ENIGME CAPTIVANTE ALE ISTORIEI

Cuvânt înainte

Gustul pentru mister există în fiecare din noi. Enigmele istoriei şi ale ştiinţei ne captivează, uneori chiar prea mult, dar, din păcate, ele nu sunt tratate întotdeauna cu seriozitate dând, astfel, naştere la teorii şi ipoteze neverosimile care, datorită ideilor diferiţilor autori, devin din ce în ce mai fanteziste.

Dar nu trebuie nici să exagerăm, manifestând un scepticism abuziv. Există mistere adevărate care, poate mâine, vor fi elucidate. Este necesară puţină modestie, acceptând ideea că în cunoştinţele omenirii există încă foarte mari lacune.

Vom examina, în această carte, un număr de enigme ale trecutului.

Vom începe cu cele mai vechi, de !a începuturile istoriei Pământului, şi vom ajunge, treptat, la ultimele secole.

Categoric, nu toate aceste mistere pot fi puse pe acelaşi plan. Sunt unele de mare importanţă — originea vieţii, de exemplu, sau apariţia omului — în timp ce altele sunt mai restrânse, "la obiect", cum ar fi cele referitoare la identitatea exactă a lui Shakespeare sau a Măştii de Fier.

Vom vedea, totuşi, că unele mistere, aparent puţin importante, conduc la implicaţii mari.

De fiecare dată, vom prezenta datele problemei la care ne referim, apoi vom analiza ipotezele cărora le-a dat naştere. Le vom expune cât se poate de obiectiv, dar asta nu ne va

împiedica să o arătăm pe cea pe care o preferăm.

MISTERELE PALEONTOLOGIEI ŞI ALE PREISTORIEI

Această primă parte ne va conduce, pornind de la apariţia vieţii pe Pământ, la graniţele preistoriei şi istoriei, parcurgând si perioada misterioasei dispariţii a reptilelor uriaşe.

1. Originea vieţii

Acum circa patru miliarde şi jumătate de ani, universul s-a îmbogăţit cu un astru nou: planeta Pământ, constituită din blocuri de metal, din pietre şi din praf, cu miezul format dintr-o masă topită, ca un nucleu central încărcat de elemente grele, cum sunt fierul şi nichelul; în jurul acestui nucleu, s-au aşezat materialele mai uşoare, care au format învelişul şi crusta.
Atmosfera Pământului, în acel timp, era un amestec de vapori de apă şi dioxid de carbon, de amoniac, metan şi hidrogen sulfurat. Compoziţia acestui amestec primitiv a contribuit, fără îndoială, la apariţia vieţii.
Originea vieţii este una din cele mai importante probleme ale biologiei, care continuă să stârnească discuţii aprinse, deoarece are atât conexiuni filozofice cât şi religioase. Ea este cea care îi desparte pe materialişti de spiritualişti, cei din urmă invocând intervenţia lui Dumnezeu.

In cursul istoriei, problema originii vieţii a dat naştere la cele mai variate teorii. Oamenii au crezut mult timp în generaţia spontanee, adică în apariţia subită a fiinţelor vii plecând de la materia moartă.
Astfel, Virgiliu credea că albinele se nasc din intestinele unui taur mort. Ambroise Pare considera că pietrele pot da naştere broastelor râioase. In secolul XVII, fiziologul Van Helmont încă mai credea că grâul fermentat se putea transforma în şoareci. Chiar Buffon era partizan al generaţiei spontanee; cercetările lui Pasteur au demonstrat, însă, că generaţia spontanee este imposibilă.

Dar ce s-a putut întâmpla la începutul istoriei Pământului? Experienţe bine conduse au lămurit, treptat, problema. In 1910, D. Berthelot şi H. Gaucheron obţin, cu ajutorul energiei emise de un arc electric, substanţe compuse din carbon, oxigen, hidrogen şi, uneori, azot. O astfel de compoziţie este asemănătoare cu cea a materiei vii.

In acelaşi an, chimistul italian Giglio Tos enunţa o ipoteză interesantă asupra originii vieţii. Conform acestei ipoteze, moleculele vieţii, sau "biomoleculele", s-ar fi format în mările primitive şi tot acolo ar fi intrat în interacţiune. Forjele fizice necesare acestor interacţiuni au jucat atunci un rol important.

Ipotezele formulate apoi au luat în consideraţie şi acţiunea unei energii exterioare: trăznetul, de exemplu, sau radiaţia solară ultravioletă. In 1930, biologul rus A. Oparin mai

adaugă căldura şi radioactivitatea. El considera că diferitele substanţe organice s-au format, datorită acestor factori, în atmosfera Pământului, pornind de la metan, amoniac, vapori de apă şi hidrogen sulfurat. Preluate de apa de ploaie, noile substanţe formate au ajuns în mare. Douăzeci şi trei de ani mai târziu, biologul american Stanley Milier a verificat experimental ipoteza lui Oparin, reconstituind în laborator condiţiile care au existat în natură când a apărut viaţa.
El a introdus într-un flacon gazele atmosferei primitive. "Trăznetele" au fost realizate prin descărcări electrice şi, apoi, a captat într-un tub produsele sintetizate astfel. Analizele făcute ulterior au arătat lucruri foarte interesante: se formaseră molecule organice, ca acidul acetic, ureea, acidul formic etc., dar şi cinci aminoacizi, substanţe de bază din componenţa materiei vii. Experienţa s-a dovedit foarte convingătoare. Milier a repetat-o, folosind, de această, dată raze ultraviolete asemănătoare cu cele aflate în radiaţia solară: rezultatul a fost la fel de convingător.
Oparin este de părere că la apariţia vieţii ar fi existat o etapă capitală: coacervaţia, fenomen intermediar între solubilizare şi precipitare. Acest
proces ar fi intervenit în "supa primară" pe care o formau oceanele în primele epoci din istoria Pământului.

Biologul american S. Fox a încercat să reconstituie această "supă". El a pus un amestec de substanţe

asemănătoare cu proteinele în apă caldă şi sărată. Reamintim că proteinele sunt substanţele de bază ale materiei vii. Fox a observat apariţia unor sfere minuscule, "microsfere", învelite de membrane: erau rudimente de celule vii... Materia vie este constituită, după cum se ştie, din astfel de celule.

Paleontologia, sau ştiinţa fosilelor, ne dă informaţii asupra primelor fiinţe vii. Cele mai vechi fosile cunoscute datează de acum trei miliarde opt sute de milioane de ani. Sunt organisme minuscule, cu o celulă, "microorganisme" descoperite în sud-vesţul Groenlandei.

Cinci sute de mii de ani mai târziu, aproximativ, apar primele sîrpmatolite, roci calcaroase, formate din mici concreţiuni datorate acţiunii algelor albastre. Existenţa acestor roci dovedeşte că fotosin-teza (sau asimilarea clorofiliană) exista deja în acea epocă. Datorită ei, primele fiinţe vii produceau oxigen şi rezultatul a fost o oxigenare progresivă a atmosferei Pământului; în aceste condiţii puteau să se dezvolte şi organismele care foloseau oxigenul.

Primele manifestări ale sexualităţii au apărut acum un miliard de ani.

Fauna şi flora se diversifică, treptat, în mări. Acestea se populează cu meduze, moluşte, anelide (sau viermi inelaţi).

Minunata aventură a vieţii a început!

Exobiologia este acum o ştiinţă de sine stătătoare: ea studiază posibilitatea existenţei vieţii în afara planetei Pământ, pe alteastre, în cosmos.

Această problemă are darul de a stimula imaginaţia. Odinioară, lumea se temea de debarcarea marţienilor; astăzi, enigma O.Z.N. începe să fie luată în serios şi de unii oameni de ştiinţă.
La începutul acestui secol, S. Arrhenius , presupunea că viaţa pe Pământ provine din germenii veniţi de pe alte planete dar aceasta n-a făcut decât să întârzie rezolvarea problemei.
Legat de aceasta, trebuie amintită controversa provocată de meteoritul de la Orgueil care căzuse, în 1864, aproape de satui cu acest nume, de lângă oraşul Toulouse. Pe meteorit s-au găsit urme de substanţe organice, deci 'Vii", dar aceste substanţe s-ar fi putut prinde de meteorit după impactul cu solul.
Mai recent, au fost făcute descoperiri promiţătoare, în 1969, în Australia a căzut un meteorit, în el au fost descoperiţi aminoacizi şi s-a demonstrat că era imposibil sa fie luaţi de pe sol în momentul impactului. S-au pus în evidenţă cinci din cei douăzeci de aminoacizi prezenţi, în mod normal, în celulele vii. O astfel de descoperire arată că evoluţia spre viaţă s-a produs şi în altă parte decât pe Pământ.
O experienţă ingenioasă a dus la concluzii care demonstrează acelaşi lucru, într-un laborator din California, cercetătorii au încercat să reconstituie condiţiile ecologice de pe planeta Marte. Ei au pus pământ (sau sticlă) în stare de pulbere sterilizată la căldură într-un mediu gazos format din 97% dioxid de carbon, oxid de carbon si vapori de apă, aceasta fiind chiar compoziţia atmosferei marţiene. în focul

radiaţiei solare care învăluie planeta roşie, experimentatorii au folosit radiaţii ultraviolete.
Această iradiere a dus la apariţia pe pulberea de pământ sau de sticlă, a unor compuşi organici, de exemplu aldehidă formică. Or, aceşti compuşi se pare că au fost odinioară pe Pământ, precursori ai materiei vii...
Mai târziu, in 1976, sonda americană Viking 2 s-a aşezat pe Marte cu misiunea de a detecta urme de viaţă. Nu s-au găsit forme de viaţă, dar au fost descoperite substanţe formate din carbon, hidrogen şi oxigen.

2. Dispariţia dinozaurilor

Apariţia vieţii şi, apoi, înmulţirea fiinţelor vii se situează în faza primară a istoriei Pământului: în precambrian (sau antecambrian), numit astfel deoarece el a precedat cambrianul, prima perioadă a erei primare (vezi tabel pag. 19).
Istoria Pământului, după precambrian, este împărţită în trei ere: era paleozoică (primară), era mezozoică (secundară) şi era neozoică. Acum ne găsim în perioada cuaternară, ultima perioadă a erei.neozoice.
în cursul erei primare, plantele şi animalele s-au răspândit, trecând din apele marine în apele dulci, apoi, unele dintre ele au ieşit din apă pentru a trăi pe pământul uscat. Ieşirea din apă a fost una din etapele cruciale ale istoriei vieţii,
Amfibienii (sau batracienii) sunt socotiţi printre pionierii cuceririi pământurilor eliberate de apă. Unii se vor transforma în reptile, treptat, în era primară, pentru ca apoi, în era

secundară să se diversifice extraordinar de mult. A doua şi a treia perioadă a erei secundare, jurasicul şi cretacicul (prima perioadă a fost triasicul) sunt marcate de dominaţia reptilelor.

Cele mai impresionante din aceste reptile sunt dinozaurii. Etimologic, acest termen înseamnă "şopârlă îngrozitoare" (în greceşte: saura-deinos}. Dinozaurii (sau mai corect dinozaurienii) nu sunt totuşi şopârle, ci reptile foarte diferite, împărţite în mai 'multe familii.

Tipul cel mai cunoscut de dinozaur este diplo-docus sau brontozaur. erau animale cu trupul uriaş, cu gâtul foarte lung, terminat cu un cap mic, şi cu o coadă, de asemenea, foarte lungă. Măsurau treizeci şi, în unele cazuri, cincizeci de metri! Un dinozaur descoperit de curând în Texas pare a fi atins această mărime. El îşi merită numele de superzaur.

Mult timp, dinozaurii au fost consideraţi amfibii şi se obişnuia să fie reprezentaţi bălăcindu-se în noroi. Acum însă, cea mai mare parte a paleontologilor îi consideră fiinţe terestre, locuind în păduri, mâncând frunzişul arborilor, datorită gâtului lor lung.

Alţi dinozauri erau bipezi şi carnivori de temut. Asemănători unor canguri uriaşi, ei erau greu de clintit de pe trepiedul format din membrele inferioare şi coadă. Cel mai cunoscut este Tyranno-saurus rex, al cărui craniu măsura un metru şi patruzeci.

O altă familie îi cuprindea pe dinozaurii bipezi, dar ierbivori. Cel mai cunoscut este iguanodonul, dotat, în loc de degetul mare, cu un

pinten foarte necesar pentru smulgerea crengilor încărcate de frunze cu care se hrănea.
Alţi dinozauri, tot ierbivori, aveau forma unor rinoceri. Printre ei era triceratops, cu trei coarne, două pe frunte şi al treilea pe nas; un guleraş osos îi proteja ceafa.
Aceşti dinozauri, şi încă mulţi alţii, au trăit, după cum am spus, în jurasic şi în creţacic, dar, la sfârşitul cretacicului, acum aproximativ şaptezeci de milioane de ani, ei au dispărut. Această dispariţie a imperiului reptilian a dat naştere ia multe ipoteze. Care poate fi explicaţia fenomenului?

Nenumărate Ipoteze

Trebuie să spunem de la început că dispariţia dinozaurilor nu a fost bruscă. Deja, de-a lungul timpului, unele familii de dinozauri dispăruseră, fiind înlocuite de altele. Dar de data aceasta, la sfârşitul cretacicului, s-a produs o dispariţie fără înlocuire.
Alt lucru important: tot la sfârşitul cretacicului au dispărut şi reptilele zburătoare, reptilele marine, moluştele (amonitele, rudistele) şi chiar unele vegetale. Dispariţia dinozaurilor nu este deci decât un caz particular al unui fenomen mai complex.
Numeroşi autori au căutat, totuşi, să explice, izolat, doar dispariţia dinozaurilor. Din această cauză au fost emise mai multe zeci de explicaţii, adesea seducătoare, dar fără valoare ştiinţifică.
O primă serie de ipoteze se bazează pe cauze legate de natura animalelor: dispariţie naturală prin

îmbătrânirea speciilor, creştere excesivă a înălţimii, dereglare a metabolismului sau a sistemului hormonal, micşorare a creierului, alunecare a discurilor vertebrelor...
Alţi autori au sugerat unele cauze legate de modul de alimentare: dinozaurii au mâncat prea mult sau prea puţin sau au fost otrăviţi de apă, de plante toxice sau de substanţe minerale.
Ipoteza otrăvirii cu vegetale nu este lipsită de interes, în cretacic, s-au răspândit pe glob plantele cu flori. Or, acestea conţin alcaloiz? periculoşi pentru animalele care se hrănesc cu aceste plante, în specia! pentru reptile, mai puţin sensibile decât mamiferele la gustul lor neplăcut. Marii dinozauri, care înghiţeau cantităţi enorme de vegetale, riscau deci să se intoxice. Totuşi, există două argumente care contrazic această ipoteză. Reptilele nu sunt lipsite de papile gustative. De asemenea, ele se pot apăra de otrăvurile vegetale datorită enzimelor existente în corpul lor.
Altă serie de ipoteze se referă la "agresiunile" biologice: paraziţi, epidemii, exterminarea dinozaurilor ierbivori de către cei carnivori, care, apoi, s-ar fi devorat între ei... S-a mai spus că dinozaurii şi-ar fi mâncat propriile lor ouă sau că primele mamifere le-ar fi mâncat ouăle.
Şi condiţiile de climă au fost luate în calcul: seceta, umiditatea, inundaţiile, chiar potopul... dar mai ales încălzirea atmosferei prin "efectul de seră" datorat creşterii cantităţii de dioxid de carbon din aer.
Apoi, o serie de factori geologici şi

atmosferici: praful emanat de vulcani, gazele toxice, variaţiile în presiunea şi compoziţia atmosferei — deplasarea axei de rotaţie a Pământului sau chiar, smulgerea Lunii din bazinul Pacificului.
Au fost invocate şi cauze astronomice cum ar fi cometele sau petele solare.
Două ipoteze "astronomice" au recăpătat interes în ultimii ani: supernova şi meteoritul.
O supernovă este o stea gata să provoace o catastrofă: explozia ei extraordinar de puternică se poate produce într-un timp record. Or, o supernovă a explodat, se pare, pe la sfârşitul erei secundare. Această explozie ar fi provocat un flux de raze X, apoi un val de raze cosmice: Pământul ar fi primit atunci o doză de radiaţii comparabilă cu cea înregistrată în apropierea locurilor unde au explodat bombele termonucleare.
Totuşi, şi celelalte reptile, cum ar fi, de exemplu crocodilii, ar fi trebuit să fie ucise, în plus, dispariţia dinozaurilor ar fi fost brutală în acest caz, or noi ştim că a fost progresivă.

Recent, descoperirea iridiumului în argilă, un element din grupa metalelor platinice, atât în Italia, cât şi în Spania, Danemarca şi China, a dat naştere unei noi ipoteze referitoare la dispariţia dinozaurilor. Iridiumul se găseşte mai ales în meteoriţi, Un enorm meteorit ar fi la originea formării acestor depozite de iridium. E! s-ar fi ciocnit cu Pământul la sfârşitul cretacicului; impactul ar fi provocat formarea unui strat de praf în jurul

Pământului. Razele soarelui n-au mai putut pătrunde, vegetaţia a dispărut şi dinozaurii, lipsiţi de hrană, ar fi murit.
Această fascinantă ipoteză nu este luată însă în seamă de majoritatea specialiştilor. Aceştia, apreciind că dispariţia dinozaurilor se încadrează într-un fenomen de dimensiuni mai mari, caută cauza într-un proces de ordin climatic. La sfârşitul erei secundare, s-a produs o retragere generală a mărilor şi, ca o consecinţă, o creştere a suprafeţei pământurilor uscate, îndepărtarea mării a condus, în mod normal, la o modificare a climatului: acesta devenind de tip continental, cu veri calde şi ierni reci, numeroase organisme nu au rezistat.'Unele reptile s- au refugiat în vizuini, în care au hibernat. Primele mamifere şi primele păsări, datorită sistemului de reglare termică — cu alte cuvinte, ele aveau deja "sângele cald" — nu au avut probleme de supravieţuire.
Dar dinozaurii fiind, în cea mai mare parte, foarte înalţi şi cu reglare termică inexistentă sau într-o formă rudimentară, au fost învinşi de schimbarea climatului, în special de iernile reci. Şi au dispărut...

Au dispărut cu adevărat?
Oare să fi dispărut toţi? Din diferite regiuni ale lumii ajung până la noi, cu insistenţă, voci care afirmă că mari reptile cu aspect de dinozauri ar mai supravieţui.
Unul din primele elemente referitoare la această ipotetică supravieţuire îl găsim în Biblie. Când profetul Daniel era prizonier în Babilon, el a văzut un animal ciudat,

pe care locuitorii îl adorau: "Exista şi un mare balaur şi babilonienii îl venerau." Regele i-a spus lui Daniel: "Şi de el vei zice că e făcut din bronz ? Uită-te, el trăieşte, mănâncă şi bea. Acum, tu n-o sa mai poţi spune că nu este un zeu viu". Daniel i-a răspuns: "Eu îi slăvesc pe Domnul Dumnezeul meu, că numai el este un Dumnezeu viu; ce mi-arăţi tu nu este un Dumnezeu viu. Dă-mi voie, o, rege, şi-l voi ucide pe acest balaur fără sabie şi fără bâtă". Şi regele a spus: "îţi dau voie". Atunci Daniel a luat clei, grăsime şi fire de păr, le-a fiert laolaltă şi a făcut bulgări pe care i-a aruncat în gura balaurului. Şi balaurul a murit. Şi Daniel a zis: "Iată-1 pe cel pe care îl adorai!".

Ce fel de balaur era? Un varan ? Dar speciile din Orientul Apropiat nu depăşesc doi metri. Şi aceste reptile puteau să-i impresioneze pe babilonieni?

în Australia există, la autohtoni, numeroase legende despre reptile uriaşe. Astfel, se spune că în mlaştinile şi fluviile din nordul Australiei ar fi trăit un monstru numit Kulta, cu corpul mare, cu gâtul lung, terminat cu un cap mic, cu patru labe iungi şi o coadă ascuţită. Era ierbivor. Când se mişca, pământul se cutremura sub picioarele lui. Când mlaştinile s-au uscat, transformându-se în deşert, uriaşul animal a murit.

Descrierea lui Kulta aminteşte de diplodocus sau de brontozaur. Este oare doar o coincidenţă sau australienii au văzut, într-adevăr, dinozauri vii?

Situaţia este şi mai complicată în Africa, unde multe legende povestesc despre animale ciudate

care ar locui în lacuri şi miaştmi. Unele din aceste animale n-au nici o legătură, fără îndoială, cu dinozaurii, dar caracteristicile unora dintre ele dau de gândit. Este cazul, în special, lui N'Yamala, un animal cu aspect de diplodocus, care s-ar ascunde în regiunile neumblate din Gabon şi din Congo.

3. Si maimuţa a devenit om

Dinozaurii au constituit rezultatul final al uneia din numeroasele familii de reptile de la sfârşitul erei primare şi începutul celei secundare. Una din aceste familii, cu indivizi cu aspect mai banal de şopârlă mare, a fost denumită familia reptilelor mammaliene, ea fiind la originea mamiferelor.
La rândul lor, acestea s-au diversificat şi printre descendenţi figurează un grup de mamifere care trăiesc şi acum, şi anume cârtiţele, aricii şi chiţcanul de pădure. Prin intermediul animalelor fosile înrudite cu actualele animale tana şi cu chiţcanii de pădure din Asia de sud-est, s-a ajuns la primate, sau mai precis ia cele mai primitive dintre ele, lemurienii. Aceştia se găsesc mai ales în Madagascar şi au un nas ascuţit: cele mai cunoscute sunt cele din tipul maki.

Uriaşul din China

Lemurienii au apărut în eocen. Iniţial au fost răspândiţi şi în Europa, pentru ca apoi să se restrângă în regiunile tropicale. In oligocen, şi-a făcut apariţia un nou grup de primate, provenite din lemurieni. Este grupul maimuţelor. Unele s-au

dezvoltat în America de Sud şi au fost strămoşii maimuţei agăţătoare şi ai altor specii. Alţi descendenţi sunt răspândiţi în Africa, Europa şi Asia. Unul din ei ne interesează în mod special, deoarece a dus la animalele antropomorfe sau maimuţele superioare: urangutanul, gorila şi cimpanzeul.'

Strămoşul acestora a fost propliopitecul. Nu este nici o îndoială că din acesta descinde egip-topftecul, descoperit în situl din Fayoum, în Egipt, care i-a dat şi numele. Unele caractere îl apropie de om, dar altele dovedesc că era încă maimuţă-avea coadă, iar membrele îl arată că trăia în copaci. A apărut în oligocen.

1 epocă din terţiar. Atunci au apărut mamiferele.

2 epocă din terţiar. Atunci au proliferat păsănîe şi mamiferele.

Dtyopitecul, care a trăit în miocen , este strămoşul gorilei şi al cimpanzeului, şi, se pare, şi al omului, prin intermediul altor primate.

Ce primate? S-a crezut, cândva, în existenţa unei specii extraordinare, poate chiar prea extraordinară pentru a fi strămoşul nostru. Pentru a o cunoaşte, să ne îndreptăm cu gândul spre Hong-Kong, în anul 1934.

Un tânăr paleontolog olandez, Ralf Von Koenigswald, se plimba prin oraş. A intrat într-una din acele "farmacii" chinezeşti care vând, în vrac, scoici, fosile etc. într-un ulcior, a găsit tot felul de dinţi, şi, printre ei, a remarcat un molar enorm, destul de asemănător cu molarul de

om, dar de şase ori mai mare, şi l-a întrebat pe negustor: "Unde l-aţi găsit?" Acesta i-a răspuns că îl are de foarte mult timp şi că ţăranii descoperă, adesea, astfel de "dinţi de balaur". Von Koenigswald a descoperit ulterior încă doi dinţi asemănători.
Mai târziu, alţi dinţi şi chiar mandibule ale monstruosului primat au fost găsite nu numai în China, dar şi în India şi Pakistan, A existat deci, la sfârşitul pliocenuîui şi în pleistocen , un animal

1 epocă din terţiar în care au apărut animalele evoluate; maimuţe rumegătoare, mastodonţi.
2 ultima epocă a terţiarului (a durat circa 10 miliarde de ani).
3 prima epocă a cuaternarului. Corespunde epocii paleolitice (a pietrei tăiate).

antropomorf uriaş, care a fost numit "gigan-topitec". Poate fi imaginat ca o supergorilă înaltă de doi metri şaptezeci! Este, totuşi, greu de stabilit înălţimea unei fiinţe căreia îi cunoşti doar dinţii şi mandibulele.
Acest King-Kong fosil era fără îndoială prea mare pentru a fi strămoşul nostru. Un candidat mai acceptabil pentru această calitate este ramapitecul. El a trăit în India, China, Turcia, Ungaria şi Kenya acum treisprezece până la şapte milioane de ani. Acest primat a frăit mai întâi în pădurile tropicale umede şi, fără îndoială, arbori-cole. Apoi, aceste păduri s-au rărit din cauza secetei. A urmat o suprapopulare cu ramapiteci, fapt care a dus la migrarea unora spre savane. A fost

epoca "coborârii din copaci".
Această trecere de la viaţa în pădure ia viaţa într-un mediu descoperit a favorizat ridicarea în două picioare, deoarece un primat din savană are interes să meargă în două picioare pentru a observa împrejurimile pe deasupra ierburilor înalte. Poziţia verticală ar putea fi şi rezultatul unui comportament agresiv: se ştie ca gorila atacă stând pe două picioare... Ceea ce ştim sigur este că această poziţie verticală "eliberând" mâna de rolul ei locomotor, a fost o etapă decisivă în evoluţia spre om.

Ramapitecul este strămoşul probabil al aus-tralopitecului, care a trăit acum 3,5 - 5 milioane de ani. Australopitecii au căpătat acest nume deoarece primii au fost descoperiţi în Africa australă (nu în Australia). Terminaţia p/tec (pithekos -maimuţă - în greceşte) vine de la faptul că la început au fost consideraţi maimuţe.
în ultimele decenii, resturi fosile de aus-tralopiteci au fost găsite în Tanzania, Kenya şi Etiopia, mai ales în renumita vale Omo.
Caracterele principale aie australopitecilor sunt: fruntea teşită, arcada sprâncenelor proeminentă, un prognatism accentuat (adică falca de jos ieşind în afară) şi o poziţie practic verticală.
Au existat mai multe tipuri de australopiteci. Australopitecul zvelt era mai mic (1,30 metri) decât cel robust (1,55 metri) numit şi parantrop sau zin-jatrop,
In depresiunea Afar, din Etiopia, a fost descoperit, în 1974, scheletul unei femele — sau mai curând al

unei femei-australopitece căreia i s-a dat numele Luci. A fost necesară crearea unei noi specii pentru ea: Australopithecus afarensis. Este cel mai vechi australopitec.

Omul îşi face apariţia

Australopitecii existau deja de mii de ani când, în aceleaşi regiuni ale Africii, a apărut un nou hominid: Homo habilis. De unde vine acest nume? Homo este denumirea în latină a omului. Habilis se datoreşte faptului că acest om a fost primul în stare să cioplească piatra.

Inalt de 1,5 metri, Homo habilîs avea craniul mare şi diferite caractere mai evoluate decât cele ale australopitecilor, în special cele de dentiţie. Este autorul pietrelor şi galeţilor tăiaţi, vechi de trei milioane de ani, a ceea ce se numeşte "pebble culture"1

Homo habilis este vărul australopitecilor de care s-a diferenţiat plecând dintr-un trunchi comun, ramapitecul, şi este strămoşul lui Homo erectus, adică omul cu poziţie dreaptă, poziţie qe care o aveau, de altfel, şi hominizii precedenţi, în specia Homo erectus sunt grupaţi oameni fosile cunoscuţi, adesea, sub alte nume. Este cazul pitecantropului a cărui descoperire în Java, în 1891, a făcut senzaţie, O altă fosilă celebră, sinantropui, a fost găsită, în 1921, în apropiere de Beijing.

Specia Homo erectus cuprinde şi pe omul din Heildelberg (Germania), cunoscut şi sub numele de "mandibula lui Mauer", ca şi pe atlantrop ("omul din Atlas") din Algeria etc. Cei mai vechi Homo erectus au trăit acum circa un milion nouă sute de mii de ani; ultimii au

dispărut acum doar zece mii de ani. Adăugăm că fiecare "strat11 de hominizi n-a dispărut, desigur, brusc la apariţia următoarei specii mai evoluate; au existat suprapuneri între ele.
1 civilizaţia galeţilor prelucraţi (în E.engleză).

Scheletul lui Homo erectus era destu! de asemănător cu cel al omului de astăzi, dar craniul lui păstra numeroase caractere arhaice: progna-tism puternic, mandibulă viguroasă, frunte teşită, arcadele sprâncenelor proeminente, înălţimea varia între 1,40 şi 1,55 metri. Homo erectus a fost primul hominid care a folosit focul; uneltele sale arată un net progres comparativ cu cele ale lui Homo habilis.
Mai multe tipuri de hominizi duc de fa Homo erectus la Homo sapiens, specie căreia îi aparţinem. Este vorba despre presap/en/, care se pot împărţi în presap/en/ propriu-zişi si prenean-dertalieni, fosilele lor fiind descoperite în diverse regiuni ale Europei.
Limbaj, unelte şi foc
Homo sapiens este mai curând omul care ştie, decât omul înţelept. Este specia căreia îi aparţinem. A apărut acum circa o sută de mii de ani şi este reprezentat prin diferite tipuri de fosile, îl vom pomeni doar pe unul din ei, omul din Nean-derthal, deoarece vom reveni pe larg asupra lui.
Alţi Homo sapiens fosili sunt şi mai asemănători cu noi. Omul din Cro-Magnon este unul din ei şi-si datorează numele sitului Cro- Mag-non (Dordogne, Franţa) unde au fost

descoperite primele schelete. Alte oseminte s-au găsit, apoi, în diferite regiuni ale Franţei, în Germania, Belgia, Marea Britanie, Africa de Nord. Omul din Cro-Magnon era foarte înalt: măsura 1,80 - 2 metri.
Omul din Chacelade, care-şi datorează numele unei localităţi din Dordogne, Franţa, era, din contră, mic de statură (1,55 m); avea o faţă mare şi pometi puternici.
Descoperit în Italia, omul din Grimaldi are unele caractere negroide: craniul foarte alungit, deschiderea nazală mare, prognatism puternic, înălţimea sa era de 1,6 metri. Fosile de Homo sapiens au fost descoperite aproape peste tot în Europa, în Asia şi în Africa şi mai târziu în Australia şi America.
Transformarea animalelor în hominizi se caracterizează prin creşterea capacităţii cerebrale, adică a volumului cutiei craniene. La cimpanzeu ea este de 400 - 450 centimetri cubi, la gorilă, de 620 centimetri cubi, iar la oameni, în funcţie de tipul de hominid, astfel:

450 - 550 cnf
500 - aproape 800 cm 780-1225 cm >4usfra/op/tec Homohabilis Homo erectus Omul din Neanderthal 1300 -1700 cm;? Homo sapiens actual 1200 - 2000 cm^ (în general 1300 -1600 cm).
Creşterea este impresionantă, dar nu trebuie făcută o legătură prea strictă între volumul creierului şi nivelul intelectual.
Evoluţia s-a produs desigur şi la alte organe, dar nu le putem afla din fosilele găsite. Nu ştim, de exemplu, în ce stadiu s-a micşorat pilozitatea.

Strămoşii noştri preistorici puteau vorbi? Problema este greu de rezolvat, deoarece organele care au permis trecerea de la strigăte la voce nu s-au păstrat. Din fericire, s-a pus la punct o metodă care poate da unele indicaţii în această problemă. La om, flexiunea oaselor de la baza craniului are legătură cu capacitatea sa de a vorbi. S-a studiat această posibilitate de flexiune a oaselor la hominizii fosili şi a rezultat că aus-tralopitecul avea 10% din capacitatea noastră de elocuţiune, iar omul din Neanderthal, 90%. Omul din Cro-Magnon se pare că vorbea la fel de bine ca noi.
S-a dovedit că folosirea uneltelor implică existenţa unui adevărat limbaj, în orice caz, producerea uneltelor apare ca mult mai importantă decât descoperirea focului.
Istoria focului, care a început cu Homo erectus, nu este uşor de reconstituit. Strămoşii noştri făceau focul prin ciocnirea a două bucăţi de silex şi puteau să păstreze aprins focul provocat de incendii naturale. Datorită focului şi-au putut lumina peşterile, şi-au fiert alimentele, s-au încălzit, şi-au preparat coloranţi. Faptul că se strângeau în jurul focului a constituit o mare schimbare în viata lor.

4. De la valea Neanderthal, la platourile Asiei Centrale
La 17 decembrie 1968, doi zoologi, unul britanic, Ivan Sanderson, iar altul, franco-belgian, Bernard Heuvelmans, au intrat în camionul-rulotă ai unui circar din bâlciul instalat la Rollingstone, în

Minnesota, în Statele Unite. Aflaseră, cu câteva zile mai înainte, de la un corespondent misterios, că la circarul respectiv, un oarecare Frank Han-sen, era expusă o curiozitate cu totul neobişnuită.
Era vorba de o fiinţă "umană" păroasă, prinsă într-un bloc de gheaţă. Cei doi zoologi s-au hotărât să meargă să-l vadă, deşi o curiozitate de bâlci este mai curând dubioasă. Heuvelmans credea că vor găsi un macac negru, o maimuţă din insulele Celebes (Sulawesi): câteva caracteristici rezultate din descrierea fiinţei respective păreau să o dovedească. Tot din informaţia primită, rezulta că blocul de gheaţă cu fiinţa prinsă în el a fost descoperit plutind pe Pacificul de nord, de o navă

1 insule din Indonezia.

rusească.
Deci, Heuvelmans şi Sanderson au intrat în rulota lui Frank Hansen. Acesta a aprins luminile fluorescente din interiorul coşciugului de sticlă.
Fiinţa era cu totul ciudată. Măsura 1,8 metri lungime, corpul îi era acoperit de par negru, trunchiul avea forma unui butoiaş, braţele erau anormal de lungi, iar palmele de o mărime extraordinară: 27 centimetri lungime şi 19 lăţime...
Unul din braţele omului păros era adus deasupra capului; faţa îi era rănită îngrozitor, fără îndoială de o

împuşcătură. Totul părea să susţină autenticitatea specimenului. Firele de păr aveau direcţia normală. Un miros urât se degaja dintr-unul din colţurile coşciugului: cadavrul începuse să putrezească.
Rulota lui Hansen, pentru a atrage vizitatorii, avea fixată pe ea o inscripţie absurdă: "Conservat în gheaţă de secole, poate un om medieval, evadat din era glaciară."

De unde a apărut omul păros?
Ar fi fost interesant ca omul păros să fie supus unei examinări ştiinţifice riguroase. Din păcate, nu a fost posibil. Este foarte greu, în Statele Unite, să faci o anchetă la un particular. Circaru) a invocat un misterios magnat californian, care ar fi fost

Foto 2 - Craniu de om din Neanderthal

proprietarul specimenului: acest om, spunea el, refuza orice examinare a fiinţei din blocul de gheaţă. Nu s-a ştiut niciodată dacă acest magnat exista cu adevărat. Şi Hansen a continuat să-şi plimbe curiozitatea prin Statele Unite şi chiar în Canada.
Oamenii de ştiinţă erau împărţiţi. Unii susţineau ipoteza unui trucaj — totuşi greu de crezut — iar alţii îşi manifestau interesul pentru fabuloasa descoperire. Heuvelmans i-a dat omului păros denumirea de omul pongoid (Homo pon-goides), adică omul cu aspect de pongo, cu acest nume fiind deja desemnată

gorila şi, apoi, urangutanul.
Dar timpul trecea si astfel se micşora posibilitatea de a putea fi autopsiat specimenul. Acesta a dispărut, şi, apoi, a reapărut. Chiar Casa Albă s-a arătat interesată de problemă. Dar omul păros, din păcate, a dispărut a doua oară, pentru totdeauna.
Hansen ajunsese să pretindă că el îl ucisese pe omul pongoid, pe teritoriul Statelor Unite. Desigur că a dat această falsă versiune pentru a se dezvinovăţi: aceasta era mai puţin grav, din punctul de vedere al legii, decât de â-l fi introdus fraudulos în Statele Unite.
Heuvelmans, încercând să rezolve problema, s-a găsit în faţa unui puzzie.
El a obţinut fragmentul care îi lipsea găsind în World Journal Tribune din 1 noiembrie 1966, o informaţie conform căreia soldaţii americani din Vietnam "au raportat că au ucis'o enormă maimuţă

antropoidă". Or, în principiu nu exista o astfel de maimuţă în Vietnam. Dar cum Hansen fusese militar în Vietnam, problema aceasta dubioasă nu-şi putea găsi rezolvarea pornind de aici? Probabil că Hansen, în faţa cadavrului omului păros, şi-a spus că ar putea câştiga ceva bani expunându-l în bâlciuri. Cadavrul a fost pus într-unul din coşciugele destinate soldaţilor ucişi, coşciuge care serveau şi pentru traficul de droguri. Şi astfel, omul pongoid a devenit o atracţie de bâlci în Statele Unite. Această ipoteză este total coerentă. Dar, pentru aceasta, ar trebui să admitem că

există, în Vietnam, oameni păroşi necunoscuţi...

Surprinzătorul om din Neanderthal

Să trecem acum în altă epocă şi în altă regiune, în 1856 şi în Germania, în valea Neanderthal, aproape de Dusseldof, lucrând într-o carieră, muncitorii au descoperit o cutie craniană foarte ciudată, cu o frunte teşită şi cu arcade enorme.

Nu era cumva craniul unui om de altă dată, diferit de noi? Cea mai mare parte a savanţilor de atunci n-au acceptat această interpretare. Ei credeau că este craniul unui hidrocefal sau al unui cazac ucis în timpul retragerii din Rusia...

Treptat, totuşi, s-a impus părerea că este vorba de un tip de om preistoric deosebit, omul din

Neanderthal. înalt de circa 1,6 metri, el avea craniul foarte alungit. Faţa sa era proeminentă, mandibula puternică şi fără bărbie.

Fosile ale oamenilor de Neanderthal au fost descoperite şi în alte locuri în Europa, Africa şi Asia. Unul din cele mai cunoscute este omul din Chapelle-aux-Saints (Corrieze, Franţa). Datorită caracteristicilor sale, omul din Neanderthal a fost mult timp considerat ca o specie aparte. De fapt, au existat, în Orientul Apropiat, neanderthalieni destul de asemănători celorlalţi Homo sapiens. Astăzi, omul din Neanderthal este clasat în specia Homo sapiens. El a trăit în pleistocenul mediu (sau în musterian } adică într-o perioadă

care s-a întins între 150.000 şi 30.000 de ani Î.H. Apoi, neanderthalienii au dispărut şi această dispariţie este la fel de curioasă ca şi dispariţia dinozaurilor, deoarece savanţii nu au putut descoperi motivul care i-a făcut să dispară.
Nu este, însă, uşor să se situeze cu exactitate această dispariţie, Recent, o descoperire de un mare interes a fost făcută în zăcământul de la Saint-Cesaire (Charente-Maritime, Franţa). Este vorba de resturile unui schelet (în special mandibula) al unui neanderţhalian care a trăit la începutul paleoliticului superior, adică într-o epocă
1 cultură materială din paleoliticul mijlociu; unelte ascuţite şi tăioase. Se făcea focul pe cale artificială (de ia Moustier, sit preistoric în Franţa.)

ALE ISTORIEI

43

posterioară dispariţiei "oficiale" a omului din Nean-derthal. Iar craniul găsit în Caucaz, ar fi cel al unui neanderthalian din epoca de bronz, deci aproape de epoca istorică!
Ţinând seama de aceste date, este normal să ne întrebăm dacă neanderthalienii nu au supravieţuit încă o lungă perioadă şi dacă unii nu supravieţuiesc si astăzi. Mai ales că, în toată Asia, din Vietnam în Caucaz relatări stranii menţionează existenţa unor "oameni sălbatici", în 1914, un zoolog rus a întocmit un raport referitor la oamenii păroşi despre care a auzit vorbindu-se în Asia centrală.
Aceşti oameni aveau arcadele masive şi un craniu alungit. Nasul

era turtit, pomeţii proemi-,nenţi. Corpul lor era acoperit cu o blană brun roşcată ca a unei cămile tinere. Ca să doarmă se lungesc pe pământ cu faţa în jos. Li se spune ksy-gyik.
Ulterior, dovezile despre aceşti oameni sălbatici au devenit atât de numeroase, încât Academia de Ştiinţe a fostei U.R.S.S. a creat o comisie pentru a dezlega misterul. De la o regiune la alta, aceste fiinţe au nume diferite: almass, almasty, kaptar şi ksygyik. Sunt înalţi de circa 1,7 metri; au braţele lungi şi picioarele scurte. Se hrănesc, se pare, cu rădăcini, bace, ouă şi animale mici.
Uneori au fost găsiţi pui. S-au semnalat şi indivizi albinoşi. Aceşti "oameni-animale" sunt câteodată prinşi şi locuitorii îi folosesc ca sclavi.

44

ENIGME CAPTIVANTE

In Caucaz, o franţuzoaică, dr. Marie-Jeanne Koffmann, a cercetat cu perseverenţă problema oamenilor păroşi. A explorat Caucazul în cele mai ascunse unghere, pe jos, călare, cu motocicleta sau în maşină, în acest fel, a cules nenumărate indicii asupra omului sălbatic local, kaptarul. Una din cele mai ciudate povestiri despre omul păros caucazian este cea a Zânei.
Zâna era o femelă — sau, mai curând, o femeie — de kaptar, care era folosită ca servitoare în cătunul Tkhina, pe la 1880. Prinderea ei a fost foarte grea: fusese legată şi bătută şi i s-au pus lanţuri la picioare. S-a "domesticit" totuşi,

treptat, şi a fost folosită la treburi mărunte. Avea fruntea teşită, ceafa proeminentă, nasui turtit.
Zâna a avut copii cu mai mulţi oameni din cătun. Pe primul l-a băgat în apă aproape îngheţată ca să-l spele, dar acesta a murit. Aşa că, după aceea, i s-au luat imediat pruncii.
Patru din copiii săi au supravieţuit. Erau puternici, cu pielea închisă. Nu aveau deloc caractere de "om primitiv". Şi ei au avut descendenţi.
în 1964 si 1965, cercetătorii ruşi au hotărât să facă săpături în cimitirul din Tkhina, în care fuseseră îngropaţi Zâna şi descendenţii ei. Nu s-a mai găsit scheletul Zan'ei, dar rămăşiţele descendenţilor săi au fost deshumate. Ele aveau caracteristici în oarecare măsură neanderthaliene...

ALE ISTORIE!

45

Neanderthallenll supravieţuiesc ascunşi?
lată-ne în miezul problemei, în general, oamenii păroşi din Asia centrală şi orientală au un aspect care aminteşte pe cel al omului din Nean-derthal. Ca şi omul congelat din rulota din Minnesota...
Heuveimans a ajuns la următoarea concluzie. Omul din Neanderthal a supravieţuit mai mult decât se crede în general, după cum o dovedeşte descoperirea unor fosile. Mai mult chiar, oameni din Neanderthal trăiesc ici şi colo, în Asia, din Cau-caz în Vietnam, trecând prin Pamir, Mongolia, Siberia... Unul din aceşti oameni sălbatici ucis a căzut în

mâinile lui Hansen şi pe acesta îl expunea de-a lungul Statelor Unite.
Astfel ar fi rezolvată enigma dispariţiei omului din Neanderthal. Dar cum a fost posibil, se pune întrebarea, ca acesta să dispară atât de brusc? Şi răspunsul este că el nu ar fi dispărut...
Această descoperire necesită mai multe precizări, în primul rând, să nu amestecăm problema ^ oamenilor păroşi din Asia centrală cu cea a lui "ÎYeti, omul zăpezilor din Himalaia: acesta este un : alt mister, total diferit de cel de care ne ocupăm -aici. Apoi, kaptarii şi ceilalţi oameni păroşi duc, se ;pare, o viaţă extrem de rudimentară. Or.'omul din

Neanderthal din preistorie a fost autorul unor lucrări destul de elaborate, silex cioplit, răzuitoare, cuţitaşe de răzuit, dălţi etc. S-ar părea deci că unii neanderthalieni au suferit o "decadenţă tehnică" sau că unii au rămas la stadiul primitiv.
De altfel, de-a lungul Istoriei, se regăsesc mereu urme ale supravieţuirii oamenilor preistorici. O sculptură din biserica Semur-en-Auxois (Cote-d'Or), care datează din secolul XII, reprezintă un "prezentator" de om sălbatic, adică o persoană care-l plimbă, ca şi cum ar plimba un urs. După spusele lui Plutarh, un om sălbatic prins în Albania i-a fost prezentat lui Sylla.
Călătoria Iul Hannon
Supravieţuirea oamenilor preistorici n-a întârziat să stimuleze imaginaţia scriitorilor, lată două din operele lor,

prima pe un ton glumeţ, a doua pe un ton mai grav.
Andre Maurois a scris următoarele: "într-o zi, în Perigprd , un muncitor care lucra ţn fundul unei galerii încă neexplorate din Lascaux^ a venit să-mi
1 district din Franţa, în departamentul Dordogne, în
care au existat oameni încă din preistorie.
2 peşteră în Dordogne (Franţa) în care s-au descoperit
gravuri şi picturi parietale vechi de 15.000 de ani.

ALE ISTORIEI

47

spună că a auzit mârâituri: — Nici cuvinte, nici ţipete.
M-am dus acolo şi am descoperit o familie preistorică! De douăzeci de mii de ani ea trăise acolo, reproducându-se, respirând printr-un horn care dădea în pădure, hrănindu-se... Cum naiba s-or fi hrănit? Dar nu este imposibil să-ţi imaginezi, în fond, ce reprezintă douăzeci de mii de ani faţă de cincizeci de milioane de ani ai coelacantului al cărui organism este acum atât de complicat că i-au trebuit, pentru a fi modelat, câteva miliarde de ani? Romanui adevărat al lui Smith este atât de perfect, încât nu-l voi mai scrie pe al meu."
Oamenii din Neanderthal au putut supravieţui până târziu în alte regiuni ale lumii. Legat de aceasta, trebuie să interpretăm altfel un episod celebru din Antichitate, rămas neelucidat.
Pe la anul 450 î.H., Hannon, trimis

de Cartagina, a depăşit coloanele iui Hercule, adică strâmtoarea Gibraltar, în fruntea unei flote de şaizeci de vase, pentru a întemeia colonii pe coastele africane. Flota s-a îndreptat spre sud, descoperiri ţărmuri populate de oameni ciudaţi şi de anit •, necunoscute. Cartaginezii au ajuns pe o inşi n care se găsea un lac, în mijlocul căruia se /o insuliţă. Această insuliţă era populată de
.iste mare, foarte gras, rudă apropiată a strămoşilor
recţi ai vertebratelor terestre.
>olog sud-african care a descris coelacantul

"bărbaţi sălbatici" şi de "femei sălbatice".
Cartaginezii au încercat în zadar să-i prindă pe bărbaţi, dar au reuşit să pună mâna pe trei femei, cu toate că ele se apărau muşcându-i. Femeile au fost ucise şi pieile lor au fost aduse în Cartagina.
Călătoria lui Hannon a stârnit numeroase comentarii, din cauza acestor fiinţe ciudate. Ce puteau fi oare? Şi, mai întâi, până unde mersese Hannon? Oare "bărbaţii" şi "femeile" întâlniţi de expediţie, erau babuini, cimpanzei, pigmei, sau ul-timHaustralopiteci?
în ceea ce priveşte locul extrem la care a ajuns flota cartagineză, unii l-au situat în Mauritania sau Senegal, iar alţii l-au stabilit în golful Guinea. Pentru aceasta au avut la îndemână doi factori: lângă insula cu oameni sălbatici se înălţa un munte, Carul

Zeilor, care ar fi putut să fie Muntele Camerun. Apoi, după cum spuneau interpreţii, fiinţele descoperite se numeau gorillai. Erau deci gorile! Cartaginezii au întâlnit deci gorilele cu douăzeci şi trei de secole înainte de descoperirea lor de către occidentali. Să mai spunem că pieile "femeilor sălbatice" erau încă vizibile, în anul 146 Î.H.^ în templul Junonei din Cartagina.

In 1945, un tânăr istoric, Raymond Mauny, a făcut 'cunoscută, în timpul unui congres care s-a ţinut la Dakar o "Notă asupra călătoriei lui Hannon", notă care prezenta un nou aspect a! problemei. R. Mauny face observaţia că problema hranei, aşa cum se punea în acea epocă, îl

împiedica pe Hannon să treacă dincolo de Sahara, Cu atât mai mult cu cât întoarcerea nu se putea face decât cu ajutorul vâslelor, din cauza vânturilor puternice. Gorillai, în aceste condiţii nu putea fi gorila, nici cimpanzeul şi nici pigmeul. Ipoteza gorilei se poate elimina şi din alte motive: niciodată gorilele nu s-ar fi lăsat prinse atât de uşor. în privinţa pigmeilor, pieile lor n-ar fi fost considerate atât de extraordinare încât să fie expuse într-un templu.

In sfârşit, trebuie să ne întrebăm ce "oameni sălbatici" ş'i păroşi puteau locui încă, în Antichitate, pe coastele marocane. De altfel, neanderthalienii au fost descoperiţi în lungul acestor coaste. N-ar fi imposibil, după cum remarcă B.

Heuvelmann, ca acestea să fi supravieţuit până în epoca istorică. Şi atunci, cartaginezii flotei lui Hannon ar fi putut, foarte bine, să-i întâlnească. De altfel, tradiţiile populare din Maroc vorbesc de oameni păroşi trăind în peşteri...

50

ENIGME CAPTIVANTE

ALE ISTORIEI

51

5. Pietre care privesc spre soare

Ori de câte ori este vorba de megaliţi, adică etimologic "pietrele mari", ne gândim la Bretania. Dar această regiune nu deţine monopolul, în Franţa, mai sunt megaliţi m Aveyron, Ardeche şi în muite alte regiuni. Scandinavia, Marea Britanie, Spania, Africa de Nord, India au şi eie megaliţii lor.

Megaliţii se împart în mai multe tipuri. Menhirul este o piatră verticală fixată în sol; poate cântări până la 200 tone şi chiar 350 tone, cum este cazul menhirului din Locmariaquer (Morbihan) lung de 23,5 metri, care acum este spart în patru bucăţi.

Uneori, menhirele formează linii paralele. Astfel, la Carnac, tot în Morbihan, există celebrele şiruri lungi de patru kilometri, în alte cazuri, menhirele sunt aşezate în cerc (cfenumîîe impropriu cromlech) sau în ansambluri complexe, ca în

situl de la Stonehenge, în Anglia.
Dolmenui estesun mormânt colectiv, în mod obişnuit ni-l închipuim ca o piatră orizontală aşezată pe două pietre verticale, dar se găsesc şi
1 departament în Bretania (Franţa)

forme mult mai complexe, în regiunile de coastă, cum sunt cele din Bretania, dolmenul cuprinde o "cameră" la care duce un culoar, în regiunile de interior se întâlnesc şi dolmene care au doar un culoar, fără cameră. Sunt numite alei acoperite.
Uneori, dolmenele sunt incluse într-un ca/m, adică o movilă de pământ şi de piatră, sau sunt acoperite de un tumul de pământ. Unele dolmene ar fi avut rol de templu. Construcţia megaliţilor a început, în Europa, pe la anul 4500 Î.H.
Un slt extraordinar: Stonehenge
Şirurile şi cercurile de menhire se pare că au avut o funcţie precisă şi cu totul extraordinară: ele au servit pentru observaţii astronomice. Oricât de surprinzător ar părea, oamenii din epoca megaliţilor aveau cunoştinţe astronomice foarte avansate. Acest iucru a fost demonstrat de un cercetător britanic, Alexander Thom, care a studiat sute de situri megalitice în Anglia, în Scoţia şi în Franţa. Aceste cercetări n-au fost întotdeauna uşo; ' tăcut, deoarece, în Scoţia mai ales, mec *' / se găsesc, uneori, situaţi în turbării mlă ^ /ase; ele pot fi ascunse sub vegetaţie sau
'rămădire de pământ sau de pietre pe care unele oare vechi ie ridicau deasupra mormintelor.

chiar acoperite de turbă.
A. Thom a constatat lucruri ciudate, în sudul Angliei, aproape de Salisbury, la nord-est de Southampton, se înafţă unul din cele mai impresionante ansambluri de monumente megalitice din lume: Stonehenge. Acest ansamblu a fost înălţat treptat între anii 1800 şi 1400 Î.H. de mai multe popoare care, unul după altul, au ocupat sudul Marii Britanii. Primii constructori de la Stonehenge au fost invadatori originari din Franţa care s-au amestecat cu poporul numit din Windmill Hill, aşezându-se în aceste locuri din anul 2500 î.H. Apoi, alţi imigranţi, veniţi din Olanda, au ajuns aici pe la anul 1700 Î.H. şi au continuat construcţia monumentelor. In sfârşit, invadatori nordici s-au amestecat cu cei veniţi înaintea lor, pe la anul 1500 Î.H. şi au terminat construcţia ansamblului.
:1
Aspectul actual al sitului Stonefienge permite reconstituirea celui de altădată.
Partea sa principală era un cerc de monolit de circa treizeci de metri diametru; el se compunea din treizeci de blocuri aşezate vertical, cântărind fiecare douăzeci şi cinci de tone, deasupra cărora, treizeci de lintouri aţipite formau un coronament. Acum nu mai există decât jumătate din blocurile verticale şi foarte puţine lintouri, pe

2 traversă orizontală deasupra unei deschideri,
aşezată pe două puncte de sprijin.

locurile lor. în interiorul acestui cerc se înălţau cinci triliţi, adică cinci perechi de bfocuri de piatră cântărind patruzeci şi cinci de tone fiecare, având la partea superioară un lintou voluminos.
între aceste blocuri, fusese construită o potcoavă din blocuri mai mici, pietrele albastre (aduse din Ţara Galilor), din care n- au mai rămas acum decât urme. în centrul acestei potcoave fusese culcat un menhir, o adevărată piatră de altar lungă de cinci metri.
în exteriorul cercului de monoliţi, la circa treizeci de metri, un rambleu de un metru cincizeci înălţime forma incinta circulară a monumentului. La nord-est, un drum întrerupea acest rambleu. Era intrarea principală a monumentului, de unde drumul ajungea până la un râu la circa trei kilometri.
Chiar de la terminarea lui, monumentul de la Stonehenge a suferit numeroase degradări. Situl a fost, timp de secole, folosit de locuitorii din vecinătate drept carieră de piatră. Uneori, chiar turiştii sparg pietrele ca să ia bucăţile ca amintiri.
în 1953, s-au descoperit, pe un monolit din Stonehenge, sculpturi reprezentând un pumnal şi topoare semănând cu cele produse în Grecia; se pare că existau legături în acea vreme între Grecia micenianâ

si Marea Britanie.

ALE ISTORIEI

55

Astronomii Preistoriei
Axa principală a ansamblului de la Stonehenge, ca şi menhirul culcat, sunt orientate spre punctul în care răsare soarele la solstiţiul de vară.
S-a considerat că acest sit era un loc de cult solar şi că funcţiona ca un calculator uriaş destinat să prevadă eclipsele. De altfel, la 21 iunie, ziua solstiţiului de vară, o procesiune de falşi druizi se îndreaptă spre pietrele din Stonehenge unde se desfăşoară o curioasă ceremonie...
Specialistul rus, Vladimir Avinsky crede că pietrele din Stonehenge desenează o pentagramă, adică o stea cu cinci vârfuri şi că cercurile şi elipsele succesive dau informaţii despre mărimea planetelor sistemului solar...
Cunoştinţele astronomice ale oamenilor din neolitic par a fi fost remarcabile, chiar dacă s-ar fi limitat doar la observaţii asupra soarelui. Poziţiile răsăritului şi apusului soarelui se schimbă zilnic, ca şi înălţimea sa deasupra orizontului. Precizarea poziţiei răsăritului soarelui la solstiţiul de vară este, totuşi, uşoară. Mult mai greu de înţeles este mişcarea lunii care este extrem de complicată: orbita lunii nu coincide cu planul ecuatorial al
1 preoţi celţi

56

ENIGME CAPTIVANTE

Pământului.
Se poate aprecia că unele aranjamente ale blocurilor sunt raportoare uriaşe. Oamenii din acea perioadă foloseau două linii de ochire pentru a fixa poziţia exactă a răsăritului şi apusului lunii. Cea din spate era formată dintr-o piatră sau un interstiţiu între două blocuri. Cealaltă era, fie un alt bloc, fie un munte sau o vale.
Megaliţii din Carnac formează, astfel, un extraordinar observator lunar. Există trei principale serii de aliniamente lângă Carnac: la Menec, Ker-mario şi Kerlescant.
La circa zece kilometri spre est, se află marele menhir spart de la Locmariaquer, amintit mai sus, numit şi menhiru) de la Er Grah,
Acest menhir, când era în picioare — şi ridicarea lui a fost o treabă deosebită — era, se pare, "ghidonul" enormului observator lunar. Realizarea acestuia a cerut mai multe secole de observaţii.
Să stabilim pe o hartă a regiunii megaliţii şi tumulii: se constată că unii dintre ei pot 1i puşi în legătură, doi câte doi, cu marele menhir. Se obţin astfel, opt (de patru ori două) traiectorii care indică punctul unde răsare şi unde apune luna în timpul fazelor sale extreme. Putem să ne imaginăm că la construirea megaliţilor servind ca posturi de observaţie s-au montat stâlpi de lemn, aceştia având rolul de posturi de observaţie provizorii. Mai exact, trebuia ca observatorul să înlocuiască stâlpul de ia o zi la alta, luna schimbându-şi locul. Nu era o

treabă simplă. Să-i apreciem cum se cuvine pe aceşti pionieri — mult timp necunoscuţi — ai astronomiei.
Megaliţii mai pun şi alte probleme. O locuitoare din regiunea Camac, doamna A. M. Vialfont, a făcut interesante observaţii asupra unora dintre ei.
De exemplu, o piramidă găsită la Barnenez, în Finister , are fiecare din cele patru feţe cu aspect diferit. Prima formează un triunghi echilateral. A doua are un unghi drept perfect. A treia are tot un unghi drept dar imperfect. A patra are un arc de cerc. A cincea faţă este un triunghi ascuţit care dă piramidei un echilibru perfect.
Doamna Vialfont a găsit, de asemenea, multe alte pietre ciudate. Una din ele este o statuie de pisică în mărime naturală, într-o parte pare un cotoi; de altă parte, o pisică însoţită de un pui...
O altă piatră, descoperită la Roscoîf, aminteşte ciudat o femeie însărcinată: buricul îi este vizibil...
Se mai găsesc: "inima de la Plouezoch", "faţa de la Locmariaquer", "profilul surâzător de la Barnenez", "pasărea în zbor de la Plouezoch"...
1 departament din Bretania (Franţa).

MISTERELE ANTICHITĂŢII
Vom căuta să lămurim enigmele civilizaţiilor dispărute si vom căuta să descoperim tainele piramidelor

egiptene şi ale palatelor romane.

f 1. Potopul şi ştiinţa

Dacă se examinează inscripţiile gravate pe copaci sau pe bastonaşe de către pieile roşii linapi sau delawari din estul Americii de Nord, se poate citi o poveste ciudată.

La început, conform cronicii gravate astfel, marea se întindea peste tot. Deasupra, în ceaţă, locuia Creatorul, etern si nevăzut. El a creat Soarele, Luna, stelele, apoi vânturile, care au. împins apele. Şi-atunci a apărut uscatul.

Creatorul a dat naştere primitor doi oameni şi apoi animalelor. Fericirea domnea pe Pământ. Dar un duh rău a creat Şarpele negru, simbol al Răului: el a adus nefericirea, războiul, furtunile. Oamenii au luptat contra Şarpelui. Pentru a-i ucide, acesta a provocat un potop şi apele au acoperit uscatul.

Creatorul a văzut suferinţa cumplită a oamenilor care încercau să scape de la înec. Ca să-l salveze, le-a 'mis o broască ţestoasă, mai mult decât uriar„-^V;lîru câ ea trebuia să culeagă din apă top^c.vriîiirea. "Existau linapii, spune cronica, j$&^ broasca ţestoasă, şi-atunci toţi

oamenii s-au urcat pe broasca ţestoasă." Până la urmă, apele s-au retras, eliberând uscatul pe care oamenii s-au aşezat din nou.

La incaşi, există, de asemenea, tema potopului. După tradiţiile lor,

zeul Viracocha, creatorul oamenilor, le-a cerut să trăiască în pace, respectând legile morale. Dar, foarte mulţi dintre ei erau orgolioşi şi desfrânaţi.
Viracocha i-a blestemat şi, pe unii dintre ei, i-a transformat în animaie sau în pietre. Apoi, pentru a-i pedepsi pe toţi oamenii, a trimis apele să cuprindă pământul.'Şi a venit Uno Pachauti, adică potopul. Dar animalele i-au simţit apropierea: în luna dinaintea potopului, lamele au devenit triste şi şi-au pierdut pofta de mâncare.
Apele au crescut timp de şaizeci de zile. Doar trei servitori credincioşi ai lui Viracocha au scăpat de pedeapsă.
Comparaţii tulburătoare
Potopul se regăseşte şi într-o legendă tlaxca-lană din America centrală. Marele zeu Tezcatlipoca, a provocat potopul, dar, mai înainte, !-a urcat pe o mare corabie pe Tezpi — Noe indian — cu animale şi plante.
Când apele au început să se retragă, Tezpi a dat drumul unui vultur. Acesta a început să

mănânce carnea animalelor moarte înecate şi nu s-a mai întors. Tezpi a trimis atunci alte păsări: doar un colibri a revenit pe corabie, cu o ramură verde în cioc.
Această legendă este, în mod vădit, foarte asemănătoare cu relatarea biblică. Conform Bibliei, Noe, la

sfârşitul potopului, l-a trimis pe corbul Hereb, să-i aducă veşti despre ce se întâmplă.
După şapte zile, corbul nu se întorsese, şi-atunci Noe i-a dat drumul porumbiţei lonah: ea a revenit, având în cioc o ramură de măslin.
Relatări asupra unei imense inundaţii se regăsesc pe toate continentele.
începând cu secolul trecut, s-a căutat să se dea o explicaţie ştiinţifică acestei tradiţii. Unii au arătat că o mare enormă interioară, situată în Asia centrală, se golise, pe la anul 2300 Î.H., ca urmare a unui cutremur. După o altă teorie, nori enormi ar fi înconjurat odinioară permanent planeta, până când răcirea climatului a dus la condensarea acestor nori, urmată de ploi îngrozitoare.
Geologii însă n-au găsit niciodată urme ale vreunei inundaţi) planetare. S-au produs doar potopuri locale. Unul din cele mai importante s-a produs în Mesopotamia . Pe acesta îl redă Biblia, el găsindu-se, în forme puţin diferite, în legendele babilontene şi asiriene. Mai precis, aceste legende
1 "Ţara dintre fluvii" (Tigru şi Eufrat).

se găsesc în epopeea lui Ghilgameş, după numele eroului, iar Biblia le-a preluat. S-a putut data, cu aproximaţie, această inundaţie, pe la anul 4000 Î.H,
O tăbliţă rămasa din civilizaţia din

Sumer , una din cele mai vechi, cunoscute în Mesopotamia, povesteşte cu precizie potopul . Ziusudra este omologul lui Noe.
"Ziusudra, în picioare pe locul său, asculta.
"Stai lângă zid, în stânga mea...
Lângă zid îţi voi spune ceva, ascuftă~mă;
Fii atent la ordinele mele:
La noi... un potop va cuprinde sanctuarele
Pentru a distruge sământa rasei umane...
Aceasta este hotărârea noastră, sentinţa adunării zeilor
La ordinul lui Anu şi En/if...
Regelui şi legii sale, un răgaz li se va acorda."
Toate furtunile, cu o extraordinară violenţă
S-au dezlănţuit în acelaşi timp.
Şi imediat, Potopul a invadat sanctuarele.
După ce timp de şapte zile si şapte nopţi
Potopul a măturat pământul
Şi enorn , ^nrabie a fost zgâlţâită
Defurtu ^Jape,
Utu a f, ,./,& care răspândeşte
in sudul Mesopotamiei, Jângă Golful Persic.

66

ENIGME CAPTIVANTE

Lumina în cer şi pe pământ Ziusudra a deschis atunci o fereastră a corăbiei lui enorme, Ziusudra, regele S-a prosternat în faţa lui Utu; Regele i-a sacrificat un bou şi a ucis o oaie."
Se pare că a fost descoperită o mărturie concretă a potopului1 în regiunea în care odinioară Tigrul şi

Eufratul se vărsau în Golful Persic s-a găsit un strat mare de nămol, lung de şase sute de kilometri şi lat de o sută cincizeci. Cauza acestei inundaţii a fost, fără îndoială, un cutremur care s-a produs chiar în Golful Persic.
O altă dovadă şi mai spectaculoasă despre realitatea unui potop în Orientul Apropiat, poate fi descoperirea rămăşiţelor Corăbiei lui Noe pe Muntele Ararat, în Turcia orientală, unde ea ar f i eşuat. Conform observaţiilor unor aviatori, în gheţurile acestui munte s-ar găsi un obiect cu forma unei corăbii, lungă de o sută treizeci şi cinci de metri... Mai multe expediţii au cercetat aceste locuri în 1952, 1953, 1955 şi 1958. Erau conduse de Fernand Navarra.
în 1958, acesta a adus bucăţi de lemn scoase din gheaţă: vechimea lor a fost apreciată la patru sau cinci mii de ani. Ca să provină din arcă, ar fi trebuit să fie ceva mai vechi...

Mit sau realitate? Blestemul lui Tutankhamon
"Moartea v-a atinge cu aripile ei pe cel care îl va tulbura pe faraon " Această inscripţie, descoperită în interiorul mormântului lui Tutankhamon, 1 capătă un straniu ecou atunci când a devenit 1 cunoscută soarta celor care "au profanat" acest mormânt. Dar există oare cu adevărat o relaţie de j cauză şi efect între această profanare si această soartă'? Pentru a ne putea face o părere, cel mai bine ar fi să reamintim istoria descoperim acestui l mormânt.
La începutul secolului XX, egiptologii credeau

că Valea Regilor1 şi-a dezvăluit toate secretele
^Treizeci de coşciuge şi douăzeci şi patru de mumii
.provenind din trei dinastii de faraoni egipteni au
t fost scoase la lumină. Printre cele mai cunoscute,
trebuie menţionate cele ale lui Ramses II şi
Amenofis l.

vale în Egipt pe rn; Loc ales fmperiu

ştie al Nilului, în fata Luxorului ântarea faraonilor din Noul

ENIGME CAPTIVANTE

Săpăturile au provocat, uneori, manifestări ostile din partea populaţiei. Astfel, la Luxor, în momentul în care unele tezaure erau încărcate pe un vas, a apărut o procesiune de femei arabe, gemând şi urlând. In melopeea lor, un cuvânt revenea mereu: "Blestem..."
Mormântul neaşteptat
Egiptologii nu erau, totuşi, primii care au pătruns în hipogeele Egiptului faraonic. Grupuri de jefuitori i-au devansat. In 1900, un grup înarmat i-a lovit pe paznicii mormântului lui Amenofis II.
în 1903, un englez bogat, lordul Carnavon, a venit la Cairo cu intenţia de a face noi săpături. La început, a fost primit cu scepticism, dar el a reuşit să-şi atragă colaborarea unui tânăr, dar remarca-bii arheolog, Howard Carter. Şi, contrar tuturor aşteptărilor, echipa Carnavon-Carter

a obţinut un şir de succese.
în 1906, un alt cercetător, Theodore Davis, a descoperit o cupă mică din faianţă albastră pe care era gravat un nume până atunci necunoscut: Tutankhamon. Apoi, au fost descoperite ulcioare

1 cântec ritmat care însoţeşte declamaţia

2 cavouri ale civilizaţiilor preistorice, protoistorice şi antice.

ALE ISTORIEI

de pământ marcate cu acelaşi nume...
Se părea că Tutankhamon era un faraon care trăise în jurul anului 1350 Î.H. Carter şi Camavon au hotărât să-şi concentreze cercetările asupra lui. Timp de câţiva ani, săpăturile n-au scos la iveală mare lucru, cu excepţia unei tăbliţe de lemn, pe care era înscrisă relatarea războiului dintre egipteni şi hicsoşi . Războiul din 1914 a întrerupt cercetările.
Carnavon începuse să se descurajeze, în 1920, el a trimis de la Londra, lui Carter, o telegramă: "Am pierdut destul timp în Valea Regilor. Schimbă tocul. Mergi să faci săpături în delta Nilului. Este o regiune în care nu s-au găsit încă prea multe."
Carter a avut atunci o sclipire de geniu. Uitându-se într-o zi la colibele de piatră din vecinătatea mormântului lui Ramses VI, i-a venit în minte ideea că nimeni nu făcuse săpături sub ele... De ce n-ar încerca el?

La 2 noiembrie 1922, încep săpăturile. Chiar a doua zi, apare surpriza: a ieşit la iveală o piatră. Carter a desprins-o cu grijă, dar a apărut o altă piatră. Era cu siguranţă, capătul unei scări. Până s-a înserat, au fost degajate patru trepte, din cele şaisprezece pe care le are scara.
1 triburi nomade asiatice care au invadat Egiptul şi !-au stăpânit în sec. XVIII - XVI î.H.

ENIGME CAPTIVANTE

Cercetătorii, după degajarea scării, au întâlnit o dală de piatră cu două sigilii. Unul din ele era fără îndoială fals, făcut de jefurtorii de morminte care urmăreau să-şi ascundă acţiunea. Dar al doilea era autentic.
El purta inscripţia următoare Nebkheperoure -Tutankhamon.
Poarta a fost perforată şi prin gaura făcută a ieşit un aer călduţ, greu de respirat. Carter a introdus o lanternă prin gaură şi a putut vedea un culoar lung, plin de dărâmături. La extremitatea cealaltă, la şapte sau opt metri distanţă, o altă poartă a apărut marcată de sigiliul lui Tutankhamon.
Carter i-a telegrafia! lordului Carnavon pentru a-i anunţa extraordinara descoperire. Trei săptămâni mai târziu, acesta a venit în Egipt, însoţit de un alt egiptolog renumit, Calender.
O înţepătură de ţânţar
La 25 noiembrie 1922, Carter, Carnavon şi Calender au coborât împreună scara cu şaisprezece trepte şi au ajuns până la a doua

poartă. Carter a găunt-o, a luminat interiorul şi s-a uitat să vadă ce se află în partea cealaltă.
Era ceva fantastic, deoarece Carter a început să vorbească fără şir şi a rămas lipit de zid, parcă

? Tutankhamon - masca funerară

doborât de ceea ce văzuse.
Spărtura a fost mărită. Şi-atunci, la rândul lor, şi însoţitorii lui au putut să vadă. Erau vase de alabastru, bijuterii, coliere, cupe de aur, cufere incrustate cu pietre preţioase...
Un fapt curios: dezordinea în care erau îngrămădite toate aceste comori. Era însă clar: mormântul iui Tutankhamon fusese deja profanat şi, fără îndoială, de foarte mult timp. Şi nu exista în cameră nici mumie, nici sarcofag, ceea ce era ciudat...
Cercetătorii au făcut inventarul complet al bogăţiilor îngrămădite în anticameră. Ziarişti au năvăl'it din lumea întreagă, dar când vreo treizeci dintre ei au vizitat mormântul sub conducerea lui Carter, au fost huiduiţi de vreo sută de egipteni care aruncau şi cu pietre. Poliţia a trebuit să intervină.
Aceasta n-a împiedicat, la 18 februarie 1923, să se facă "inaugurarea" oficială a săpăturilor. La intrarea în mormânt, fluturau drapele egiptene şi britanice, înaltul comisar al Marii Britanii, mai mulţi miniştri egipteni, ambasadorii Franţei şi Belgiei, regina Elisabeta a Belgiei (care îi susţinea pe lordul Carnavon), participau la inaugurare.

Dar nu se făcea doar o vizită oficială, ci se trecea la o nouă etapă a săpăturilor. Arheologii au început să desprindă peretele în spatele căruia trebuia să se găsească mormântul lui Tutankhamon. Dincolo de zid a apărut un cufăr de lemn

aurit, înalt de trei metri, pe care era desenat şoimul Horus.
Semne magice păreau a fi destinate protejării odihnei faraonului.
Apoi, a fost găsit un al doilea cufăr. De data aceasta, pe el apărea un sigiliu cu numele lui Tu-tankhamon. Carter şi Carnavon au înţeles că şi-au atins ţinta. Mumia era acolo. Ca o măsură de prudenţă, Carnavon a hotărât să închidă mormântul pentru a evita un aflux nedorit de vizitatori. Descoperirea a făcut mare vâlvă: moda Tutank-hamon a început la Londra.
Dar lordul Carnavon avea o altă grijă: fusese înţepat la gât de un ţânţar. Această înţepătură a provocat o puternică mâncărime, apoi o inflamaţie. El şi-a dat seama de gravitatea situaţiei, deoarece sănătatea sa era deja şubredă în urma unui accident de maşină. "Am auzit chemarea, sunt gata." a spus el.
în curând, s-a declanşat o congestie pulmonară, în noaptea de 4 spre 5 aprilie 1923, lordul Carnavon era în agonie ?ntr-o cameră a hotelului Continental din Cairo. Din nou, a spus: "S-a terminat, am auzit chemarea şi mă pregătesc!"

Aproape chiar în acel moment, lumina s-a stins în cameră şi, de altfel, în tot hotelul... Infirmiera care-l supraveghea pe Carnavon s-a dus să aducă lumânări; când a revenit, descoperitorul lui Tutankhamon era mort.
Aşa s-a născut legenda blestemului faraonului.

74

ENIGME CAPTIVANTE

Diferite explicaţii
Foarte repede, presa a făcut o legătură între moartea lui Carnavon şi profanarea mormântului lui Tutankhamon. Astfel, la 6 aprilie 1923, Le Fi-garo scria:
"Evenimentele au dat dreptate prezicerilor fela-hilor. Omul care a descoperit hipogeul faraonului Tutankhamon a fost victima divinităţilor subterane. Lordul Carnavon nu mai este. în acest fel s-au îndeplinit ameninţările marilor preoţi egipteni făcute contra profanatorilor de mumii."
Se şoptea chiar că, în realitate, un scorpion — sacru în vechiul Egipt... — l-a înţepat pe Carnavon, şi nu un ţânţar. Se afirma, de asemenea, că o cobră a mâncat canarul lui Carnavon: acesta avea, într-adevăr, obiceiul să pună, îa capătul de sus al scării mormântului, colivia cu pasărea favorită.
în realitate, moartea lui Carnavon, am mai spus-o, n-a fost deloc misterioasă. Iar Carter se simţea foarte bine şi îşi continua săpăturile. El a descoperit două alte cufere, cu numeroase accesorii, apoi o capelă etc. Două alte sarcofage au fost

găsite, din care unul din aur masiv.
Mumia a fost scoasă din mormânt ai tombrie 1925: învelită complet în benzi

ALE ISTORIEI

75

se găsea într-o stare foarte proastă.
Inscripţiile de pe benzi afirmă: "Rege Tutank-hamon, inima ta rămâne nemuritoare în trupul tău. Ea este în fruntea celor vii, aşa cum Ra va rămâne în cer."
Acum se ştie că Tutankhamon era un faraon din a 18-a dinastie, mort foarte tânăr. Obiectele de artă găsite în mormântul său sunt la muzeul din Cairo.
Totuşi, seria de morţi care a urmat a contribuit la întreţinerea mitului blestemului. Cel mai tânăr din fraţii lui Carnavon a murit după şase luni. Infirmiera care l-a îngrijit pe lord la hotelul Continental a murit puţin după aceea, iar secretarul lui Carter a decedat curând de tuberculoza; tatăl arheologului s-a sinucis trei luni mai târziu.
Dar au fost şi cazuri mai tulburătoare. Astfel, savantul britanic Archibald Douglas Reed a decedat la puţin timp după ce a radiografiat mumia lui Tutankhamon.
S-a relatat că un ministru egiptean, vrând să ancheteze această enigmă, a vizitat mormântul împreună cu un îmblânzitor de şerpi. La sosirea lor, o cobra şi o viperă ar fi ieşit din mormânt... şi au reuşit să dispară. Ministrul a murit puţin după ce a revenit la Cairo. Cei ce cred în puterea blestemului, vorbesc de

şaptesprezece victime...
Ca răspuns, acestora li se poate arăta o listă cu persoane care au participat la descoperirea lui Tutankhamon, dar care au murit la o vârstă foarte

*

I

avansată, în condiţii normale.
Trebuie totuşi să amintim că şi alţi egiptologi au murit în condiţii misterioase înainte şi după săpăturile lui Carter şi Carnavon. în 1823, arheologul italian Giovanni-Battista Belzoni, cel care a descoperit mormântul lui Sethi l, s-a îmbolnăvit având febră mare pe când se găsea în Africa occidentală. Poate că n-a fost decât o criză de paludism, dar Belzoni a spus: "Simt mâna morţii întinzându-se spre mine... Ştiu că nu mai am decât câteva ore de trăit." Un vrăjitor african l-a tratat cu opium, dar arheologul a murit blestemându-l pe Sethi l. "Faraonii s-au răzbunat," a spus simplu vrăj[torul.
în 1862, germanul Theodor Bilharz , specialist în autopsia mumiilor, a fost cuprins de friguri după o vizită la Luxor. A delirat timp de cincisprezece zile şi a murit fără a-şi mai fi revenit. Un alt arheolog german, Heinrich Brugsch a manifestat spre sfârşitul vieţii

simptome clare de alienare mintală.
Alte cazuri sunt mai recente. Un conservator al muzeului din Cairo, Mohamed Mehdi, a murit în urma unei hemoragii cerebrale după ce aprobase expunerea la Pafis a tezaurului lui Tutankhamon. Succesorul sau, Kamal Mahrez, a murit, tot de o

1 savant care a dat numele bilhanozei (boală provocată de un vierme parazit în aparatul circulator alemului), (n.a.)

hemoragie cerebrală, după ce dăduse aprobarea pentru o expozfţie asemănătoare la Londra...
Numeroase ipoteze au fost elaborate pentru a explica aceste morţi misterioase. Una din cele mai stranii este cea a "piramidei care ascute simţurile". Forma piramidală ar duce la acumularea de energie şi, ca urmare, la producerea de viziuni oribile "profanatorilor" şi chiar moartea lor.
lată ce relatează cercetătorul englez Paul Brunton care a petrecut o noapte în camera regală a piramidei lui Keops: "Eram cu ochii închişi şi, totuşi, toate acele forme întunecate, diafane mă forţau să le văd. Şi permanent duşmănia lor neîndurătoare, încrâncenarea lor cumplită căutau să mă împiedice să-mi menţin hotărârea... Curând, s-a atins paroxismul. Forme monstruoase, nelămurite, orori sinistre, infernale, forme cu aspect baroc, grotesc, nebunesc, diavolesc mişunau în jurul meu; scârba pe

care mi:o inspirau îmi provoca o suferinţă de neînchipuit, în câteva minute, am trăit într-o stare de emoţie pe care n-o voi uita niciodată. Această stare de ne-
crezut rămâne fixată în altorelief în memoria mea. Pentru nimic în lume, n-aş mai repeta această experienţă; niciodată nu voi mai rămâne noaptea în mijlocul Marei Piramide."
1 lucrare de sculptură în relief faţă de un fond de care ţine sau pe care a fost aplicată.

ENIGME CAPTIVANTE

S-a presupus, de asemenea, că egiptenii descoperiseră radioactivitatea. Preoţii lor ar fi pus materiale radioactive în mormintele faraonilor. Categoric, cunoştinţele egiptenilor în diferite domenii erau importante, dar nimic nu dovedeşte că ei cunoşteau radioactivitatea. De altfel, egiptologii morţi în condiţii misterioase n-au arătat nici unul vreun simptom de radiodermită, boală datorată radiaţiilor.
Mai convingătoare ar fi ipoteza care acuză febra Q, boală cu forme variate, care bântuie în ţările orientale şi care se datoreşte unei rickettsii , organism intermediar între bacterii şi viruşi, parazit al animalelor şi oamenilor.
Praful a fost şi el acuzat: aflat din abundenţă în necropole, el poate irita pielea sau gâtul şi poate fi periculos pentru persoanele cu căile respiratorii sensibile, cum era cazul lui Carnavon.
Un cercetător sud-afrjcan, Geoffroi Dean, crede că histoplasmoza este

vinovată de uciderea pretinselor victime ale faraonului. Această boală rară, care ucide lent, ar putea fi transmisă de excrementele liliecilor care trăiesc în peşteri.
Dar nici un liliac nu a fost văzut în mormântul
1 provoacă boala denumită nckettsioză (tifos exantematic, febra munţilor Stâncosi).
2 boală datorată unei ciuperci parazite (histoplasma)
care atacă pielea, ganglionii, oasele, viscerele.

iui Tutankhamon care era, după cum am văzut, închis ermetic de mii de ani. Şi atunci, dacă nu liliecii, atunci poate ciupercile subterane au transmis histoplasma.
Totuşi, după cum am văzut, morţile imputate pretinsului blestem au avut caracteristici diferite şi nu pot fi atribuite unei cauze unice şi misterioase.
Blestemul lui Tutankhamon i-a făcut pe mulţi să viseze şi să tremure. Dar este foarte greu să crezi în el.

3. De la oraşul Ys1 la Atlantida
Grallon , rege din Cornouaille3 se lupta în ţări nordice îndepărtate, într-o zi, obosiţi de lupta şi de faptul că nu puteau cuceri o fortăreaţă inexpugnabilă, oamenii săi l-au abandonat. Rămas singur într-o ţară străină, a întâlnit o femeie cu păr roşu, Malgven, care i-a propus să-l

însoţească în Bretania, după ce o va ajuta să scape de soţul ei. Dar trebuiau, fără corabie, să ajungă la flota regelui. Malgven l-a urcat pe Grallon pe un cal vrăjit, Morvac'h care, repezindu-se pe deasupra valurilor, a ajuns repede din urmă corăbiile bretone.
Timp de un an, Grallon şi Malgven au rătăcit pe oceane, timp în care l-i s-a născut o fetiţă, Da-hut. Dar din nenorocire Mafgven a murit în timpul călătoriei. Doar ei doi, tatăl şi fiica vor ajunge pe coastele peninsulei Cornouaille. Dahut a crescut
cetate legendară bretonă care a fost înghiţită de
valun în sec. IV sau V.
sau Gradlon, rege legendar venit din Cornouaille în
Bretania.
regiune în sud-vestul Angliei.

printre grandioasele faleze din Armorique , acolo unde îi plăcea să se plimbe. Ea i-a cerut tatălui ei să-i construiască un oraş. Mii de muncitori au început lucrul şi un oraş s-a înălţat curând ia malul oceanului. Un zid uriaş, având o ecluză închisă cu porţi de bronz a căror cheie era păstrată cu grijă de Grallon — ferea cetatea de furia oceanului. Aşa s-a născut oraşul Ys.
Lui Dahut îi plăcea să stea de vorbă cu oceanul: "Ocean, frumos Ocean, rostogoleşte-mă pe nisip, rostogoleşte-mă pe valul tău. Eu sunt logodnica ta, Ocean, frumos Ocean albastru. Eu sunt născută pe

mare, în mijlocul valurilor lăptoase şi în ceţurile ca de vată. Când eram mică, tu fremătai, eu mă jucam pe spatele tău uriaş şi tu fremătai. Eu mângâiam părul tău bogat de spumă şi tu fremătai."
Oraşul Ys a devenit un oraş al desfrâului. Dahut îşi dorea un alt bărbat în fiecare seară: ea f(sufoca punându-i o mască de mătase pe faţă, apoi îl arunca în infernul lui Plogoff, spărtură uriaşă ameţitoare deschisă între faleze. Doar un singur logodnic o captiva pe Dahut: Oceanul, căruia îi sacrifica pe ceilalţi...
într-o seară, a sosit, călare pe un cal roşu aprins, un necunoscut, îmbrăcat şi ei tot în roşu.
1 parte a Galiei, care cuprinde astăzi Bret Anrnor: numele celtic al Bretaniei.)

ALE ISTORIE!

83

Chiar atunci, oceanul se înverşuna contra digurilor. Omul i-a cerut lui Dahut cheia ecluzei. Ea a ezitat întâi, dar, până la urmă, a cedat şi a luat cheia de la gâtul lui G ral Io n şi a deschis porţile; un val uriaş s-a prăvălit peste oraş şi I-a scufundat. Aşa a dispărut oraşul Ys.
Dahut şi Grallon au reuşit să fugă. Calul Mor-vac'h îi ducea pe amândoi, fiica agăţată de tată, într-o cursă nebunească: Oceanul care vroia să-şi prindă logodnica, încerca să întreacă bidiviul în fugă. Deodată, o siluetă a apărut pe o stâncă şi s-a auzit o voce: Sfântul Guenole îi cerea lui Gra'l-lon să scape de fată. Regele a aruncat-o în ocean, în care

Dahut a regăsit fantomele nenumăratelor sale victime.
Aceasta este legenda oraşului Ys. Dahut, ca personaj al legendei, a fost introdusă doar în secolul XVIII. Oraşul Ys ar fi existat cu adevărat şi aici regele Grallon a întemeiat reşedinţa episcopală Quimper. Oraşul ar fi fost întemeiat în anul 475, fiind situat fie în golful răposaţilor (Baie des Trepasses), fie în golful Douarnenez.
In acest ultim golf, scafandrii afirmă că au zărit ruine ciudate.
Acestea se pot observa însă doar în anumite momente, în timpul fluxului şi când apa este foarte liniştită. De asemenea, la estul golfului există un drum care nu duce nicăieri, oprindu-se la ocean. După unii, cele şapte insuliţe care se înşiră între Douarnenez şi Piougrescant ar fi fost odinioară

locul pe care a fost cândva situat oraşul, care, se pare, era foarte întins...
Zidul Insulelor Bahama
Atlantida... Este enigma despre care s-a scris cel mai mult. Şi nu s-a scris că a fost doar un oraş ci un continent întreg şi o civilizaţie pe care marea le-a înghiţit.
Platon, în două dialoguri, Timaios şi Critias, a conferit misterului Atlantidei o valoare deosebită. Preluând o legendă egipteană, Platon a descris o insulă care ar fi existat odinioară în Atlantic, şi a arătat că pornind de !a această insulă şi străbătând şi alte insule, se

putea ajunge pe un continent. Această insulă ar fi avut un port, un stadion, băi publice; pe insulă aveau loc curse de tauri, care erau folosiţi şi la sacrificii. Insula ar fi fost distrusă de cutremure de pământ şi de inundaţii.
Mai târziu, numeroşi scriitori au preluat tema Atlantidei; s-a căutat Atlantida peste tot: în marea Nordului, aproape de insula germană HeligolaM, pe lângă insulele Canare sau în inima Sahar
Conform indiciilor date de Platon, Atlanta*:
1 stat insular (fost Lucayes) din Atlantic, la sud-est de coasta Floridei.

ALE ISTORIEI

fi fost situată în mijlocul Atlanticului. Insulele vecine, de care vorbeşte filozoful, pot fi Antilele, aşezate aproape de America... De altfel, mai multe descoperiri făcute în ultimul timp vin în sprijinul tezei despre o Atlantida în Atlantic.
în primul rând, descrierea extraordinarului "zid din Bahama" în 1970, de către un fotograf submarin foarte cunoscut Dimitri Rebiloff; el le-a reperat nu prin scufundare în adâncuri, ci zburând pe deasupra regiunii din jurul insulei Bimini .
Survolând această regiune, se observă aliniamente bizare de blocuri de piatră, care, în mod ciudat, sunt invizibile de pe un vas. Aceasta explică motivul pentru care au rămas neobservate atât de mult timp.
Blocurile au dimensiuni care variază

de la 1 pe 1,5 metri, până la 3 pe 4 metri şi formează ziduri lungi de 600 metri la o adâncime, în general, de 5 la 6 metri. Uneori, zidurile schiţează un soi de dreptunghi.
O asemenea descoperire a provocat vii discuţii. Unii au văzut în "zidul din Bahama" doar un fenomen natural, afirmând că n-ar fi decât un cordon de gresie la malul mării, asemănător celor cunoscute deja în Bahama.
Totuşi, între cordoanele de gresie şi zidurile descoperite de Rebikoff există deosebiri nete.
insulă din arhipelagul Bahama.

Gresiile sunt friabile şi, în plus, deformate, caracteristici care nu apar la zidurile făcute din conglomerate de nisip grosier calcaros, amestecat cu fragmente de cochilii.
Deci, originea "omenească" a zidului din Ba-hama pare dovedită. Mai rămâne de stabilit ce popor l-a construit. Zidul, care se găseşte la 5 - 6 metri sub apă, pare să dateze de cinci mii de ani. Această vechime s-a calculat pornind de la viteza de creştere a nivelului mării în Bahama. Ar fi putut o civilizaţie amerindiană să înalţe blocurile? Care civilizaţie? Şi în ce scop? Pentru a construi simple ziduri? Sau diguri? Enigma este atrăgătoare. Oricum nu este imposibil ca aceste vestigii să facă parte din Atlantida lui Platon, care, evident, nu cunoştea America.
O altă descoperire, tot recentă, a readus în actualitate enigma. Oceanografi ruşi, la bordul navei

ştiinţifice Vitiaz, au descoperit la jumătatea drumului dintre Portugalia şi Madera , rămăşiţele unor ziduri şi ale unor scări mari. Aceste ruine, pe care le-au fotografiat, se află la circa 70 de metri adâncime, pe vârful unui vulcan submarin stins. Ele sunt formate din blocuri cubice şi din altele rotunjite. Ce concluzie se poate trage?
1 insulă portugheză în Atlantic, portughezi în anul 1418.

^^kW;

Foto 7 - Femei din Creta

ENIGME CAPTIVANTE

N-a fost, mal curând, Creta?
Pentru unii autori, Atlantida ar fi fost un continent foarte/nare situat pe locul actualului Ocean Atlantic, în acest fel, s-ar putea explica asemănările dintre civilizaţiile amerindiene (a indienilor din America) şi cele egiptene şi greceşti. Această ipoteză nu poate fi credibilă, aşa cum nu pot fi nici altele care se bazează mai mult pe imaginaţie decât pe date ştiinţifice. Astfel, fizicianul german 'Otto Muck consideră că Atlantida se întindea din Mexic până în Mesopotamia, aceasta putând explica similitudinea dintre piramidele Egiptului şi cele din America precolumbiană. Locuitorii acestui imperiu ar fi fost oameni din Cro-Magnon!
Această explicaţie pune atâtea

probleme noi, câte răspunsuri dă. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, după spusele savantului, într-o bună zi, un meteorit enorm ar fi căzut în mijlocul acestei Atlantide, din care n-au mai rămas decât câteva ruine, intre care şi zidurile din Bahama...
Mergând mai departe cu ideile fantastice, unu au imaginat o Atlantida dotată cu maşini zburătoare şi cu submarine, popuiată de sclavi jumătate oameni, jumătate animale, sfâşiată de lupte între "buni" şi "răi"...

ALE ISTORIEI

89

Platon a situat Atlantida la vest de coloanele lui Hercule, adică de strâmtoarea Gibraltar. Şi, spunea el, insula era mai mare decât Libia (adică Africa de Nord) şi Asia (e vorba de Asia Mică) împreună. Dar nu cumva Platon a interpretat greşit legenda egipteană? Oare Atlantida nu era situată, mai curând, între Libia şi Asia? Iar între Africa de Nord şi Asia Mică există o insulă: Creta. Şi această insulă permite celor ce vin din Egipt ca, trecând prin câteva insule mai mici, să ajungă pe un alt teritoriu, Grecia...
Amintim că acest amănunt există în textul lui Platon.
în plus, numeroase aspecte din descrierea Atlantidei făcută de către Platon amintesc de Creta antică, cu alte cuvinte de civilizaţia minoică, dezvoltată aici începând din anul 2400 î.H.
în multe privinţe, civilizaţia Cretei

poate fi considerată ca foarte evoluată. Cretanii căutau să-şi înfrumuseţeze viaţa şi iubeau tot ce era frumos. Femeile erau elegante — una din ele, reprezentată într-o pictură a fost denumită Pariziana — şi aveau un rol important în societate.
Cretanii erau un popor de navigatori. Ei au pus la punct instalaţii sanitare perfecţionate şi foloseau băi făcute din pământ ars sau din metal. Au lăsat numeroase opere de artă.
Cursele de tauri se desfăşurau frecvent în Creta antică; şi, după cum spune Platon, ele se racticau şi în Atlantida. Taurul avea un mare rol

în civilizaţia lor. Conform legendei, Pasiphae, soţia regelui Cretei, Minos, a avut un copil cu un taur ieşit din valuri. Acest copil avea trupul de om şi capul de taur: Minotaurul, un monstru sângeros, care trăia într-un labirint şi care, la fiecare nouă ani mânca şapte tineri greci (şapte băieţi şi şapte fete), daţi ca tribut de Atena.'
Fiui regelui Atenei, Tezeu, s-a oferit să facă parte din grupul victimelor monstrului. Fiica lui Minos, Ariadna, i-a dat un fir cu ajutorul căruia să poată ieşi din labirint (de aici provine expresia firul Ariadneij. Şi Tezeu a ucis Minotaurul.
Cretanii practicau deci diferite coride . Taurii pe care-i foloseau erau fie specimene domesticite, fie

bouri redutabili. Bourul a fost marele taur al Preistoriei: e! apare pe frescele din Lascaux şi îl regăsim în toată Antichitatea (Cezar I-a întâlnii în pădurea hercinică) şi în Evul Mediu; el a dispărut, se pare, pe la 1627. Era un animal impresionant, cu coarnele formând o liră, şi înalt de 2 metri în regiunea greabănului; taurul era negru, iar femela, roşcată.

Cretanii se distrau şi cu jocul primejdios numit "sări peste taur". Curtea palatului din Cnossos,

1 coridă - cursă de tauri.

2 Orogeneză hercinică - totalitatea mişcărilor de cutare a scoarţei pământului {la sfârşitul erei primare) în urma căreia s-au format o sene'de munţi (Ardeni, Vosgi).

capitala Cretei, era, cu această ocazie, transformată în arenă. Un tânăr cretan (sau o tânără cre-tană care era îmbrăcată bărbăteşte, rochia ei lungă, obişnuită, nefiind potrivită) sărea spre taurul care se repezea spre el, îl prindea de coarne şi făcea un salt periculos peste spinarea taurului. Un partener îl prindea în partea cealaltă.

Acest joc era plin de riscuri, "săritorul" riscând să fie străpuns de coarnele animalului. Lupta nu ducea la moartea animaluiui, dar, uneori, acesta era sacrificat după coridă.

Val seismic asupra Cretei

La începutul secolului XX unor arheologi le-a venit ideea unei

comparaţii între Atlantida şi Creta. Dar abia în 1969, elenistul britanic J. V. Luce s-a preocupat îndeaproape de această identificare.
începând din 1947, cercetările făcute de oceanografi în Mediterana orientală au arătat că fundu! mării este acoperit, în această regiune, de un strat de cenuşă albă a cărui grosime, în Marea Egee, depăşeşte doi metri, în timp ce în regiunea Ciprului nu are decât câţiva centimetri.
S-a dedus că, pe la anul 1500 î.H. s-a produs o puternică erupţie vulcanică în Mediterana. Dar unde anume? O insulă a reţinut atenţia cercetătorilor: Santorin sau Thera. Insula Santorin este

formată dintr-un grup de insuliţe situate la 110 kilometri la nord de Creta. Acolo se găseşte singurul vulcan activ din Marea Egee. în perioada care ne interesează, insula Thera (Santorin) era o colonie minoică.
Insuliţele care formează Santorinul acum sunt aşezate ca într-un cerc, în mijlocul căruia poate fi identificat un crater invadat de mare. în termeni geologici, aceasta se numeşte o caldeira , în plus, straturi mari de cenuşă vulcanică au fost găsite pe insulă. Observaţiile făcute în acest mic arhipelag au arătat că vulcanul din Santorin a erupt pe la anul 1500 Î.H. Din el provine cenuşa descoperită pe fundul Mediteranei, ca şi în Creta.
Se ştia că civilizaţia minoică s-a

prăbuşit brusc pe la anul 1500 Î.H., cea mai mare parte a oraşelor, palatelor şi satelor fiind distrusă, dar nu se ştia din ce cauză. Acum, se pare că răspunsul este clar. Să încercăm să reconstituim faptele.
într-o zi, vulcanul din Santorin a intrat în erupţie. Probabil că marea coloană de fum care a fost eliberată era vizibilă de pe malul nordic al Cretei, dar, cu siguranţă, această manifestare vulcanică nu părea atât de gravă încât să provoace panică.
S-a întâmplat însă, ceva mai grav: valuri uriaşe
1 (cuvânt portughez) căldare de mari dimensiuni rezultată din prăbuşirea craterului unui vulcan ca urmare a unei erupţii.

Foto 8 - Reconstituirea templului din Cnossos

au pătruns în golul provocat la Thera când s-a eliminat lava. Valurile s-au propagat apoi până în Creta. Probabil că măsurau până la 180 metri înălţime, şi se deplasau cu o viteză de 160 kilometri pe oră spre Creta. Când au atins insula, ele aveau încă circa 90 metri înălţime... iovitura a fost puternică.
Flota minoică s-a făcut ţăndări. Nori de cenuşă au năvălit pe insulă, au izbucnit incendii, locuitorii au fost sufocaţi de gazele toxice. Doar regiunile din sudul şi vestul insulei

n-au fost atinse. Smochinii din Creta, datând din acea epocă, au fost găsiţi carbonizaţi...
Cretanii au încercat să repare stricăciunile, dar bogăţia insulei fusese pierdută pentru totdeauna. S-a pierdut flota pe care se baza puterea ei; agricultura şi comerţul s-au ruinat şi Creta n-a mai fost în stare să se apere de invazii.
Veniţi din Grecia, micenienii s-au infiltrat în insulă, înaintea altor invadatori. Cultura cretană s-a menţinut de bine de rău câtva timp înainte de a dispărea. Civilizaţia minoică ţinea acum de domeniul trecutului.
Din toate ipotezele suscitate de mitul Atfan-tidei, cea care o identifică cu insula Creta este cea mai credibilă. Aceasta nu înseamnă că n-au existat, în lume şi alte civilizaţii înghpe de ape, alte Atlantide...

4. Morţi misterioase în antichitate
Ce otravă l-a ucis pe Britanicus? Ce se găsea în cupa dată lui Socrate? Cum a reuşit Mitridate să devină imun la otrăvuri? Ce ciuperci i-au fost servite la masă împăratului Ciaudius? Ce conţineau vaporii care o făceau pe Pitia la Delfi să intre în transă?
Atâtea întrebări care solicită priceperea istoricului, dar şi a toxicologuluL a botanistului şi a chimistului. Nu este o sarcină uşoară să identifici otrăvurile, drogurile, antidoturile, plantele folosite în Antichitate. Termenii folosiţi de autorii vechi pentru a le desemna, nu sunt, adesea, termeni ştiinţifici şi este, uneori, greu să separi adevărul de fals, realitatea de ficţiune, istoria

de legendă. Şi totuşi, coroborarea datelor furnizate de literatura greacă sau latină cu cunoştinţele toxicologiei moderne, permite formularea unor ipoteze interesante în scopul elucidării acestor probleme.

1 Mitridate VI Eupator cel Mare (132-63 Î.H.) rege al Pontului In Asia Mică.

ENIGME CAPTIVANTE

Farmacopeea antică

Farmacopeea antică era bogată şi variată. Egiptenii descoperiseră acidul cianhidric pe care-l extrăgeau din sâmburii de piersic: probabil Tu-tankhamon a fost asasinat cu această otravă. Biblia citează rădăcina de absint . Popoarele vechi foloseau mai ales otrăvuri vegetale, extrase din cucută, opium, digitală, laptele câinelui, brânduşă, mătrăgună, măselariţă; din clematită şi spânz obţineau meconiu .

Foloseau şi otrăvuri minerale (arsenicul, ceruza -carbonatulAbazic de plumb -, cinabrul -sulfura de mercur), în acest arsenal se găseau şi substanţe animale, ca sângele de salamandră, rnăcinătura de cantaridă, buprestes şi omida de pin. Buprestes şi cantaridele sunt insecte coleop-tere. Primele, indiferent de specie, nu au proprietăţile atribuite de greci. Pudra de cantaridă, luată pe cale orală, irită organele urinare şi era considerată, greşit, ca afrodiziac.

Moluscă marină cu aspect de limax, aplysia, era considerată toxică, dar

în mod greşit. Sângele
1 plantă aromatică conţinând o esenţă amară şi toxică,
din familia compozeae.
2 suc conţinând alcaloizi (meconină).

ALE ISTORIEI

de taur este cu adevărat toxic şi a fost folosit de Hannibal , Themistocle si Midas, regele Frigiei (715 - 676 Î.H.). Ptomainele, substanţe toxice, apar, în adevăr, în sângele stricat. Sunt alcaloizi proveniţi din substanţe azotate degradate: hidramine, diamine şi aminoacizi. Astfel, colina, care are acţiune de protecţie asupra ficatului, prin oxidare se transformă în muscarină care este chiar otrava dintr-o ciupercă (Amanfta muscaria;. pălăria şarpelui).
Uneori, însă, tipul de otravă sau de drog este mai greu de precizat. Prima enigmă o găsim în Odiseea. Pentru a-i da posibilitate lui Ulise să scape de farmecele lui Circe care i-a preschimbat tovarăşii în purcei, Hermes îi aduce o iarbă misterioasă: "Rădăcina era neagră şi floarea, albă ca laptele; «moli» o numesc zeii; muritorii o smulg greu; dar zeii pot orice."
Ce poate fi această "iarbă a vieţii"? S-a crezut că este spânz, măselariţă, sau mandragoră .
Spânzul celor vechi aparţinea genului strigoaie din familia liliaceae: el conţine alcaloizi
1 general şi om de stat cartaginez (247-183 Î.H.) S-a
otrăvit pentru a scăpa de romani.

2 general şi om de stat atenian (525-460 î.H.)
3 plantă a' cărei rădăcină se aseamănă cu o formă omenească si are proprietăţi narcotice şi purgative.
Odinioară se'folosea în vrăjitorie.
4 plantă robustă, cu flori albe-verzui. Veninoasă, medicinală.

care încetinesc bătăile şi micşorează forţa de contracţie a inimii. Este un hipdtensor şi un laxativ. Era'recomandat celor care vorbeau fără şir şi tare. Spânzul de astăzi face parte din ordinul ranuncu-lales, familia ranunculaceae, care înfloreşte iarna şi de aceea i s-a dat numele: trandafir de Crăciun; are un prost renume chiar din vremea lui Diosco-ride . Nu ne putem da însă seama cum, una sau alta din aceste plante, i-a putut feri pe tovarăşii lui Ulise şi pe Ulise însuşi, de a fi transformaţi în porcine.
Măselariţa şi mandragora sunt, de asemenea, plante cu flori albe şi se găsesc pe malurile Medi-teranei. Ele au proprietăţi calmante şi narcotice, şi, din acest motiv, intră, probabil, în compoziţia băuturii "Nepenthes care aducea "uitarea tuturor relelor" (A. Chenier, Orbul) cu care Jason l-a adormit pe balaurul din Colchida, Una din aceste două plante i-a fost dată lui Ulise, probabil, pentru a-l face să uite spectacolul dureros al tovarăşilor săi metamorfozaţi şi să-i uşureze întoarcerea în Ithaca.
Tot în Odiseea, Elena i-a dat lui

Telemac, fiul

1

Pedanios D. {sec. l d.H.) medic şi botanist grec
originar din Asia Mică. A scris: "Despre mijloacele de
vindecare".
băutură magică contra tristeţii.
erou tesahan. A organizat expediţia argonauţilor
pentru cucerirea Lânei de Aur din Colchida.

ALE ISTORIEI

99

lui Ulise, acest misterios Nepenthes pentru a-i alina supărarea şi durerea. Unii autori cred că este vorba de opium sau haşiş pe care grecii probabil că le cunoşteau. Dar a fost greşit asimilat cu cafeaua, care va fi introdusă pe continentul european abia în secolul XVII. în orice caz, această băutură nu are nimic de-a face cu planta carnivoră cu acelaşi nume care creşte în regiunile tropicale ale Lumii vechi (Malaezia).
O altă enigmă este cea a Pitiei din Delfi, preoteasa lui Apollo. Se consideră că această fecioară primea inspiraţia datorită unei degajări (pneuma) de gaze ce ieşeau dintr-o spărtură în pământ pe care tradiţia o situiază în fundul ady-tonului (camera subterană în care stătea Pitia). Dar săpăturile de la Delfi n-au arătat în acel loc nici o emanaţie de vapori. Dacă nu era o pneuma, se poate crede că Pitia mesteca frunze de laur (dafin),

arborele lui Apollo: unele varietăţi de laur sunt, cu adevărat, toxice. Noi credem că delirul Pitiei era un fenomen de ordin religios, înrudit cu autosugestia. Şi astăzi, ca şi în Antichitate, nu este nevoie de un agent fizic sau chimic pentru a se provoca o stare de excitaţie sau de frenezie religioasă.

100

ENIGME CAPTIVANTE

Moartea lul Socrate

Despre moartea lui Socrate ne vom ocupa mai pe larg. Se cunosc foarte bine faptele datorită re-tatării lui Platon în Phedon , Socrate fusese condamnat la moarte de un tribunal din Atena pentru nelegiuire şi corupere a tineretului. După ce a băut cupa cu suc de cucută, el si-a simţit picioarele şi stomacul răcindu-se, devenind apoi insensibile. El i-a mai cşj-uţ lui Criton să sacrifice un cocoş lui Asclepios si a făcut o mişcare convulsivă. Călăul i-a descoperit faţa: ochii (uf Socrate erau nemişcaţi. Otrava îşi făcuse efectul.

Dar ce fel de otravă? Există mai multe feluri de cucută. Ele aparţin familiei umbeliferae, având florile ca nişte umbrele albe. Cucuta mică, înaltă

1 filozof grec atenian (470-399 î.H.)

2 filozof grec atenian (428-348 Î.H.) discipol al lui

Socrate. Autor al treizeci de dialoguri (Banchetul,

Republica, Phedon etc.)

3 dialog al lui Platon, care pune în scenă ultimele

momente ale lui Socrate în mijlocul discipolilor săi.
4 (în dialogul lui Platon) Socrate îi spune lui Criton,
care a venit la închisoare ca să-l elibereze, că legea,
chiar nedreaptă, trebuie respectată.
5 (mitologia greacă) zeu venerat în Epidaur. Este
Escu/ap, la latini.

ALE ISTORIEI

101

de şaizeci de centimetri, nu poate fi inculpată; ea nu conţine decât un alcaloid puţin toxic şi nu creşte în regiunile mediteraneene.
Se poate scoate din cauză şi cucuta otrăvitoare sau de apă, deoarece nici ea nu se găseşte în Grecia. Flora grecească are însă alte cucute, în primul rând, cele din grupa oenantae, ale căror rădăcini sunt toxice. Totuşi, ele nu se găsesc în regiunea Atenei, unde Socrate a fost condamnat la moarte şi intoxicaţia pe care o provoacă are simptome diferite.
Adevărata "vinovată" este cucuta mare. Această specie, înaltă, uneori, de 2 metri, se găseşte în mod obişnuit în jurul Atenei. Tija, frunzele şi florile sale conţin o otravă în care se găsesc cinci afcaloizi, între care conina sau cpnicina, cu o structură apropiată de cea a nicotinei şi provoacă o paralizie care ucide. Simptomele descrise de Platon concordă cu efectele provocate de aceşti alcaloizi.
Este posibil ca, pentru a îndulci agonia condamnatului, să se fi adăugat opium, la sucul de cucută.

Macul creşte în unele regiuni din Balcani şi grecii şi-l puteau procura. Theophraste , filozof grec şi discipol al lui Platon, relatează că cele două substanţe fuseseră amestecate de călău.
1 filozof grec din Lesbos (372-287 Î.H.). Autor al Caracterelor, culegere de studii morale si portrete pitoreşti.

ENIGME CAPTIVANTE

Poetul grec Appolonios spune că probabil se amestecaseră împreună cu cucuta şi rădăcini de omag (Aconitum tauricum), dar această ipoteză ni se pare puţin credibilă, deoarece omagul provoacă o paralizie a limbii şi a vorbirii, urmată de o indispoziţie intensă cu tulburări de respiraţie; Socrate nu a prezentat nici unul din aceste simp-tome.
Cucuia a făcut şi alte victime ilustre: De-mostene s-a otrăvit, neîndoielnic, tot cu cucută, în timp ce Seneca a băut suc de cucută în timp ce-şi tăia venele.
Mit r l date şl otrăvurile
O problemă despre care s-a scris foarte mult este metoda pusă la punct de Mitridate pentru a se apăra de otrăvuri. Procedeul pe care el l-a
poet şi gramattcian din Alexandria (295-230 Î.H.),
autor al epopeii Argonauţii.
om politic şi orator atenian (384-323 Î.H.). A luptat
contra lui Filip al Macedoniei şi contra lui Alexandru
cel Mare. Din cauza eşecului revoltei greceşti s-a
otrăvit.
filozof, născut la Cordoba {4 Î.H.- 65

d.H). Preceptor
al lui Nero, consul. Compromis într-o conjuraţie, s-a
sinucis. A scris: Dialoguri, tragedfi.

ALE ISTORIEI

103

inventat a intrat în uz cu numele de mitridatizare şi desemnează imunitatea contra otrăvurilor, obţinută prin ingerarea acestora în doze mici mai întâi, apoi din ce în ce mai puternice. Mitridate nu a folosit deci nici un antidot, deşi s-a spus de multe ori acest lucru.
Erou al unei tragedii de Radine , Mitridate VI cel Mare a fost rege al Pontului din 111 (a 63 Î.H. Tânăr, a trăit ca un vagabond şi atunci a studiat plantele toxice şi a pus la punct metoda sa. Se pare că a folosit învăţăturile unor tămăduitori sciţi şi ale unor medici din Babilon si din Bîtinia . Se spune că şi-a încercat metoda pe condamnaţi la moarte.
Tehnica pusă la punct de Mitridate a dat naştere la multe controverse. După A. Cabanes şi L. Nass, el înghiţea zilnic otravă într-o doză care nu-/ putea otrăvi. Apoi, şi-a perfecţionat metoda punând împreună toate otrăvurile cunoscute. Tot după aceiaşi autori, Mitridate ar fi fost un precursor al seroterapieJ: el ar fi conceput un antidot al veninului viperelor, folosind sânge de raţe care
Jean fiacine, poet dramatic francez (1639-1699). A
scris tragedii (Andromaca, Bntannicus, Mitndate,
Fedra etc.) şi o comedie (Ies Plaideurs).

ţară din Asia Mică la Marea Neagră, cucerită de
romani în 63 Î.H., la moartea lui Mitridate VI.
regat în vestul Asiei Mici, la malul Mării Negre (sec.
III Î.H.).

mâncaseră aceste reptile.
Natura exactă a otrăvii contra căreia Mitridate se imunizase a rămas necunoscută: după unii, el s-ar fi folosit de un amestec de plumb şi mercur; după alţii, de o infuzie de flori de piersic. Un amestec de plumb şi mercur nu dă niciodată imunitate celui care îl înghite cu regularitate. Din contră, după câteva luni, consumatorul devine un infirm suferind de tulburări digestive, de dureri intense în tot abdomenul, cu iradieri spre şale şi organele genitale, şi de dureri cumplite de cap. El cade într-o profundă apatie şi devine somnolent. Nu se mai poate ţine pe picioare şi are ameţeli.
Infuzia de flori de piersic, dacă florile sunt culese cu frunze şi cu tije destul de lungi, conţine acid cianhidric. Piersicile, cireşele sălbatice, migdalele şi multe alte rosaceae conţin în sâmburi un glicozid cianhidrină: amigdalina. Prin hidroliza cu acizi diluaţi sau prin absorbţie în sistemul digestiv, amigdalina se descompune în glucoza, benzalde-hidă şi acid cianhidric (sau o cianură).

Cianura nu miroase aşa cum se crede; mirosul de migdale amare este dat de benzaldehidă care nu este toxică. Dat fiind că ea se găseşte în produsele de degradare ale amigdalmei în cantitate proporţională cu cantitatea de cianură, intensitatea mirosului său este proporţională cu cantitatea de acid cianhidric (sau, cum se mai numeşte, acid prusie). Ingerarea regulată a acestei infuzii duce, în timp, la greţuri, tulburări nervoase (insomnii,

-«TTfr'PTfftf

ameţeli, mers nesigur), dureri în regiunea inimii, o oboseală crescândă şi o slăbire accentuată. Se pare că Mitridate nu a avut aceste simptome.

Ca o curiozitate, dăm compoziţia amestecului "Mitridate", aşa cum l-a propus Serenus Samonni-cus, savant latin din secolul III d.H.: douăzeci de frunze de virnanţ, un cristal de sare, două nuci si două smochine uscate. Virnanţul este o plantă ier-bacee din care există circa optzeci de specii în Europa meridională şi în Asia: una din ele cu flori galbene şi miros agreabil, este cultivată în grădini. Ca urmare, numele mitridate a devenit, fără îndoială greşit, sinonim cu drogul şarlatanului.

Sinuciderea reginei Cleopatra în anul 30 Î.H., a rămas înconjurată de mister. După unii, ea s-ar fi otrăvit; după alţii ea ar fi cerut un coş cu

flori sj smochine, printre care se ascundea o "aspidă" care a muşcat-o şi a ucis-o. în realitate, şarpele care a muşcat-o nu are nici o legătură cu vipera aspidă de la noi (Vipera aspis). Mai mult ca sigur că a fost o cobră egipteană (Na/a haje] numită aspidă de cei vechi.
în Antichitate se ştia că muşcătura acestui
Cleopatra VII (69-30 Î.H.) regină a Egiptului.
Farmecele ei i-au atras pe Cesar, apoi pe Antoniu.
Cu ea s-a încheiat dinastia Lagizilor şi independenţa
Egiptului.
Vipera aspis, talie mică: 60-80 cm. Trăieşte în
mijlocul şi sudul Europei.

şarpe omora relativ fără dureri şi de obicei în acest fel era ucis un deţinut politic. De altfel, pe coroana regală a sculpturilor din anticul Egipt apare o aspidă.
Sinistra Locusta
Să trecem peste câteva decenii şi sa intrăm în întunecata atmosferă a Imperiului roman, în timpul căruia otrăvitorii au avut un rol important. Astfel, Livia , soţia lui August ; şi-a ucis soţul prin presărare de arsenic pe smochinele pe care el ie consuma cu plăcere.
Moartea împăratului Claudius în anul 54 d.H. a dat naştere la diferite interpretări. Soţia sa, Agripina, dorea să-l ucidă pentru ca fiul ei Nero , din altă căsătorie, să se urce pe tron, S-a hotărât

1

Livia Drusila (55 Î.H.-29 d.H.) soţia lui Augustus. A
avut, dintr-o căsătorie anterioară, doi copii: Ţiberiu şi
Drusus. La îndemnul ei, Augustus l-a înfiat pe
Ţiberiu.
Caius Julius Caesar pcfavianus Augustus, împărat
roman, nepot al lui Julius Caesar. Născut în 63 Î.H.,
mort în 14 d.H.
împărat roman (41-54 d.H.).
împărat roman (54-68 d.H.}. S-a sinucis ca urmare a
mai multor comploturi.

ALE ISTORIEI

107

să-l otrăvească: etapele acestei crime au fost relatate cţfi mai mulţi istorici, în special Suetonius şi Tacit . Eunucul Halotus a pregătit mâncarea fatală după instrucţiunile oribilei otrăvitoare Locusta. Era o mâncare de ciuperci comestibile (Amanita caesarea) numite în latină boletum: din această cauză sunt acuzate în mod obişnuit mânătărcile sau hribii (Boletus edulis) că l-au otrăvit pe Ciaudius.
Aceste ciuperci comestibile au fost impregnate cu suc extras din Amanita phalloides, ciupercă foarte otrăvitoare. Totuşi, împăratul din plăcerea de a mânca din nou dintr-un fel atât de bun, a vomat, gâdilându-şi omuşoru!.
Ei absorbise doar o mică doză de otravă, insuficientă pentru a-l omorî.

Agripina i-a cerut atunci medicului lui Ciaudius, Xenofon din Cos, să găsească un mijloc să-l ucidă. Sub pretextul că-l ajută pe împărat să vomite din nou, medicul i-a înfipt o pană în gâtlej, după cum arată Tacit. Suetonius spune însă că, din contră, medicul i-a făcut o spălare a stomacului sau i-a dat să înghită o fiertură.
V. şi G. Wasson afirmă că lui Ciaudius i s-a administrat o puternică doză de fiertură de tigvă

1 istoric latin (69-125 d.H.) Autor al cărţii Vieţile celor doisprezece Cezari (de la Caesar la Domiţian).

2 istoric latin (55-120 d.H.) autor al Analelor, Viaţa lui Agricola, Dialogul oratorilor.

(Lagenaria siceraria) pe cale rectală, pentru ca împăratul să nu-i simtă gustul amar. Aceasta ar fi mărit efectele ciupercii otrăvite.
O vom regăsi pe Locusta în acţiune şi într-un alt celebru caz de otrăvire. Ea preparase p otravă fulgerătoare, făcând încercări pe sclavi, otravă pe care Nero, fiuf Agripinei, f-o ceruse pentru a-(omorî pe.Britannicus, fiul lui Claudius şi al Mes-salinei . într-o pagină celebră, Tacit relatează tragica masă, Britannicus stătea de o parte, în tovărăşia altor nobili tineri. Nero şi complicele său Narcis au fost nevoiţi să folosească o viclenie pen-tru a înşela vigilenţa "celui care gusta mâncărurile", lată ce spune Tacit: "p băutură încă "nevinovată", dar foarte fierbinte, i-a

fost servită lui Britannicus, după ce a fost controlată; el n-a primrt-o deoarece era foarte fierbinte şi atunci s-a turnat apă rece în care fusese deja pusă otrava. Aceasta i s-a răspândit în tot corpul cu atâta repeziciune că dintr-o dată i-au fost retezate şi vorba şi viaţa.
Cei ce şedeau alături de el la masă s-au neliniştit. Cei mai puţin prevăzători au fugit; dar cei

1 B. Ti beri u s Claudius, fiu al lui Claudius şi al Messalinei {41-55 d.H.^. A fost otrăvit de Nero.'

2 Valeria Messalina, împărătească romană (25-48 d.H.) soţia lui Claudius, mama lui Britannicus şi a Octaviei. A fost ucisă la instigarea lui Narcis (sclav eliberat de Claudius).

ALE ISTORIEI

cu mintea mai ascuţită au rămas la locul lor nemişcaţi, cu ochii pe Nero. Acesta, stând pe patul său şi simulând că nu ştia ce se întâmplase, a spus că nu-i nimic grav: cauza era boala de care suferea Britannicus de mic copil, că îşi va reveni şi că o să deschidă iar ochii." Britannicus era, într-adeyăr, epileptic.
în Britannicus, drama lui Racine, Burrhus, educatorul lui Nero, îi povesteşte Agripinei tragedia la care asistase:
"Cupa din mâini îi era umplută de Narcis; Dar buzele sale abia i-au atins marginea, Nici sabia n-ar fi avut o forţă atât de mare Doamnă, i-

a luat lumina ochilor; Şi-a căzut pe pat rece, fără viaţă."
Cu ce otravă a fost fulgerat Britannicus? S-a vorbit de omag, de arsenic, de coclează, de cinabru, de un amestec de plumb şi mercur. Dar, ţinând seama de viteza cu care a acţionat otrava, ipoteza cea mai posibilă este folosirea acidului cianhidric.
Pentru a încheia, să părăsim ţărmurile mediteraneene şi să facem o scurtă incursiune în India.
Soma vechilor arieni, care era principalul ingredient din sacrificiile vedice, a provocat multe discuţii. S-a crezut că este sucul fermentat al unei plante din familia Asclepiadaceaelor (Asclepias

acida), cu flori asemănătoare cu cele de orhidee. Recent, V. şi G. Wasson au identificat-o cu pălăria şarpelui, o minunată ciupercă roşie cu pete albe, care conţine o substanţă cu efecte halucinogene, musci molul.
După cum se vede, otrăvurile Antichităţii nu şi-au dezvăluit încă toate secretele...

5. A incendiat Nero cu adevărat Roma?
Nero, incendiatorul Romei... Această acuzaţie am citit-o şi auzit-o atât de des încât ni se pare că este cât se poate de adevărată. Categoric, Nero are o reputaţie proastă, şi o merită: să ne amintim de otrăvirea lui Britannicus despre care tocmai am vorbit.

Totuşi, începutul domniei sale a fost fără cusur, iar incendiul Romei s-a produs în anul 64 d.H., adică la începutul domniei împăratului.
Istoricul Georges-Roux, pe baza lucrărilor altor autori, a reuşit să stabilească adevărul. Concluziile lui sunt surprinzătoare. Dar să vedem mai întâi ce s-a întâmplat.
Roma devastată
La 18 iulie 64, Roma era toropită de căldură. Nero se afla în vila sa din Antium pe litoral, la 45 de kilometri de Roma. Seara, vântul din sud bătea peste oraş. Chiar atunci au apărut flăcări în întuneric. Focul aprinsese micile magazii de lângă

Marele Circ, care a început şi el să ardă. Stârnit de vânt, incendiul s-a întins si a ajuns pe înălţimile învecinate, cu precădere pe colina Palatin.
Un mesager s-a repezit în galop spre Antium, pentru a-l înştiinţa pe Nero. Acesta a fost sculat din somn; el a sărit pe un cal şi a pornit spre Roma unde a ajuns după patru ore şi jumătate. Se făcuse dimineaţă, prăpădul luase proporţii uriaşe şi locuitorii intraseră în panică. Tacit ne-a lăsat relatări despre scenele îngrozitoare care se petreceau în oraş. Populaţia urla fugind şi încercând să-şi care bolnavii. Dar flăcările îi înconjurau pe fugari din toate părţile.
La sfârşitul celei de-a doua zile, incendiul părea că se' potoleşte, dar focul s-a înteţit din nou, şi mai puternic, în dimineaţa următoare.

Abia după o săptămână a fost stins. Pagubele au fost catastrofale: cinci din cele şapte coline ale Romei au fost pustiite. Din cele paisprezece cartiere ale Oraşului Etern, trei au fost distruse în întregime şi şapte parţial. Palatinul , Quirinalul , Esquilinul au fost, practic, în întregime arse. Din locuinţele imperiale de pe colina Palatin nu mai rămăsese decât o uriaşă grămadă de cenuşă. Palatul lui Nero a ars. Un număr important din monumentele

1 una din cele şapte coline ale Romei. Cartier aristocratic şi apoi reşedinţă a împăraţilor.

2 una din cele şapte coline ale Romei, în nord-vest.

3 una din cele şapte coline ale Romei, la est.

din Forum1 s-au prăbuşit. Flăcările au distrus o-pere de artă şi manuscrise de mare valoare. Marile antrepozite cu alimente au ars şi ele.

Aşa cum se întâmplă în asemenea ocazii, jefuitorii au profitat de incendiu pentru a prăda.

Ce a făcut Nero în timpul catastrofei? El a încercat, mai întâi, să salveze obiectele de artă care se găseau în palatul său. Ştim că era amator de artă şi de literatură şi că îi susţinea pe artişti şi pe scriitori. Georges-Roux scrie, referitor la aceasta: "Era pasionat după lucrările de artă, îi susţinea pe sculptori, îşi transformase locuinţa într-un adevărat muzeu. Apollo din Belvedere şi faimosul grup Laocoon provin din colecţiile lui. Şi să fi fost

el cel care a dat foc, nu mahalalelor sărăcăcioase, ci templelor antice, bijuterii ale tezaurului naţional? Este greu de conceput (...) Şi aceasta deoarece — toţi istoricii sunt de acord — "împăratul a fost primul sinistrat."
Nero a încercat să coordoneze acţiunea de dominare a calamităţii. A fost văzut pe străzi,
1 piaţă din Roma situată între Capitol şi Palatin, centru
al activităţii politice, religioase, comerciale şi
judiciare, corespunzătoare Agorei din Atena.
2 pavilion din Vatican construit de Inocenţiu III şi luliu
II. Ei găzduieşte o colecţie de sculpturi antice (Apollo
din Belvedere, Torsul din Belvedere).
3 erou troian sufocat, împreună cu fii săi, de doi şerpi
uriaşi. Celebru grup de sculptură antică din sec. II
Î.H.'

noaptea, fără escortă. Duşmanii săi s-au gânditr un moment, să profite de ocazie pentru a-l asasina. Dar au renunţat. N-ar fi fost prea elegant, într-adevăr, să ucizi un împărat atunci când îşi face datoria. Nero a deschis porţile grădinilor sale şi a distribuit alimente sinistraţilor; el a dat chiar din bunurile sale personale.
A luat măsuri deosebite: stocurile de produse alimentare au fost rechiziţionate şi mlaştinile din Ostia

au fost stabilite ca loc de depunere a dărâmăturilor, în acele clipe, nimeni nu-l acuza pe Nero că ar fi incendiatorul. Se căutau alţi vinovaţi.
Cine a fost vinovatul?
Opinia publică i-a acuzat iniţial pe evrei. Romanii, toleranţi cu străinii şi cu religiile lor, îi primiseră bine, la începui. Apoi, se produseseră unele incidente care au provocat apariţia unui antisemitism violent. Astfel că poporul din Roma i-a acuzat imediat pe evrei că au dat foc oraşului. Simţind pericolul, evreii au căutat să îndrepte bănuielile spre creştini. De altfel, pentru mulţi romani nu era mare deosebire între creştini şi evrei.
Important este faptul că romanii au'început să-i considere pe creştini ca ţapi ispăşitori şi să-i ucidă.
port al Romei antice aproape de vărsarea Tibrului.

Foto 9 - Nero

ENIGME CAPTIVANTE

După Tacit, creştinii au fost aruncaţi în gropile cu animale sălbatice sau au fost crucificaţi înainte de a fi arşi de vii: au fost transformaţi în torţe vii care luminau înîr-un mod înfiorător grădinile lui Nero. în numeroase tablouri au fost reprezentate aceste scene.
Adevărul este că nu se ştie nimic sigur de chinuirea în acest mod a creştinilor. Pasajul din Tacit care vorbeşte de aceasta este, fără îndoială, apocrif ,
Este sigur că n-au fost aruncaţi la

animale, ci că au fost decapitaţi, dacă erau cetăţeni romani, sau crucificaţi, în total, au pierit 200 până la 300 de oameni; este mult, desigur, dar puţin comparativ cu masacrele care se vor săvârşi mai târziu, când, cu adevărat, creştinii vor fi aruncaţi la animale.
De altfel, nu era încă vorba de o persecuţie religioasă, ci de o represiune după un incendiu considerat că a fost provocat de cineva, adică de un delict de drept comun.
Totuşi, nimic nu dovedeşte că autorii incendiului ar fi fost creştinii. Tacit sugerează vinovăţia lor, dar Suetonius nu face nici o aluzie, de altfel ca şi Pliniu cel Bătrân .
1 neautentic, îndoielnic.
2 istoric, filolog şi literat roman (23-79). A scris un tratat
despre oratorie ("Sţudiosus"), "Istoria naturală", A
munt în timpul erupţiei Vezuviului în 79 d.H.

ALE ISTORIEI

Acest autor îl acuză, totuşi, pe Nero, de o manieră mai mult sau mai puţin categorică. Pliniu vorbeşte de "incendiile prinţului Nero" fără altă precizare. Suetonius îl acuză mai ferm pe împărat. El spune: "Nero a incendiat Roma". Relatează că oameni ai împăratului, îmbrăcaţi în livrea imperială, au fost văzuţi străbătând oraşul cu torţe... Tacit vorbeşte de "răutatea prinţului" fără a spune mai mult. Georges-Roux observă însă faptul că Tacit şi Suetonius erau înalţi funcţionari

flavieni , adică dintr-o dinastie diferită de aceea de care aparţinea Nero. Aveau deci motive să-l duşmănească.
Trebuie să recunoaştem că sunt totuşi motive să-l dezvinovăţim pe împărat. De altfel, ceilalţi istorici sau scriitori nu fac nici o aluzie la eventuala sa vinovăţie. Si ne referim la Plutarh, Flavius Josef , Marţial , la sfântul loan Chrisostom ... Când conjuraţii complotului condus de Pison f
m
1 dinastie care a condus imperiul roman din 69 la 96
(Vespasian, Titus, Domiţian).
2 generai şi istoric evreu, născut în Ierusalim (7-100),
autor al Războiului evreilor şi al Antichităţilor iudaice.
3 poet latin, născut la Bilbilis în Spania (40-104).
Epigrame.
4 episcop de Constantinopol (344-407). Elocinţa lui i-a
adus numeie Chrisostom (Gură de aur).
5 Calpumius Pison, om politic roman (38-69). Galba
l-a desemnat ca succesor, dar ambii au fost ucişi de
partizanii lui Othon.

anul care a urmat incendiului, !-au acuzat pe Nero, ei n-au făcut nici o aluzie că el ar fi fost autorul dezastrului. La fel, când Galba va provoca o revoltă contra lui Nero, el îi va aduce acestuia multe acuzaţii, dar nu va face nici o referire la

incendiu.
Un Incendiu fără îndoială accidental în fond, de ce ar fi dat Nero foc Romei? Deşi în mod obişnuit se crede că era nebun, în realitate, nu era decât un original. Să fi incendiat el Roma pentru a se bucura de spectacol, aşa cum se spune astăzi? Dar ar fi putut să aibă plăceri asemănătoare cu mai puţine urmări...
Să fi vrut să facă o operaţie urbanistică, de "reînnoire"? Ar fi putut s-o facă şi altfel. Mai ales că au ars cele mai frumoase cartiere...
Alt argument în favoarea împăratului: comportarea lui deosebită faţă de sinistraţi. Şi, în sfârşit, după cum am văzut, ei nu era în Roma când a izbucnit incendiul. Dacă vroia să se bucure de spectacol ar fi fost acolo când oamenii lui dădeau foc. Desigur, absenţa sa ar putea fi un alibi, dar, în acest caz, nu s-arfi dus atât de departe, deoarece

1 împărat roman (5 Î.H.-69 d.H.). Succesor ai lui Nero, a domnit şapte luni (68-69 d.H.). A fost asasinat de partizanii lui Othon (împărat roman după Qalba).

parcurgerea a patruzeci şi cinci de kilometri călare de către un om care nu era obişnuit cu aceasta, nu putea fi o plăcere...
Un ultim argument în favoarea lui Nero: dacă cete de incendiatori au dat foc Romei la ordinele sale, ei ar fi avut de-a face cu locuitorii, ceea ce nu s-a întâmplat.

Şi-atunci, dacă Nero nu este vinovat, dacă nici creştinii şi nici evreii nu au provocat incendiul, cine a făcut-o? La încheierea anchetei sale, Georges-Roux rămâne la părerea că incendiul din Roma n-a fost provocat, ci s-a produs din întâmplare. La 18 iulie 64, Roma era toropită de caniculă: nu trebuia prea mult ca să izbucnească un incendiu. Dacă s-au observat mai multe puncte în care focul a apărut, motivul este că focul s-a propagat foarte repede, favorizat de vânt.
în nici un caz nu-l putem vedea pe Nero cântând din liră în faţa flăcărilor, aşa cum ne-a fost prezentat de atâtea ori. lată ce scrie Georges-Roux în finalul cercetărilor sale: "Istoria, se spune, este o doamnă în vârstă căreia nu-i place să fie tulburată. Trebuie, totuşi, uneori, să fie zguduită pentru a se face loc adevărului".

MISTERE DIN EVUL MEDIU PÂNĂ ÎN SECOLUL NOUĂSPREZECE

Shakespeare, Masca de Fier vor fi, între alţii, "eroii" celei de a treia părţi.

1. îngrozitoarea boală a Celor ce Ard

Timp de nouă secole, o boală ciudată şi îngrozitoare a pustiit numeroase regiuni din Europa: Focul Sfântului Anton. Cauza acestei boli a fost descoperită destul de recent, aşa că, mult timp, ea a fost înconjurată de o atmosferă de superstiţii, de panică generală, de groază...

Misterioasa boală şj-a făcut apariţia în secolul X. Cronicarul Flodoard o menţionează pe la 950 în Paris; în secoiul următor, Raoul Glaber şi Hugues de Flavigny o descriu şi ei. Sigebert de Gembloux a semna!at-o în Lorena şi i-a făcut o descriere precisă: membrele bolnavilor se gangrenează, se înnegresc şi se desprind de trup. El a numit boala 'locul sacru" (ignis sacei).
După aceea, relatările asupra bolii s-au înmulţit şi au permis să i se stabilească simptomele. Uneori, victima era cuprinsă de ameţeli, de convulsii, de halucinaţii, de spasme care aminteau de

1 cronicar şi scriitor al vieţii sfinţilor, francez (894-966), autor al unei Istorii a catedralei din fîe/ms şi a unor Anale.

epilepsie. Alte ori, boala se manifesta întâi printr-o pată neagră, apoi, aşa cum a notat cronicarul, mâinile şi picioarele se înţepeneau, pielea de pe ele se usca; apoi se gangrenau, înnegrindu-se în totalitate. Bolnavul părea devorat de un adevărat foc interior. El se răsucea de durere, urlând: "Ajutor, ard'" în mod paradoxal, acest "foc" era însoţit de impresia de frig ca de gheaţă. Uneori, picioarele şi mâinile se desprindeau de corp şi cădeau. Nu se poate imagina o boală mai îngrozitoare şi este de înţeles spaima pe care a provo-cat-o timp de secole. Una din caracteristicile sale cele mai curioase era periodicitatea cu care apărea.

Un flagel redutabil

în tot Evul Mediu, boala s-a manifestat cu regularitate şi în locuri diferite. Povestea ei a fost redată de doctorul H. Chaumartm într-o carte deosebit de documentată,

în Aquitania , pe la anul 1000, ea a ucis mai mult de patruzeci de mii de oameni; în 1131, flagelul a provocat moartea a paisprezece mu de

1 "Boala Celor ce ard şl Focul Sfântului Anton", editată

de autor, 1946.

2 provincie în sud-vestul Franţei.

oameni la Paris, unde a fost chemată în ajutor sfânta Genoyeva pentru a apăra oraşul. Boala a făcut ravagii în Limousin , Brabant , Flandra . între 1670 şi 1676, boala s-a manifestat în Sologne , fn aşa măsură încât i s-a dat numele de "boala solognoţilor". în secolul XVIII, a continuat să bântuie în Boemia, în Elveţia, în Suedia... Un pictor din acea epocă, Doyen, a reprezentat-o într-un tablou păstrat în biserica Saint-Roch din Paris.

în cursul acestui scurt istoric, am evitat să numim această boala, deoarece nu este o treabă uşoară. Una din denumirile ei cele mai obişnuite este "Boala Celor ce Ard"- ea provine, desigur, din impresia de arsură pe care o aveau bolnavii. Totuşi, acest nume a fost dat şi attor boli, cum ar fi ciumă, antrax, erizipel, chiar şi sifilis. Forma cu manifestări convulsive a fost denumită "Focul Sfântului Andrei".

Forma cu gangrena a intrat în istorie

cu numele de "Focul Sfântului Anton".
1 (sfânta) Genoveva (422-502) considerată sfânta
ocrotitoare a Pansului (ea promisese locuitorilor
Luteţiei (numele vechi al Pansului) că nu vor avea de
suferit în urma invaziei lui Attila; cuvântul ei a fost
respectat, oraşul fund cruţat)
2 regiune din nordul Franţei
3 regiune din Belgia.
4 regiune împărţita între Franţa şi Belgia.
5 regiune la sud de Pans

în anul 1090, când a izbucnit în Dauphine1 o epidemie de "Foc sacru", locuitorii şi-au amintit că moaştele sfântului Anton fuseseră aduse cu câtva timp înainte într-o biserică din regiune, la Motte-au-Bois, Imediat, bolnavii s-au dus acolo şi miracolul s-a produs: fiul seniorului de la Valloire a fost vindecat de sfânt.
Tatăl şi fiul s-au hotărât atunci să se dedice acţiunii de vindecare a victimelor Focului şi au întemeiat Ordinul Sfântului Anton. De atunci, acest sfânt a fost chemat în ajutor contra acestei boli: era reprezentat cu flăcări la picioare. Sfântul Marţial, care era invocat mai înainte, a fost dat uitării. Epidemia parizianăă din 1311 s-a stins datorită sfintei Genoveva; o biserică din Paris îi poartă, de atunci, numele.
Victimele Bolii Celor care Ard — "cei fără membre" — îşi puteau sfârşi zilele în spitalele Ordinului Sfântului Anton, care îi hrănea şi-i îmbrăca gratuit. Se puteau vedea, agăţate

deasupra porţilor acestor ospicii, "ex-voto -uri" îngrozitoare: braţe si picioare negre. O frază le însoţea: "Nemo

1 provincie franceză în sud-est, cu capitala la Grenoble.

2 sihastru din Tebaida (251-356 d.H); unul din întemeietorii monahismului creştin.

3 apostol din Limousin (regiune' a Franţ&i) şi primul ep|scop din Limoges (sec. III).

4 obiecte care se aşezau tntr-un sanctuar drept mulţumire pentru îndeplinirea unei dorinţe.

in vanum peccat in Antonium" (Nimeni nu păcătuieşte nepedepsit faţă de Anton"), Se întâmpla, uneori, ca un bolnav să-şi piardă un picior sau o mână în cursul transportului.

Mulţi înşelători se dădeau drept victime ale Focului pentru a primi pomană — să nu uităm că era perioada Curţii Miracolelor . Ambroise Pare citează cazul unui escroc care se plimba cu braţul uscat al unui spânzurat, făcând lumea să creadă că este al lui. Din nefericire pentru el, braţul fals i-a căzut: prins astfel, a fost condamnat la biciuire.

Dacă sfântul Anton, prin minunile sale, părea în stare să vindece îngrozitoarea boală, el îi şi pedepsea pe cei care fi batjocoreau, în 1576, la Châtillon-sur-Seine, trei soldaţi protestanţi au aruncat în foc statuia sfântului: acesta i-a pedepsit,

lăsându-i să fie "arşi" de Focul sacrul Când nu se produceau miracole, se foloseau alte metode în lupta contra bolii. Se vărsa apă pe victime pentru a stinge focul care îi ardea: imediat, vapori greţosi ieşeau din victime, întunecând, se zice, strada pe care se găseau. Mai târziu, în secolele XVI şi XVII, chirurgii s-au ocupat de victime, amputându-le membrele bolnave.

1 cartier din vechiul Paris care în Evul Mediu servea ca refugiu cerşetorilor şi vagabonzilor.

începe să se facă lumină

Totuşi, o enigmă rămânea nerezojvată: care era cauza Bolii Celor care Ard? Mult timp, a fost considerată ca o posedare de către diavol, apoi asimilată cu o boală venerică, în 1670, însă, vălul misterului a început să se ridice!

Denis Dodart, medicul lui Ludovic XIV, a făcut o expunere interesantă la Academia de Ştiinţe în legătură cu "gangrena solognoţilpr": el a spus că folosirea ca hrană a "secarei stricate" era cauza bolii. De altfel, el se baza pe spusele lui Claude Perrault care fusese informat de medicii din Sologne. în 1717, în Elveţia, dr. Karl Nikolauss Lang acuza cornul secarei că este adevăratul responsabil al Focului Sfântului Anton. Adevărul începea să iasă la lumină!

Trebuie să deschidem aici o paranteză, intrând în domeniul botanicii, ca să vorbim de o ciupercă vinovată, ale cărei efecte negative

fuseseră, în sfârşit, demascate. Cornul secarei (Claviceps pur-purea) se prezintă ca un bulgăre negru care trăieşte ca un parazit pe spicul secarei. Când cade pe pământ, el încolţeşte şi sporii săi vor in-fecta noi spice. Când seminţele de secară de

1 medic, fizician si arhitect francez (1613-1688).

ALE ISTORIEI

acum "contaminate cu sporii cornului secarei" erau măcinate, amestecate cu altele, pâinea obţinută avea miezul negru: consumarea acestuia provoca îngrozitoarea boală. De atunci, Focul Sfântului Anton a căpătat denumirea medicală de ergotism gangrenos şi Focul Sfântului Andrei, de ergotism convulsiv.

Această cauză, total nebănuită, a lămurit mai multe aspecte ale bolii. Mai întâi, viteza mare de răspândire a epidemiei pe care o căpăta uneori când se producea o intoxicaţie alimentară colectivă. Apoi, frecvenţa mai mare în regiunile sărace; în sfârşit, asocierea ei, adesea evidentă, cu perioadele de foamete. Se înţelege uşor aceasta, deoarece în acest caz, din lipsă de grâu, ţăranii măcinau secară, expunându-se astfel ergotismu-lui.

Ciuperca fusese depistată de botanişti mult înainte de a fi implicată în această problemă: Lonicer, un erudit din timpul Renaşterii, a menţionat-o pentru prima dată în 1565. Acţiunea de contractare a uterului fusese

observată chiar din această perioadă: a fost folosită deseori pentru a uşura naşterile ... Cine şi-ar fi putut închipui că acelaşi microorganism era la originea Bolii Celor

1 ergot de seigle (în franceză) - cornul secarei.

2 cornul secarei produce şi o constricţie a vaselor sanguine periferice, care poate duce la gangrena extremităţilor.

ce Ard, care făcea atunci mari ravagii?

Istoria cornului secarei a redevenit interesantă în secolul nostru: bine cunoscutuj drog LSp-25 , este un derivat direct al acidului lisergic, care este principiul activ al cornului secarei. Este deci o ciupercă halucinogenă, ca şi agaricul (ciuperca) din Mexic. Să ne reamintim că victimele Focului Sfântului Andrei sufereau, printre altele, şi de halucinaţii.

Acum, se mai cuvine o ultimă întrebare: suntem oare astăzi feriţi de pericolul apariţiei bolii Focul Sfântului Anton? Ultimele epidemii de ergo-tism au fost semnalate în secolul trecut în Suedia şi Rusia. Cornul secarei a fost considerat vinovat de tragicele otrăviri din Pont Saint-Esprit în 1951, dar în mod greşit: responsabil era un insecticid amestecat cu făina.

Astăzi, au fost luate toate măsurile pentru a se evita consumarea secarei parazitate. Dar, culmea,

cornul secarei are şi efecte benefice: unele din substanţele pe care le conţine sunt utilizate contra migrenelor. Aşa că, paradoxal, se cultivă ciuperca blestemată în lanuri de secară în scopul acestei utilizări: se aleg varietăţi de secară cu înflorire întârziată, pentru a se evita asstfel orice

1 abreviere a denumirii germane Lyserg S au re Diethyjamida ţdietilamida acidului lisergic); toxic puternic, halucinogen, duce la nebunie

2 a fost obţinut şi pe cale sintetică.

ALE ISTORIEI

contaminare a secarei utilizate pentru alimentaţie, care înfloreşte mai devreme. Diferite medicamente, de exemplu morfina, permit acum să fie oprită declanşarea ergotismului.
Focul Sfântului Anton, temuta Boală a Celor ce Ard, aparţine de acum înainte Istoriei.

ENIGME CAPTIVANTE

2. Un castel, o capelă, un tezaur
Totul părea încremenit în micul oraş de provincie aşezat lângă vechiul castel. Doar o lumină se mişca prin hăţişul care înconjura castelul luminând drumul unui om care înainta fără ezitare. Avea în mâini o lopată, o cazma şi diferite alte scule. Brusc, a încălecat ghizdurile unui

vechi puţ şi a dispărut în el.
Acest om se numea Roger Lhomoy şi căuta p comoară în castelul din Gisors, capitala regiunii Vexin normand , Unele legende vechi l-au convins că în movila de pământ pe care se află castelul medieval din Gisors, oraşul lui natal, se ascunde o comoară imensă.
Roger Lhomoy a reuşit să fie angajat, de către conducerea oraşului, ca paznic şi ghid al castelului, în fiecare noapte — războiul al doilea mondial se încheiase — făcea cercetări pe ascuns.
1 regiune din vechea Franţă, despărţită de râul Ept în Vexin normand si Vexin francez.

ALE ISTORIEI

133

Un explorator curajos
A început prin a desfunda un vechi puţ care, în timp, se umpluse cu pământ, şi a coborât în el, ajungând până la adâncimea de treizeci de metri. Riscurile la care se expunea erau foarte mari şi, de altfel, într-o noapte, pământul s-a prăbuşit peste el şi şi-a rupt un picior. A reuşit, totuşi, să iasă la suprafaţă cu eforturi supraomeneşti.
Refăcut, Roger Lhomoy s-a hotărât să abandoneze puţul, în care nu descoperise galeria pe care se aştepta s-o găsească, şi a început să sape în alt loc, la cincisprezece metri mai departe. Folosind instrumente improvizate, a reuşit să ajungă la şaisprezece metri adâncime. Acolo, a descoperit o mică sală, de circa patru metri pe

patru. Apoi, a săpat pe orizontală, în direcţia puţului pe care-l explorase mai înainte. Şi prin acest tunel care nu avea decât cincizeci de centimetri diametru, Lhomoy a înaintat târându-se pe burtă...
Din păcate, acesta nu a dat nici un rezultat. Atunci, curajosul explorator a început să sape din nou pe verticală, pornind de la acest tunel. El a săpat patru metri în noua galerie şi a ajuns la un zid. R. Lhomoy a reuşit să scoată două pietre din zid, şi-a băgat capul prin spărtura făcută şi a scos un ţipăt: descoperise o sală uriaşă.

134

ENIGME CAPTIVANTE

Cu lampa în mână a pătruns în sala lungă de treizeci de metri, lată de nouă şi înaltă de patru metri şi jumătate, care nu era altceva decât o capela în stil romanic, având un altar şi statui ale lui lisus Hristos si ale apostolilor săi. De-a lungul zidurilor erau aşezate nouăsprezece sarcofage de piatră lungi de doi metri. Fascicolul de lumină al lămpii a descoperit treizeci de cufere aşezate în rânduri de câte zece! Cuferele aveau lungimea de doi metri şi cincizeci, înălţimea de un metru şi optzeci şi lăţimea de un metru şi şaizeci...
Lhomoy, revenit acasă după periculoasa sa expediţie s-a gândit să anunţe descoperirea sa. S-a dus, în primul rând, la primăria din Gisors, dar acolo nu a fost crezut. Şi-a povestit, apoi, aventura întregului oraş, dar oamenii nu i-au dat importanţă.

Totuşi, oricine putea vedea groapa pe care a săpat-o. Doi oameni s-au oferit să coboare în ea: unul din ei a ajuns până la criptă. N-a intrat în ea, dar aruncând pietre, a auzit cum răsună.
Autorităţile au început să-i facă necazuri lui Lhomoy. L-au acuzat de degradarea monumentului şi a fost dat afară. Chiar în acea zi, conducerea oraşului a pus oameni să astupe groapa. Pământul â acoperit, din nou, misterioasa peşteră a lui Aii Baba, întrevăzută un moment.
Dar enigma din Gisors nu era decât la început.
Lhomoy i-a povestit aventura sa scriitorului Gerard de Şed e. Deosebit de interesat, acesta a făcut o cercetare aprofundată a problemei. După

ce a publicat în presă un reportaj asupra misterului din Gisors, a primit un telefon ciudat. Un bărbat vroia să-i facă nişte destăinuiri şi Gerard de Sede i-a făcut o vizită.
Bărbatul de la telefon fusese stupefiat văzând în articolul lui Gerard de Sede, un plan al capelei descoperite de Lhomoy.
"Este foarte ciudat, i-a spus scriitorului, lată ce deţin de mai mulţi ani: este un plan şi am căutat mereu, dar în zadar, să aflu la ce monument se referă. Vă jur că muream de dorinţa de a afla, deoarece documentele care însoţesc acest plan arată că el desemnează locul unde au fost puse la adăpost

cele mai importante secrete ale Ordinului Templierilor. Nu sunt autorizat însă să vă arăt aceste documente, dar uitaţi-vă la acest plan, cred că o să vă intereseze."
Gerard de Sede s-a tulburat văzându-l, deoarece acest plan era exact la fel cu cel al capelei subterane din Gisors. O mistificare era exclusă: era imposibil să faci, într-un timp atât de scurt, o copie după planul publicat ?n presă.
De altfel, se vedea că planul era vechi.
în partea de jos a documentului pe care i-l arăta interlocutorul său, Gerard de Sede a observat o cruce cu extremităţile lăţite, înscrisă într-un cerc, care, la rândul lui, era înscris într-un pătrat. Amintea de crucea Ordinului Templului.
De asemenea, scriitorul şi-a amintit că a văzut o cruce asemănătoare pe un câmp, în apropierea

unui drum din jurul oraşului Gisors. Oricum, umbra Ordinului Templului părea să domine enigma de care se ocupa. Dar cine au fost, în fond, Templierii, aceşti oameni cărora le-au fost consacrate atâtea studii în ultimii ani?
Misterioşii Templieri
Ordinul Templului a fost întemeiat la Ierusalim, în anul 1119, de Hugues de Payns, un cavaler din Champagne, Geoffroy de Saint-Omer şi aiţi nouă camarazi ai lor.
Scopul ordinului era de a se asigura securitatea drumurilor spre Locurile Sfinte, prptejându-i pe pelerini de

atacurile sarazinilor şi ale bandiţilor, în anul 1128, în timpul Conciliului din Troyes, s-a stabilit regulamentul Ordinului de către Sfântul Bernard .
Ţinuta Templierilor, stabilită de papă, era formată dintr-o "manta albă" cu o cruce roşie pe inimă. Au participat la cruciade. Cu timpul, ordinul a devenit un fel de bancă: pelerinii, plecând spre Palestina, puteau depune, în Europa, banii la o

1 nume dat de occidentalii din Evul Mediu musulmanilor din Europa şi din Africa.

2 una din cele mai mari' figuri ale creştinismului (1090-1153). A întemeiat mănăstirea din Clairvaux.

casă a Ordinului; ei găseau suma depusă ducându-se la Templierii instalaţi în Orient. Locuinţa lui Hugues de Payns se găsea pe locul templului lui Solpmon.
Templierii au fost alungaţi din Palestina de către arabi şi au venit în Europa unde au întemeiat comanderii . S-au îmbogăţit tot mai mult: regii Franţei şi ai Angliei le încredinţau administraţia tezaurului lor. De îmbogăţirea Ordinului nu profitau membrii săi care erau obligaţi, prin regulament, să ducă p viaţă austeră. Precizăm că nu erau călugări, dar trebuiau să trăiască într-o comunitate, fără femei şi fără copii.
Dar bogăţia Ordinului a provocat invidia. Sub Fifip cel Frumos , Templierii sunt acuzaţi de corupţie,

Îri1307. Regele !e-a făcut proces şi papa Clement v i-a condamnat, dar acuzaţiile aduse erau mincinoase: li se reproşa, de exemplu, că adoră un ido) hermafrodit, Bafomet.
La 18 martie 1314. marele maestru al Ordinului, Jacques de Molay şi ceilalţi mari demnitari au ascultat, în piaţa bisericii Notre-Dame, sentinţa dată contra lor. Au fost condamnaţi la închisoare. Jacques de Molay şi Geoffroy de Chamay şi-au

1 domeniu aparţinând unui ordin militar sau religios.
2 Filip IV (1268-1314) rege al Franţei (1285-13f4).
3 papă din 1305 la 1314. Protejat de Filip cel Frumos.
4 ultimul mare maestru al ordinului Temphenlor (1243-1314).

afirmat în faţa mulţimii nevinovăţia. Un sergent al regelui şi-a pus mâna pe gura lui Molay pentru a-l împiedica să vorbească.
Filip cel Frumos a dat atunci ordin ca cei doi rebeli să fie arşi pe rug, ca şi alţi treizeci şi şapte de cavaleri ai Ordinului. Şi în timp ce flăcările creşteau, victimele strigau: 'Trupurile sunt ale regelui Franţei, dar sufletele sunt ale lui Dumnezeu!"
Unele aspecte ale istoriei Templierilor au continuat să stimuleze imaginaţia, în special misterioasa doctrină esoterică— pe care ei ar fi transmis-o francmasoneriei — ca şi fabuloasele bogăţii pe care le aveau.

Templierii deţineau mai mult de nouă mii de castele! Ei beneficiaseră de nenumărate donaţii, ca să nu mai vorbim de prada pe care o luaseră de la musulmani. Filip cel Frumos a pus stăpânire pe o parte din aceste bogăţii, dar restul a putut fi pus la adăpost.

Se spune că Jacques de Molay, dându-şi seama de sumbrele planuri ale regelui, l-a chemat în celula sa pe nepotul său Guichard de Beaujeu şi i-a dezvăluit că mormântul predecesorului său, marele maestru Guillaume de Beaujeu, din Templul din Paris era gol. El conţinea, în realitate arhivele Templului şi relicve de valoare, în special

1 care nu poate fi înţeleasă decât de cei iniţiaţi;
ascuns, secret.
2 Templul din Paris devenise centrul Ordinului

sfeşnicul cu şapte braţe al lui Solomon.

Şi Jacques de Molay a continuat: "Dar tezaurul material ai Templierilor este în altă parte: în cele două coloane care împodobesc strana Templului, la intrarea în mormântul Marilor Maeştri. Capttelele care împodobesc aceste coloane pivotează în jurul lor şi în interiorul coloanelor — care sunt goale — se găsesc marile tezaure strânse din econom)-, ile Ordinului."

Enigma persistă

După moartea lui Molay, Guichard de Beaujeu a golit coloanele Templului de conţinutul lor preţios şi

le-a ascuns într-un loc secret. S-a vorbit de Li-massol în Cipru şi de diferite locuri din Franţa, în special de domeniul familiei Beaujeu, lângă Lyon.
Mai sigur, tezaurul Templierilor ar fi fost ascuns într-un castel al domeniului familiei Beaujeu: castelul d'Arginy,
Este un castel cu aspect auster şi bizar, în 1950, proprietarul său a primit vizita unui colonel englez care i-a propus să cumpere castelul oferind o sumă uriaşă. A refuzat.
Pe stema de la intrare figurează semne care continuă până la donjon. Printre aceste semne se află unu), un semn egiptean, care indică existenţa unui tezaur...

r

140

ENIGME CAPTIVANTE

Să revenim la castelul din Gisors, unde ar putea să fie tezaurul Templierilor sau o parte din el, deoarece s-ar putea ca el să fi fost împărţit în mai multe locuri. Gerard de Sede a continuat ancheta asupra enigmei din Gisors.
El a ajuns la concluzia care acreditează descoperirea lui Lhompy. Mai întâi, este evident că există o construcţie subterană sub donjon, deoarece o simplă movilă de pământ nu-l putea susţine. Apoi, această clădire avea o capelă: un raport al administratorului castelului, din anul 1375, menţionează "capela Sfânta Caterina".
Or, această capelă este chiar cea

descoperită de Lhomoy. Un manuscris din 1696, scris de abatele Alexandre Bourdet conţine un plan al "capelei subterane Sfânta Caterina": el corespunde cu descrierea (ui Lhomoy. în plus, Gerard de Sede a aflat de existenţa unui manuscris în latină, datând din anul 1500, în care se vorbeşte de treizeci de cufere de fier!
Nu există îndoială: o parte, cel puţin, a tezaurului Templierilor se "odihneşte" la Gisors! Şi pare bine păzit...
Doi ziarişti se duceau în maşină la Gisors pentru a se interesa de această problemă. Un necunoscut a tras asupra lor în momentul în care se apropiau de oraş...

3. Un lucru neexplicat: harta lui Pin Rai's
în 1929, directorul muzeelor naţionale turceşti a descoperit în colecţiile celebrului muzeu Topkapi din Istanbul, fragmentele unei hărţi în culori întocmită de un amiral turc din secolul XVI, Piri Rai's.
Mai exact, este vorba de Piri Rai's Ibn Hadji Mehmet, tradus literalmente Piri- amiral - fiul -pelerinului - de - la - Meca - Mohamed. Este denumit frecvent, deformând ortografia numelui său, Piri Reis.
Conservatorul muzeului, Halii Etern Eldem şi-a dat imediat seama de importanţa descoperirii saje, deoarece, această hartă prezintă, cu o precizie, uneori extraordinară, coastele Americîi de Sud şi alte regiuni necunoscute, sau aproape necunoscute, în epoca lui Piri Rai's...
O precizie surprinzătoare
Acesta şi-a desenat harta pe o piele

de gazelă în martie 1513. El a şi adnotat-o pentru a arăta că

l
li

s-a inspirat din diferite hărţi arabe, portugheze etc. şi dintr-o hartă a lui Cristofor Columb. Trebuie spus că un unchi al lui Piri îl făcuse prizonier pe un fost marinar al lui Columb. Patru ani după ce şi-a desenat harta, Piri a prezentat-o sultanului Selim l.1
Mai mulţi specialişti au examinat harta şi au
fost uimiţi de detaliile care apar pe ea, Dintr-o
privire, se poate recunoaşte Oceanul Atlantic,
având de o parte Europa şi Africa şi de afta, cele
două Americi. 2
Necunoscută atunci de europeni, Cordiiiera Anzilor este figurată clar. Printre numeroasele desene care ilustrează harta, apare o lama, animal care era - cel puţin oficial - necunoscut în Europa. Desigur, există greşeli pe această hartă: Amazonul este vizibil în dublu exemplar, dar insula Ma-rajo, care este situată la vărsarea acestui fluviu este desenată cu precizie: totuşi, ea va fi "descoperită" abia în

1543.
O ciudăţenie a hărţii este că nouă sute de mile de coastă sud-americană nu sunt trecute... Totuşi, insulele Falkland sunt la locul lor, şi, cel mai extraordinar lucru, o parte a litoralului Antarcticei este desenat corect. Se poate identifica, în special, peninsula Palmer şi Ţara Reginei Maud.
1 Seiim l cel Crud (1467-1520), sultan otoman (1512-1520). A cucerit Siria, Palestina şi Egiptul.
2 (anţ de munţi.

Or, continentul antarctic nu va fi descoperit decât în anul 1818, şi releveul coastelor sale va fi stabilit abia în 1958! Ba chiar, a trebuit să fie sondată gheaţa care acoperă acest continent! Ar trebui să ne întoarcem cu şase mii de ani înapoi pentru a regăsi un continent antarctic fără gheţuri. Cu alte cuvinte, hărţile care l-au inspirat pe Piri ar fi fost întocmite la acea epocă...
lată-ne deci în faţa "inexplicabilului". Să încercăm, totuşi, să explicăm.
O civilizaţie neidentificată?
Unii cercetători au încercat, într-adevăr, să dezlege această enigmă de necrezut. Este, în specia), căzu) lui Jacques Victoor. E) a plecat de la ipoteza că, acum şase până la zece mii de ani, exista o "Civilizaţie mondială* încă neidentificată.
Această civilizaţie ar fi lăsat hărţi care, după dispariţia ei, ar fi putut ajunge în biblioteca din Alexandria , distrusă în trei rânduri. De altfel, Piri, în adnotările sale, vorbeşte despre o hartă întocmită în epoca iui Alexandru. Sau, poate,

1 înfiinţată în Egipt de primii doi monarhi din dinastia Ptolemeilor în sec. III î.H; în anul 47 Î.H. avea 700.000 volume, când a fost parţial distrusă la ocuparea Alexandriei de către Caesar.

aceste misterioase hărţi ar fi fost păstrate la biblioteca din Cartagina, distrusă, şi ea, de către romani.
Geografii din Alexandria şi fenicienii ar fi putut desigur să se inspire din aceste hărţi. Acestea, la rândul lor, ar fi la originea portulanelor din Evul Mediu, folosite atunci de navigatori. Pe aceste por-tulane s-ar fi bazat Piri Ra'is, asamblându-le ca la un joc de puzzle.
Este momentul să ne amintim că vikingii au ajuns în America de Nord şi chiar după unii, în America centrală si de Sud. Un viking ar fi devenit chiar rege al toltecilor. Fenicienii şi cretanii ar fi ocupat şi ei BraziSia. Dar n-au rămas hărţi din aceste ipotetice expediţii.
După cum remarcă J. Victoor, harta lui Piri Ra'is nu este unică. Harta lui Oronteus Finaeus, datând din 1532, arată Antarctica în întregime. "Desenarea completă a coastelor sale, scrie J. Victoor, se suprapune exact pe cea a hărţilor moderne, iar polul sud este aşezat corect."
Continentul antarctic este, totuşi, prea mare pe această hartă. Aceasta provine din faptul că cercul polar al lui Oronteus Finaeus este în realitate cercul paralelei 80. Această greşeală ar putea proveni din şcoala din Alexandria.

1 harta de navigaţie întocmită cu ajutorul busolei, fobsrtă în Evul Mediu (sec. XW-XVl).

ALE ISTORIEI

145

Alt fapt uimitor: harta lui Hadji Ahmed, care datează din 1559, arată, şi ea, continentul antarctic, dar, în plus, se poate recunoaşte istmul care unea Siberia de Alaska în era cuaternară!
Pe harta lui Reinel, datând din 1510, este prezentă Australia, care nu va fi descoperită de europeni decât abia în 1606. Pe harta fraţilor Zeno, desenată la Veneţia în 1380, se poate recunoaşte Groenlanda, însă fără calota sa glaciară!
Să mai menţionăm portulanul lui Ibn Ben Zara din Alexandria, care datează din 1487. Trei puncte curioase ale acestei hărţi par a arăta că ea reprezintă Europa la sfârşitul ultimei glaciaţii! Locul de vărsare al Guadalquivirului , în Andaluzia , care acum este o deltă, este desenat ca un golf. Marea Egee este presărată de insule în număr mai mare decât cunoaştem astăzi. In sfârşit, Marea Britanie şi Irlanda sunt acoperite de gheţari...
Examinarea acestor hărţi se complică din cauza problemelor de proiecţie pe care nu le discutăm. Important este că autorii !or, sau cei care !e-au inspirat, cunoşteau tot Pământul, inclusiv Antarctica, şi aveau o idee despre mărimea lui.
Desigur, nu poate exista unanimitate asupra
1 fluviu din Spania, care se varsă în Atlantic.

2 regiune din sudul Spaniei.

acestui punct de vedere. După unii autori, litoralul situat la baza hărţii lui Piri n-ar fi cel al Antarcticei, ci ar fi coasta pacifică a Americii de Sud: amiralul, din lipsă de loc, n-ar fi putut-o pune la locuf ei.
Această idee ar fi aproape la fel de extraordinară ca şi faptul că a cunoscut-o. Oricum, enigma rămâne pasionantă...

4. Shakespeare fără mască
Shakespeare este chiar Shakespeare? Cel mai mare scriitor de limbă engleză a fost, cu adevărat, William Shakespeare, modestul actor născut la 1564 în Stratford-upon-Avon? Sau este doar un pseudonim sub care se ascunde un geniu necunoscut?
Problema, aşa cum este normal, a făcut multă vâh/ă, şi nu numai în Anglia.
Această controversă îşi are originea în puţinele documente existente cu privire la autorul lui Hamlet şi al lui Othelb. Oficial, William Shakespeare s-a născut la 23 aprilie 1564 în Stradford-upon-Avon, în centrul Angliei. Era fiul unui negustor de lână şi de piele.
După ce a absolvit şcoala din Stradford, a devenit, la treisprezece ani, ucenic. La optsprezece ani, s-a căsătorit cu Anne Hathaway, fiica unui fermier, mai în vârstă decât el cu opt ani. A avut trei copii, din care doi gemeni.
în 1592, Shakespeare s-a angajat

într-o trupă de actori; apoi, a jucat la teatrul Globe, la Londra. A devenit conducătorul unei companii teatrale

pentru care a scris câteva piese. Cea mai mare parte a lucrărilor sale a fost scrisă între anii 1591 şi 1610,
în 1597, Shakespeare a cumpărat una din cele mai mari clădiri din Stratford. Primele reprezentări cu Romeo şi Julieta au avut loc în 1596, cele cu Hamletm 1601, cu Othellom 1604, cu Macbethm 1606. Pe la 1610, Shakespeare a părăsit Londra pentru a reveni la Stratford, unde a dus o existenţă de proprietar rural. A murit în 1616, la 23 aprilie tocmai când îşi aniversa ziua de naştere...
Cu toate că s-a putut stabili o biografie aproximativă a lui Shakespeare, omul însuşi a rămas misterios. Nu există nici un manuscris al operelor sale; piesele sale a trebuit uneori să fie prelucrate pentru a putea fi jucate: un actor n-ar fi putut scrie piese ce puteau fi jucate? Şi, lucru important, piesele lui Shakespeare se desfăşoară în epoci şi în locuri foarte variate: în Roma antică pentru lulius Caesar, Veneţia şi Cipru pentru Othello, Danemarca pentru Hamiet, Franja Evului Mediu pentru Henric VI etc. Un simplu actor ca Shakespeare a fost în stare să dea viaţă unor personaje din atâtea epoci şi din atâtea ţări? Shakespeare, se spune,

nu iubea cărţile: testamentul lui nu pomeneşte de e!e. Cele două fiice ale lui nu ştiau să scrie,.. B nu s-a sinchisit niciodată că se publicau în ediţii "pirat" operele sale de către escroci.
S-a calculat că un ţăran englez foloseşte circa cinci sute de cuvinte; opera lui Shakespeare

Foto 10 - Shakespeare

conţine cincisprezece mii... Iar autorul acestei opere trebuia să cunoască spaniola, italiana, franceza, să fie la curent cu problemele de drept, cu ştiinţele oculte, cu echitaţia, cu heraldica etc . In acest fel, faţă de disproporţia dintre un personaj modest şi o operă gigantică, s-a pus întrebarea dacă William Shakespeare nu era un pseudonim al unui scriitor genial, dornic să rămână în anonimat .
Bacon, Marlowe sau un mare senior?
Cinci candidaţi au fost propuşi, cu prioritate. Primul este Francis Bacon (1561-1626), om de stat englez, savant şi filozof.
Biografia lui F. Bacon prezintă şi ea unele aspecte misterioase, deoarece se pare că ar fi fost fiul nelegitim al reginei Elisabeta . El este autorul unui mare număr de opere, lucrarea sa principală fiind "Noua logică" (Novum organum).
Totuşi, viaţa şi caracterul lui Bacon nu par a se potrivi cu opera shakespeariană, în plus, toată

1 Grădina Shakespeare în Bois de Boulogne, la Paris,

cultivă toate florile citate în opera fui Shakespeare.

2 !a fel, unii au afirmat că piesele lui Molie re, au fost operele lui Corn ei l le şi chiar ale lui Ludovic XIV

3 Elisabeta l-a (1533 -1603), regină a Angliei (1558-1603).

ALE ISTORIEI

viaţa lui, Bacon a fost foarte ocupat, încât este greu de imaginat că ar fi putut să aibă timpul liber necesar să scrie piesele lui Shakespeare.

în 1593, într-o încăierare într-un cabaret, şi-a pierdut viaţa un poet şi autor dramatic englez, Christopher Marlowe, născut în 1564, ca şi Shakespeare. El a fost înjunghiat. Cel puţin oficial, deoarece Marlowe se pare că n-ar fi murit chiar în acea zi şi ar fi continuat să trăiască în secret. Şi în această perioadă el ar fi scris piesele atribuite lui Shakespeare.

Alte puncte comune între cei doi oameni: Marlowe făcea parte dintr-o trupă de actori şi a scris şi el piese de teatru, desigur inferioare, în ansamblu, celor ale lui Shakespeare, totuşi pline de vervă; în ele se regăsesc adesea pasaje extrem de frumoase. Din piesele lui putem cita: Tamerlan cel Mare (1587) şi Masacrul din Paris (1589).

Mai mult sau mai puţin agent secret, Marlowe a avut o viaţă agitată. El s-a discreditat din cauza ateismului său şi din acest motiv ar fi socotit că ar fi mai prudent sa dispară în 1593 şi s-ar fi ascuns la un protector,

poate contele de Oxford: la reşedinţa acestuia ar fi scris operele lui Shakespeare.
De altfel, Edouard de Ver, al şaptesprezecelea conte de Oxford, a fost şi el bănuit că a scris piesele "marelui Will". Tot aşa, au fost bănuiţi şi alţi doi mari seniori literaţi. Primul a fost Roger Manner, al cincilea conte

de Rutland. Această teză a fost susţinută de savantul belgian Celestin Demblon. Dar R. Manners s-a născut în 1576 şi, dacă admitem teza iui Demblon, trebuie să fim de acord că el a scris şase capodopere la şaptesprezece sau optsprezece ani...
Mai solidă pare teza lui Abel Lefranc, profesor la College de France, în cartea sa celebră Sub masca lui William Shakespeare (1920). După părerea lui, autorul pieselor lui Shakespeare a fost William Stanley (1561-1642) al şaselea conte de Derby. Acest mare senior a călătorit mult: din 1582 în 1587, a parcurs Franţa (unde a fost oaspete la curtea lui Henric III), italia, Navara, Orientul Apropiat.
în 1587, s-a reîntors în Anglia: este exact anul în care Shakespeare, intrat în trupa de actori, a ajuns la Stanley. Când a murit protectorul trupei, aceasta a fost susţinută de lordul Strânge, fratele mai mare al lui Wiiliam Stanley, în acea perioadă, în Anglia, trupele de actori puteau obţine dreptul de a purta numele unui senior, scăpând, astfel,

de acuzaţia de vagabondaj, ele fiind considerate că fac parte din casa seniorului. Deci, Shakespeare era, pe atunci, "protejatul" familiei Stanley.
Două alte motive sunt în favoarea tezei lui Abel Lefranc. Autorul pieselor lui Shakespeare avea, în mod evident, cunoştinţe juridice: William Stanley a fost înscris la una din şcolile de drept din Londra. De asemenea, pe la anul 1600, piesele lui

Shakespeare arată că autorul trecea printr-o accentuată criză de pesimism, de tristeţe, de melancolie. Este sigur că, în cursul acelor ani, W. Stanley a fost copleşit de griji în viaţa sa per-sonaiă.
Aceste coincidenţe sunt oare suficiente pentru a convinge? Coincidenţele nu sunt o dovadă... Astăzi, părerea care prevalează este că Shakespeare este chiar Shakespeare.
în fond, acesta ar fi putut foarte bine să se documenteze asupra epocilor şi regiunilor în care sunt situate piesele sale. Şi Istoria păstrează amintirea unui om a cărui viaţă modestă a contrastat cu strălucirea operei sale.

5. Omul cu Masca de fier
Identitatea omului cu masca de fier este desigur una djn enigmele cele

mai celebre din istoria Franţei, în fond, cine a fost omul care, timp de douăzeci şi doi de ani, în patru închisori diferite, a fost silit să poarte, permanent, nu numai o mască de fier, dar si o mască de catifea neagră? Partea de jos a măştii avea arcuri de oţel. Se dăduse ordin ca omul să fie ucis dacă şi-o scotea.

Ludovic XIV, Regele Soare (1643-1715) a spus: "Vreau ca nimeni să nu afle vreodată cine este." La rândul lui, Michel de Chamillard, ministrul Regelui Soare, întrebat pe patul de moarte, a spus: "Nu pot destăinui, este secret de stat."

Necunoscutul de la Bastllla

Dacă se examinează jurnalul lui du Junca, reprezentantul regelui la Bastilia, la data de 18 septembrie 1698, se poate citi: "Joi, 18 septembrie, la ora trei după amiază, domnul de Saint-Marş, guvernatorul fortăreţei Bastilia, s-a

O)
u_
0)
•o
C3 O
w
O
u.

r

prezentat, venind din fostul lui post de guvernator al insulelor Sainte-Marguerite-Honorat , aducând cu el, în litiera sa, unyechi deţinut pe care

l-a avut în pază şi la Pignerol , pe care l-a ţinut permanent mascat, al cărui nume nu se spune, şi pe care l-a închis, coborând din litieră, în prima cameră din turnul Basiniere, aşteptând noaptea, pentru a-l lua şi conduce chiar el, la ora nouă seara, cu domnul de Rosarges, unul din sergenţii pe care domnul guvernator i-a adus, în a treia cameră, singur în turnul Bretaudiere pe care l-am mobilat cu tot ce trebuie, înainte de sosirea sa, primind ordin de la domnul de Saint Marş, care deţinut va fi servit şi îngrijit de domnul de Rosarges, şi hrana prizonierului fiind asigurată de domnul guvernator."

într-un alt jurnal, în care se treceau date asupra morţii sau eliberării deţinuţilor, du Junca a scris la data de 19 noiembrie 1703:

"în aceeaşi zi, 19 noiembrie 1703, deţinutul necunoscut, având permanent masca de catifea neagră pe faţă, pe care domnul guvernator de Saint-Mars l-a adus cu el, venind din insulele Sainte-Marguerite, pe care-I păzea de mult timp, care s-a simţit ieri cam rău ieşind de la slujba

1 insulele Samte Marguerite şi Saint Ho n o rât fac parte din insulele Lerins din Mediterana,

2 oraş din Italia (Piemont). A fost în stăpânire franceză în mai multe rânduri. Fortăreaţă în care au fost închişi Fouquet, Lauzun şi omul cu Mască de fier.

religioasă, a murit astăzi la orele zece seara, fără a fi avut vreo boală grea, în cel mai scurt timp."

Masca de Fier a fost înmormântat la 20 noiembrie în cimitirul Saint-Paul

sub numele de Mar-chiel sau Marchioly. Faţa i-a fost arsă cu vitriol pentru ca, în caz de deshumare, să nu poată fi nicicum identificat.
Apoi, a fost uitat până la apariţia, la Amsterdam, în 1745, a unei cărţulii anonime: Memorii secrete pentru a servi istoria Persiei. Autorul satirizează personaje de la curtea iui Ludovic XIV, cărora le dă nume persane, în carte se vorbeşte de un deţinut politic mascat, pe care autorul îl consideră a fi contele de Vermandois, fiul lui Ludovic XIV şi al domnişoarei de La Valliere.
Voltaire a fost primul care s-a ocupat, cu adevărat, de enigmaticul caz al omului cu Masca de Fier. Desigur că ideea i-a venit după ce^ citise lucrarea de mai sus, pe care o cunoştea, în Secolul lui Ludovic XIV, el relatează povestea misteriosului deţinut care avea o voce frumoasă şi o piele oacheşă... Voltaire a pomenit din nou această enigmă în Dicţionarul enciclopedic.
Editorul său — sau chiar Voitaire însuşi — a redactat o notă în care se spune că omul cu Masca de Fier era probabil fratele mai mare al lui Ludovic XIV.
între A timp, alţi doi autori au evocat curiosul mister, în 1754, abatele Lengley-Dufresnoy a identificat Masca de Fier cu ducele de Beaufort,

dispărut în faţa oraşului Când ie , în Creta. Mai târziu, în 1769, un alt eclesiast, părintele Griffet, a

publicat fragmentele din jurnalul lui du Juca pe care le-am citat.
In secolul XIX, enigma îi va atrage pe Alexandre Dumas, care a scris "Ludovic XIV şi secolul său", şi pe Jules Michelet .
Din închisoare în închisoare
Pe baza documentelor pe care le avem, yom încerca să reconstituim istoria Măştii de Fier. între martie 1680 şi septembrie 1681 — data este nesigură — un deţinut a sosit la Pignerol, în Piemont.
Era o fortăreaţă pe care Franţa o deţinea din 1631. Donjonul era folosit ca temniţă pentru deţinuţii politici.
Poate că ar fi interesant ca, chiar de pe acum, să-i cunoaştem pe cei şase deţinuţi politici care au fost închişi la Pignerol în perioada respectivă. Primul este fostul administrator general al finanţelor, Fouquet, închis după procesul din 1664
vechiul nume al unui oraş din Creta, astăzi
Heraklion.
istoric francez (1798-1874). Ascris Istoria Franţei.
om de stat francez (1615-1680), ministru de finanţe.
Condamnat pe viaţă ca delapidator în 1664.

El a murit în 1680. Al doilea este un oarecare Eus-tache Dauger, care a fost adus în 1669.
In 1671, a fost închis la Pignerol, Lauzun, fost favorit al lui Ludovic XIV. Nemulţumindu-l pe rege, a fost închis şi eliberat abia în 1680.

Au fost aduşi, apoi, la Pignerol, un călugăr iacobin, un spion numit Dubreuil şi, în 1679, diplomatul italian Matthioii.
Guvernatorul din Pignerol era Saint-Mars. fn 1681, a fost mutat la o altă fortăreaţă, Exiles, tot în Piemont. L-a luat acolo şi pe Dauger. Apoi, Saint-Mars a fost transferat la închisoarea din insula Sainte-Marguerite, în arhipelagul insulelor Lerins, în faţa oraşului Cannes. Şi aici l-a luat cu el pe Dauger, Deţinuţii rămaşi la Pignerol — între care şi Matthioii — i-au fost trimişi şi ei mai târziu.
în 1698, după cum ştim, Saint-Mars a fost transferat la Bastilia, El s-a dus acolo împreună cu unul din deţinuţii săi, cu Masca de Fier, care fusese închis pe rând la Exiles şi în insula Sainte Marguerite.
De ce a fost obligat acest om să-şi păstreze permanent masca, chiar când îl examina doctorul? Dacă era atât de stânjenitor, autorităţile ar fi putut, cu uşurinţă, să-l elimine. Era oare atât de uşor de recunoscut încât era obligat să poarte mască chiar când traversa Franţa şi nu putea fi văzut decât de ţărani?
Mai multe relatări arată în ce măsură se dădea importanţă păstrării secretului asupra identităţii

sale. într-o zi, în insula Sainte-Marguerite, Masca de Fier a reuşit să scrie cu un cui sau un cuţit câteva rânduri pe o farfurie de argint, pe care a aruncat-o pe fereastră. Un pescar a găsit-o şi i-a adus-o lui Saint-Mars. Acesta l-a

întrebat: "— Ai citit ce este scris pe farfurie?
— Nu ştiu să citesc! a răspuns omul.
— A mai văzut-o cineva?
— Abia am găsit-o, nimeni n-a văzut-o. Am
adus-o Excelenţei voastre ascunsă sub haină, de
frică să nu fiu luat drept hoţ.
— Poţi să pleci, i-a spus Saint-Mars, norocul tău este că nu ştii să citeşti."
O altă relatare este introdusă de Alexandre Dumas în "Ludovic XIV şi secolul său":
"Un asistent de chirurg a văzut, în timp ce făcea baie, plutind ceva alb pe apele mării. A înotat spre acel obiect, !-a adus la mal şi s-a uitat la el. Era o cămaşă de pânză foarte fină, pe care, cu un amestec de apă şi funingine drept cerneală şi cu un os de pui ca pană, deţinutul îşi scrisese toată viaţa. S-a grăbit să-i ducă guvernatorului cămaşa găsită. Domnul de Saint-Mars i-a pus aceeaşi întrebare ca şi pescarului. Omul i-a răspuns că, într-adevăr, ştia să citească, dar că, gândindu-se că rândurile scrise pe acea pânză puteau să se refere la vreun secret de stat, s-a ferit să !e citească. Domnul de Saint-Mars I-a trimis acasă fără să-i spună nimic, dar, a doua zi, omul a fost găsit mort în pat."

ALE ISTORIEI

într-un articol scris de domnul de Paiteau, strănepot al lui Saint-Mars, apărut în Anul literar din 1769, se

spune că un ofiţer de infanterie numit de Blainvilliers, s-ar fi travestit în soldat, la Sainte-Marguerite, pentru a-l vedea pe deţinut prin ferestrele camerei sale. El l-ar fi văzut fără mască: faţa lui era "albă" şi părul albit prea devreme. Blainvilliers a mai spus că guvernatorul şi ofiţerii stăteau în picioare cu capul descoperit până ce el le spunea să se aşeze şi să-şi pună pălăriile pe cap;
în timp ce domnul de Saint-Mars îl însoţea pe ilustrul prizonier pe drumul dintre insula Sainte-Marguerite şi Bastîlia, el s-a oprit la proprietatea sa din Paiteau.'
Mai mulţi călăreţi îi însoţeau pe cei doi oameni. Domnul de Saint-Mars a luat masa cu deţinutul, având două pistoale lângă farfurie. Ţăranii n-au putut vedea dacă necunoscutul mânca având masca pe faţă; dar e! o avea atunci când a traversat curtea. Temnicerul şi deţinutul au dormit noaptea aceea în două paturi alăturate.
Se nasc câteva întrebări referitoare la masca purtată de misteriosul necunoscut. Nu trebuia ei, oare, să şi-o scoată din când în când pentru a se spăla şi pentru a se bărbieri?
Surprinzător este şi volumul cheltuielilor făcute pentru deţinerea în închisoare a Măştii de Fier; timp de douăzeci de ani, a costat o sută patruzeci şi patru de franci pe zi. Se pare că o întemniţare

la Exiles costa şaptezeci şi două de mii de franci; la Sainte-Marguerite, optzeci de mii de franci.
Omul era permanent tratat cu mult respect. Fără a fi luxoasă, viaţa lui în închisoare era, în general, confortabilă; la Pignerol, "apartamentele" sale erau mai bine aranjate decât cele ale lui Fouquet sau de Lauzun.
O mulţime de Ipoteze
Enigma Măştii de Fier, din momentul în care s-a ocupat de ea Voltaire, a stimulat în mod deosebit imaginaţiile. Ipotezele formulate asupra identităţii deţinutului sunt nenumărate. S-a crezut chiar că era o femeie...
Una din ipotezele cele mai răspândite este cea care îl vede în Masca de Fier pe un frate al lui Ludovic XIV. Aceasta ar explica motivul pentru care era obligat să poarte permanent o mască: ca să ascundă o asemănare, foarte evidentă, între cei doi.
Mai precis, Masca ar fi fost un frate geamăn al Regelui Soare. Anna de Austria l-ar fi născut la

prânz, după care a mai născut un copil, seara, de această dată pe ascuns; reginele aveau obligaţia de a naşte în public. Şi atunci, necunoscutul mascat ar fi putut fi un frate mai în vârstă decât Ludovic XIV, care, în aceste condiţii, nu era decât un uzurpator.
O variantă a acestei ipoteze:

Ludovic XIV ar fi fost fiul Annei de Austria şi al lui Mazarin , în timp ce Masca de Fier ar fi fost veritabilul delfin ...
Contele de Vermandois ar fi putut fi o Mască de Fier destul de credibilă. Am mai vorbit de această ipoteză. El era, reamintim, fiul natural al lui Ludovic XIV cu domnişoara de La Valliere. Oficial, a murit la 18 noiembrie 1683. în realitate, această moarte ar fi fost fictivă: contele de Vermandois ar fi fost atunci închis, deoarece îl pălmuise pe delfin în cursul unei certe.
Dar, la moartea contelui de Vermandois, în timpul asediului de ia Courtrai, au fost de faţă numeroşi martori, iar gestul său nu justifica o deţinere pe viaţă. Şi totuşi ipoteza a găsit crezare. In 1789, un revoluţionar a povestit că a găsit, între două pietre, la Bastilia, o hârtie pe care Masca de

1 {1601-1666} fiică a regelui Filip III al Spaniei şi regjnă a Franţei prin căsătona cu Ludovic XIII. Regenta, a condus ţara cu ajutorul lui Mazann până la majoratul lui Ludovic XIV.

1 prelat şi om de stat francez de origine italiană
(1602-1661). Principalul ministru aî regentei Anna de
Austria.
2 moştenitorul prezumtiv al tronului Franţei, după ce
provincia Dauphine a fost alipită domeniului regal
prin cumpărare (1349}.

Fier scrisese: "Eu sunt Louis de Bourbon, conte de Vermandois..."
Altă ipoteză identifică Masca de Fier cu ducele de Beaufort. Acesta comanda, fn 1669, expediţia din Candie în Creta. El a fost ucis la 25 iunie, dar nu i s-a găsit trupul. Totuşi şi la moartea ducelui au fost martori şi nici nu existau motive întemeiate pentru ca să fie închis pe viaţă. Mai mult, în 1703, ar fi avut 87 de ani, pe când Masca de Fier n-a avut, în mod vădit, la moartea sa, decât aproximativ 60 de ani.
în 1825, un fost consul general în Siria, cavalerul Taules, a publicat un memoriu în care afirmă că Masca de Fier a fost patriarhul armean Avedick. Acesta ar fi fost răpit la ordinele lui Ludovic XIV, Ja instigarea iezuiţilor: patriarhul se opunea încercărilor acestora de a uni biserica catolică cu biserica armeană.
Dacă Avedîck a fost cu adevărat închis în Franţa, ar fi fost deţinut la Mont-Saint-Michel şi el a murit în 1711.
Alt candidat: un conspirator numit Louis de Oldendorff, dar cunoscut şi sub multe alte denumiri. Acesta, după ce a fost arestat la Peronne, a fost închis la Bastilia, dar, oricum, în

nici una din închisorile în care a fost deţinut Masca de Fier.
1 insulă stâncoasă la gura râului Couesnon, legată de coastă cu un dig, din 1879.

Era condamnat la cel mai aspru regim, ceea ce nu a fost cazul misteriosului prizonier.
Un englez?
La 10 octombrie 1711 ^prinţesa palatină , văduva ducelui de Orfeans , fratele lui Ludovic XIV, îi scria soţiei electorului de Hanovra o scrisoare în care spunea: "Un om a fost închis mulţi ani la Bastilia şi a murit acolo mascat. Lângă el au stat doi muşchetari pentru a-l ucide în caz că îşi scotea masca. A mâncat şi a dormit mascat. Fără îndoială că aşa a fost deoarece a fost bine îngrijit, a avut locuinţă bună şi i s-a dat tot ce-şi dorea. A fost împărtăşit mascat; era foarte credincios şi citea continuu. Nu s-a aflat niciodată cine era."'
După douăsprezece zile, prinţesa palatină i-a scris din nou corespondentei sale:
1 titlu purtat de Charlotte Elisabeth de Bavîere.
2 Philippe duc d'Orle'ans (1640-f 701), fiul lui Ludovic
XIII şi al Annei de Austria, (i-au fost soţii Henriette
d'Angleterre şi Chartotte-Elisabeth, prinţesă
palatină).
3 titlu purtat în Imperiul germano-roman (epoca medie
şi modernă) de cei şapte principi laici şi ecleziastici
care aveau dreptul s'ă-f aleagă pe împărat (printre ei
şi electorul de Hanovra).

166

ENIGME CAPTIVANTE

ALE ISTORIEI

167

"Am aflat, a scris ea, cine era omul mascat care a murit la Bastilia. A purtat mască dar nu pentru a fi chinuit. Era un lord englez amestecat în compotul ducelui de Berwick , contra regelui Wil-helm . El a murit astfel, pentru ca regele să nu afle niciodată ce s-a întâmplat cu el."

într-adevăr, tatăl ducelui de Berwick, Jacob II fusese detronat de prinţul de Orania, devenit Wil-helm III. Lordul de care este vorba ar fi putut fi pedepsit de Ludovic XIV pentru că a participat la acordul anglo-olandez din 1668, care se opunea intereselor Franţei în Ţările de Jos.

Anglia a dat şi alţi* candidaţi ^posibili la Masca de Fier. Ducele de Monmouth, în special, fiul natural al lui Carol II . Ducele se revoltase contra lui Jacob II, fratele şi succesorul lui Carol II. Jacob II l-a decapitat pe Monmouth dar se spunea în taină că acesta în realitate nu murise. In ultimul moment, regele l-ar fi înlocuit cu un alt condamnat la moarte.

Chiar regele l-ar fi vizitat pe Monmouth în

1 Jacob Stuart, duce de Berwick

(1670-1734), fiul
natural al lui Jacob II regele Angliei. S-a naturalizat
francez şi a devenit Mareşal al Franţei (1706)
2 Wilhelm III rege al Angfiei (1689-1702), care l-a
alungat de pe tron pe Jacob II, socrul său.
3 pnnţ de Anglia (1649-1685), fiul natural al lui Carol II.
Şef al opoziţiei protestante după urcarea pe tron a lui
Jacob II.
4 rege al Angliei, Scoţiei şi Irtandei (1660-1685).

închisoare şi i-ar fi acoperit capul cu o glugă înainte de a-l duce spre o destinaţie necunoscută.
Un chirurg englez, client obişnuit al cafenelei Procope, domnul Nelaton, povestea că într-o zi i s-a cerut să ia sânge unui deţinut din Bastilia. Acesta avea capul acoperit cu un şervet: accentul lui era categoric englezesc.
Totuşi, Monmouth, ca şi "lordul" prinţesei palatine trebuie eliminaţi. Este de ajuns să fie confruntate datele sau unele puncte de reper din viaţa sau din activitatea lor cu ceea ce se ştie despre Masca de Fier. nu există nici o coincidenţă. Mai trebuie adăugat, pentru a încheia cu ipotezele "engleze" că în Mască ar fi fost văzut şi un fiu al lui Crom-well1.
Să trecem peste ipoteza Moliere, foarte fantezistă şi să ne oprim puţin asupra tezei conform căreia ar fi fost chiar Fouquet. Acesta n-ar fi murit la Pignerol Ludovic XIV a lansat zvonul că a murit, dar l-a transferat la Sainte-Marguerite. Madame de

Maintenon a cerut, în momentul căsătoriei cu Ludovic XIV, să fie înăsprit regimul penitenciar al lui Fouquet, căruia îi fusese, cândva, amantă. Nici această ipoteză nu pare foarte plauzibilă.
1 lord protector al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1599-
1658). Sub conducerea lui, a'fost'decapitat Carol l
(1649).
2 Frangoise d'Aubignon marchiza de ~ (1635-1719), amantă şi apoi soţie a lui Ludovic XIV.

ENIGME CAPTIVANTE

Mai rămân doar doi candidaţi de examinat, dar cu mai multă atenţie, deoarece aceştia par cei mai demni de luat în consideraţie.
Trădarea unul agent secret
Ludovic XV1 — ca şi Ludovic XVI2— ştia-cine a fost Masca de Fier. El nu i-a spus niciodată numele, dar, o dată, a vorbit despre un ministru italian...
La 14 decembrie 1667, Ludovic XIV a primit o scrisoare semnată: Ercolo A. Matthioli. Acesta îi scria regelui că încearcă să-l atragă pe ducele de Mantua în tabăra Franţei, pentru a-l ajuta pe Ludovic XIV în intenţiile lui referitoare la Milano. Puţin timp după aceea, abatele d'Estrade, ambasador la Veneţia, i-a dat asigurări regelui că ducele de Mantua este gata să ajute Franţa pentru cumpărarea fortăreţei Casale, pe Padl .
La 12 ianuarie 1678, Ludovic XIV i-a scris personal contelui Matthioli

pentru a-i mulţumi pentru ajutorul dat. Matthioli şi abatele d'Estrade s-au

1 rege al Franţei (născut 1715 - decedat 1774) strănepot al lui Ludovic XIV.

2 rege al Franţei (născut 1754 - decedat 1793), nepot al lui LouisXV.

3 fluviul cel mai mare din Italia. Izvorăşte din Alpi şi se varsă în Adriatica.

întâlnit atunci şi au discutat preţul cedării către Franţa a fortăreţe! Casale. La 13 martie 1678, tratatul este întocmit între abatele d'Estrade şi ducele Carol IV din Mantua.

Cu Casale, Franţa dobândea, la frontiera estică a Piemontului, o fortăreaţă care putea fi perechea fortăreţe! Pignerol care se află la vest. Totuşi, preţul era foarte mare; cinci sute de mii de livre.

La 28 noiembrie 1678, Matthioli a venit la Paris pentru a încheia afacerea. Ludovic XIV l-a însărcinat pe ministrul său al Afacerilor externe, marchizul de Pomponne, să semneze tratatul alături de Matthioli. După semnare, Ludovic XIV l-a primit pe Matthioli, în secret. El i-a dat, ca mulţumire pentru strădanie, patru sute de dubloni de aur şi un diamant mare. S-a prevăzut ca, după aplicarea tratatului, Matthioli să primească încă patru sute de mii de dubloni.

Un colonel de dragoni, domnul d'Asfeld, a fost însărcinat să se ducă la Carol IV, pentru a lua tratatul

secret întărit de semnătura ducelui, în acest timp, viitorul mareşal Catinat a fost trimis la Pignerol pentru pregătirea operaţiilor militare de luare în stăpânire a fortăreţe! Casale. Trupele erau deja adunate la Briancon.
La 9 martie, în ajunul zilei în care d'Asfeld trebuia să fie primit de ducele de Mantua, a fost
1 monedă veche spaniolă de aur.

arestat la Milano şi predat spaniolilor. Catinat a fost desemnat să-l înlocuiască.
Matthioli trădase. O scrisoare a noului ambasador al Franţei la Veneţia, de Pinchesne, o dovedeşte. Ambasadorul Spaniei s-a dus la ducele de Mantua pentru a protesta contra tratativelor în curs: ducele le-a dezminţit categoric.
Abatele d'Estrade a aflat că informarea spaniolilor venea de la Matthioli şi a imaginat un plan ca să-l prindă. Ludovic XIV şi-a dat aprobarea si Louvois i-a scris lui Saint-Mars: "Regele trimite acum ordin domnului abate d'Esîrade să încerce să aresteze un om a cărui comportare l-a nemulţumit pe

Majestatea sa; pentru aceasta, Majestatea sa mi-a ordonat să vă înştiinţez pentru ca dumneavoastră să nu faceţi greutăţi şi să-l primiţi când vă va fi trimis şi să-l păziţi în aşa fel încât el să nu aibă legături cu nimeni, ca el să se căiască de purtarea rea pe care a avut-o şi nimeni să nu afle că aveţi un nou deţinut."
La 2 mai, Matthiofi a venit la întâlnirea cu abatele d'Estrade. Catinat se găsea acolo cu câţiva ofiţeri, şi l-a arestat. Ofiţerii nu ştiau cine este omul pe care l-au prins.
Matthiolî a fost închis la Pigneroi. A fost obligat să-i scrie tatălui său pentru ca acesta să dea

1 om de stat francez (1639-1691). A reorganizat armata franceză. Ministru a! Afacerilor externe.

documentele care dovedeau trădarea. Louvois a scris: "Matthioli nu va mai fi niciodată liber." E! a fost transferat la Sainîe-Marguerite unde a murit. Până de curând Matthioli era considerat de cea mai mare parte a istoricilor drept candidatul cel mai important la titlul de Mască de Fier. în acest caz, ar trebui să ne imaginăm că a supravieţuit şi că a fost transferat la Bastilia. S-a remarcat că numele dat Măştii la moarte, Marchioly, aminteşte de Matthioli.
Dar o altă ipoteză este mai credibilă...
A fost Eustache Dauger?
în 1667, Colbert1 a căzut în dizgraţie, dar a reuşit să recâştige favoarea regelui^ Duşmanul lui principal era pe atunci Louvois. în decembrie 1668, Colbert s-a îmbolnăvit brusc. Avea mari arsuri la

stomac şi boala părea atât de gravă încât ministrul părea pierdut. Şi totuşi şi-a revenit.
S-a pus în mod firesc întrebarea dacă "boala" lui Colbert nu era, în realitate, o "otrăvire", si, bineînţeles, că bănuielile s-au îndreptat spre Louvois. Despre acesta, principesa palatină declara:
1 om de stat francez (1619-1683), a contribuit la căderea lui Fouquet. Secretar de stat al Casei regelui.

ENIGME CAPTIVANTE

"Este îngrozitor de rău; nu-şi face scrupule să ardă, să otrăvească, să mintă şi să înşele." Era ştiut că Louvois avea legături cu o serie de otrăvitori.
Deci, nu este imposibil ca el să fi încercat să-l otrăvească pe Colbert. El ar fi însărcinat un valet, un oarecare Dauger, să înfăptuiască crima, care însă n-a reuşit.
Ştim că acest Eustache Dauger a fost încarcerat la Pignerol în 1669. Un fapt de notat: a fost anunţată venirea lui dinainte şi, cu toate că era doar un vaiet, trebuia tratat bine şi nu trebuia văzut de nimeni.
La 19 iulie, Louvois i-a scris lui Dauger, care era deci agentul lui, să revină în Franţa prin Dunkerque. în aceeaşi zi, i-a scris căpitanului de Vauroy, maior din Dunkerque să vină imediat la Saint-Germain. Şi, în timp ce Dauger se îndrepta spre Dunkerque, de Vauroy călărea în galop spre acelaşi oraş. Când Dauger a debarcat, a fost arestat, legat şi băgat într-o trăsură care a pornit spre Pignerol.

în 1932, istoricul Maurice Duvivier s-a preocupat de acest Eustache Dauger, l-a asimilat cu Eustache d'Auger de Cavoye, născut în 1639. Acesta era vărul marchizei de Brinvilliers , devenită
1 Mărie d'Aubray, marchiză de Brinvilliers (1630-1676) decapitată si arsă în Place de Greve pentru că îşi otrăvise tatăl şi fraţii.

celebră în cunoscutul caz al otrăvirilor1. Mai mulţi membri ai familiei sale erau apropiaţi ai lui Ludovic XIV.
Eustache a avut o viaţă tumultoasă, din cauza căreia a fost închis, prima dată, în 1667. Deci iată-l încarcerat la Pignerol. Ştim că Fouquet era închis în fortăreaţă din 1664. Dauger a obţinut dreptul să-l vadă şi chiar să petreacă mai multe ore în tovărăşia sa: se poate spune că i-a devenit valet.
în martie 1680, Fouquet a murit subit. L-a otrăvit Dauger? Doamna de Sevigne relatează că Fouquet a murit "în convulsii şi dureri de stomac, fără a putea vomita." Dar pentru ce şi la instigarea cui Dauger l-a otrăvit pe Fouquet?
La 10 iulie 1680, Louvois i-a scris lui de Saint-Mars: "Am primit, împreună cu scrisoarea dumneavoastră din 4 a acestei luni, ceea ce era ataşat şi voi face ceea ce trebuie. Va fi de ajuns să-i spovedeşti o dată pe an pe deţinuţii din Turn... Informează-mă şi pe mine cum a fost posibil ca numitul Eustache să facă ceea ce mi-aţi trimis şi de unde a luat

medicamentele necesare pentru preparare, pentru că nu pot crede că dumneavoastră i le-aţi procurat."
Medicamente, nu otrăvuri? Doar pentru a adormi, nu pentru a ucide?
Un deţinut din Bastilia,
1 serie de otrăviri scandaloase, la Paris, din 1670 la 1680.

numit Belot, a spus că un oarecare Dauger (acelaşi?) folosea opiu pentru a adormi pe cine vroia el.
Atunci, Dauger este cu adevărat Masca de Fier? Din toţi deţinuţii politici din acea epocă, el este singurul ale cărui manifestări coincid cel mai bine cu cele ale misteriosului deţinut.
Şi, totuşi, afirmaţia nu este sigură.
"Nu, scrie F. Mercury, teza Cavoye-Dauger este prea complicată şi neconvingătoare. Este construită pe prea multe incertitudini, pe cinci ipoteze, din care nici una nu este verificată: prima, a unui d'Auge din Cavoye dispărut total în-1669 şi devenit Dauger la Pignerol; a doua, că el este Dauger citat de Belot în interogatoriul său din 1679; a treia, că Fouquet a murit asasinat; a patra, că Dauger a avut otravă în închisoare; a cincea, că el era asasinul."
Teza cea mal recentă
în 1978, a apărut o carte de Camille Bartoli cu titlu atrăgător: "Am descoperit uimitorul secret al Măştii de Fier."Teza autorului este total revoluţionară. El a descifrat, mai întâi, simbolurile alchimiste din mănăstirea Cimiez din Nisa: este

vorba în ele de "legitimitatea Adevăratului Rege". Apoi, un misterios corespondent l-a dus pe Bartoli

la Madona de Fenestre, sanctuar în care au fost masacraţi, odinioară, Templierii. Acesta i-a spus că în epoca lui Ludovic XIV, un descendent al Carolingienilor a pretins tronul Franţei. S-a format o conjuraţie hotărâtă să-l urce pe tron. Acest pretendent era Henric II de Lorena, al cincilea duce de Guise, fiul lui Carol, al patrulea duce de Guise, fiul lui Henric, al treilea duce de Guise, numit Omul cu cicatrice, asasinat la Blois.
Născut în 1614, Henric II era deci moştenitorul pe linie carolingiană. El a fost în fruntea napoli-taniior revoltaţi contra Spaniei, Era mare maestru al ceremoniilor de la Curte.
Este de înţeles că Ludovic XIV I-a îndepărtat pe acest pretendent stânjenitor care, oficial, a murit în 1664. în realitate, a rămas în viaţă, a fost închis la Pignerol şi el ar fi fost Masca de Fier.
Personalitatea deţinutului ar explica foarte bine, în orice caz, consideraţia de care se bucura. Henric II ar fi murit la Sainte Marguerite în 1694. Şi Dauger l-ar fi înlocuit, devenind o a doua Mască de Fier, cel care a murit la Bastilia.

6. Un cromozom a făcut să se clatine coroana Angliei

în 1788, în ajunul Revoluţiei franceze, monarhia engleză trecea printr-o criză puternică. Aceasta a durat până în 1837, când s-a urcat pe tron regina Victoria .

In acel an, regele George III rege al Angliei (1760-1820), născut în 1738, a manifestat grave tulburări nervoase. A urmat un tratament obişnuit în acea epocă: era bătut, înlănţuit şi înfometat fără a se căuta un remediu pe cale medicală. Contrar aşteptărilor, regele şi-a revenit. Boala sa fiind ciclică, a revenit după un timp. La fiecare recidivă, tulburările s-au agravat, în februarie 1811, când suveranul a început să ia arborii din parcul său drept reae al Prusiei, după expresia lui Andre Maurois , a fost numit imediat un regent: prinţul de

1 Victoria l (1819-1901) regina Marii-Britanii şi a Irlandei (1837-1901) si împărăteasa Indiei (1876-1901). Nepoată a lu'i George III.

2 scriitor francez (1885-1967) autor de romane, de amintiri de război, de biografii romanţate.

Galles1.

Foarte obez — un adevărat Falstafr regal — acest regent era un cartofor şi un desfrânat care a devenit repede nepopular. Pentru a forţa parlamentul să-i plătească datoriile făcute, s-a logodit cu verişoara sa primară, prinţesa de Brunswick, deşi era căsătorit în secret din 1785 cu o oarecare doamnă Fitzherbert.

Caroline de Brunswick a trăit o viaţă infernală. Regentul s-a despărţit de ea după naşterea unicei lor fiice, Charlotte. Crescând, aceasta ţinea partea mamei sale. Regentul a mal-tratat-o şi a închis-o optsprezece luni când ea şi-a mărturisit dragostea pentru prinţul Leopold de Saxa-Cpburg .
Cinci ani mai târziu, constrâns de opinia publică şi de ostilitatea crescândă a parlamentului, el a permis căsătoria Charlottei cu cel ce va deveni mai târziu primul rege al Belgiei, în 1817, s-a produs o dramă: prinţesa Charlotte a murit la naştere, lăsând Anglia fără moştenitor regal şi lipsind casa de Hanovra de succesor, în 1820,'o nouă criză

1 viitorul Geprge IV (1820-1830), regent (1811-1820).

2 eroul principal din ^Nevestele ves&le din Windsor"ae Shakespeare.

3 născut fa Coburg (1790-1865). Viitor rege al Belgiei (1831-1865).

4 dinastie care a domnit în Marea Britanie din 1714, până în 1917, când George V a hotărât să-i dea numele: dinastia de Windsor, datorită tendinţelor antigermane ale englezilor în acea perioadă.

l-a ucis pe George III după o domnie de şaizeci de ani. Regentul a devenit

regele George IV la vârsta de cincizeci de ani. Ei nu a avut succesor. Aceste două catastrofe naţionale (nebunia lui George III şi moartea Charlottei) au avut aceeaşi cauză: porfiria acută. Aceasta este concluzia anchetei făcute în 1970 de cercetători englezi (Malcapine şi colaboratorii săi).

O boală de familie

Este o boală de familie, care apare între douăzeci şi treizeci de ani şi care se manifesta, cu precădere, la femei. Trei serii de semne clinice caracterizează această boală. La început, bolnavii au crampe în regiunea stomacului, ombilicului şi pântecelui, însoţite de vome şi constipaţii rebele. Apoi, bolnavului îi pot paraliza membrele, trunchiul, faţa sau ochiL In alte cazuri, pot să apară crize convulsive, în a treia fază apar tulburările psihice. La unii bolnavi, se observă o hiperexcitabilitate şi iritabilitate. Uneori, boala se asociază şi cu o amnezie a faptelor recente, o pierdere a jioţiunii de spaţiu, şi de timp şi o polinevrită. jn alte cazuri apar crize de delir cu halucinaţii, în intervalul dintre crize, bolnavul redevine normal. Cu timpul, acest interval se micşorează.

Foto 12 - Mana Stuart şi Henry Darnley

Simptomul cel mai important este culoarea roşu închis a urinei care conţine compuşi din care se

formează hemoglobina. Uneori urina devine roşie numai după expunere la soare.
Cu toate că este denumită "acută", în realitate este o boală cronică cu reveniri periodice, în afara unei anumite predispoziţii din naştere, caracterul familial este evident. Unii cercetători au analizat 478 membri în viaţă ai unei familii şi, la 125 dintre ei, au putut efectua un examen clinic şi analize biologice: 60 erau atinşi de porfirie'(circa 50%).
Această boală este provocată de tulburări genetice. Unele mutaţii modifică genele regulatoare, adică moleculele care în cromozomi coordonează activităţile celulare.
în 1966, Malcapine şi colaboratorii săi, studiind boala lui George III, etichetată clasic drept "psihoză maniaco-depresivă", au stabilit diagnosticul postum de porfirie acută, diagnostic pe care l-au prezentat în British Medical Journal (din 6 ianuarie 1968). Descoperirea unei porfirii certificate şi a unor anomalii biochimice la doi descendenţi direcţi ai lui George III, încă în viaţă, a confirmat, în
element structural al nucleului celulei la animale şi plante, sub formă de filamente, bastonase, granule. Au un rol însemnat în fenomenele eredităţii. Sunt compuşi din acizi dezoxiribonucleici (ADN), acizi ribonucleici (ARM), etc.

ALE ISTORIEI

oarecare măsură, acest diagnostic şi a precizat boala la patru din copiii

săi şi la nepoata sa, prinţesa Charlotte.
Chiar şl Măria Stuart1

Foarte interesaţi, aceşti autori au căutat antecedente în familie. Ei au regăsit anomalia până la Măria de Scoţia, cunoscută mai ales sub numele de Măria Stuart. Căsătoria acesteia cu foarte tânărul Francisc II nu s-a desăvârşit din cauza sănătăţii şubrede a regelui care a murit la numai şaisprezece ani, [a un an după ce s-a urcat pe tronul Franţei, în 1565, Măria Stuart s-a recăsătorit cu Henry Darnley cu care a avut un fiu. Acesta a domnit în Scoţia sub numele de Ja-cob VI şi, mai târziu, a urmat-o la tronul Angliei, începânjd cu 1603, pe Bisabeta (, cu numele de a instaurat dinastia Stuarţilor
în re-
Jacob r. El
1 Măria l Stuart (1542-1587) regină a Scoţiei
(1542-1567), fiica lui lacob V. S-a refugiat în Anglia,
dar regina Elisabeta a închis-o şi a executat-o.
2 rege al Franţei (1559-1560), născut în 1544, fiu al lui
Henric II si al Măriei de Medicis.
3 rege al Scoţiei (1567-1625) si rege aJ Angliei şi
Irlandei {1603-1625). Născut la 1566 şi mort în 1625.
4 familie scoţiană care a dat regi Scoţiei, din 1371, si
regi Angliei din 1603 până în 1688.

gatul Tudorilor,
Notele scrise de Theodore Turquet de May-erne, un medic francez care l-a îngrijit pe lacob l, s-au păstrat până la noi. El notează, între 1610 şi 1615, semnele principale ale porfinei şi, în special, frecvenţa micţiunilor roşu închis, pe care regele le atribuia vinului de Alicante, vinul său favorit.
Fiul lui Jacob l, Henric, prinţ de Galles, a murit şi el în cursul unui acces de porfirie acută, la numai 18 ani. Sora sa, Elisabeta, regina Boemiei, a transmis boala Sofiei, fondatoarea casei de Hanovra. începând de atunci au fost atinşi de această boală:
— electorul de Hanovra, care a devenit rege al
Marii Britanii sub numele de George l (1714-
1727);
— fiul său, George II (1727-1760);
— strănepotul său, George III (1760-1820) şi
vărul acestuia, Frederic cel Mare (regele Prusiei
1740-1786);
— George IV, fiul lui George III;
— fiica lui George IV, Charlotte, prinţesă de
Galles,
Celebră pentru frumuseţea şi farmecul său, Măria de Scoţia era celebră şi pentru iritabilitatea
1 familie engleză din Ţara Galilor, care, din 1485 până în 1603, a dat

cinci suverani Angliei, de la Hennc VII (1485 -1509), la Elisabeta l (1558 -1603).

şi permanenta sa nelinişte. Era cuprinsă de mânii cumplite pe care nimic nu le îndreptăţea. Cei de la curte se fereau atunci să se afle în prezenţa ei. Când îi trecea mânia uita totul. Era, de asemenea, foarte neliniştită; or, crizele de anxietate suni de natură să declanşeze reveniri ale porfiriei la o persoană suferind de această boală. Trebuie spus că ea avea motive serioase să nu aibă încredere în ce[din jurul ei, începând cu soţul, Henry Darnley. îl alesese ca soţ pentru că "este omul cel mai bine făcut şi cel mai frumos pe care îl văzuse vreodată", dar şi-a dat însă repede seama că era laş, bădăran şi vanitos. Extrem de nemulţumit de situaţia lui de "rege-consort", Darnley a cerut mereu coroana matrimonială care l-ar fi făcut rege asociat la putere.
El a insultat-o neasistând la botezul fiului lor. Aceasta a provocat o adevărată criză a reginei în cursul căreia a vomat de şaizeci de ori, după care a căzut în nesimţire. Scrisoarea lui Du Crpc, ambasador al Franţei în Scoţia, către arhiepiscopul de Glasgow, se referă la această criză. Du Croc fusese la căpătâiul reginei în seara botezului.
Abjectul Darnley n-a pregetat să o considere pe regină ca amantă a lui Riccio, secretarul său italian, şi a lui Boîhwell, amiral al flotei. Astfel de calomnii au fost proferate şi de către Moray, fiul natural al lui Jacob V, invidios pe puterea surorii sale.

Bothwell, pe de altă parte, era hotărât să-l ucidă pe Darnley, care era, evident, o piedică în cale lui către cucerirea Măriei Stuart, de a cărei simpatie pentru el era sigur. Acest duşman al Angliei n-a pregetat să şî-l apropie pe Maitland de Lethington, spion al Elisabetei. Bothwell a aruncat în aer reşedinţa lui Kirk O'Fiel în care stătea Darnley care a reuşit totuşi să scape. A fost în cele din urmă prins de oamenii lui Bothwell care l-au sufocat, introducându-i un şervet în gură. Măria Stuart, necunoscând rolul iui Bothwell în acest asasinat, s-a căsătorit cu el. Ea a spus despre acest om ambiţios şi brutal care a dus-o la pierzanie: "N-am fost decât o pradă în mâinile lui."

Hipersensibilitatea şi irascibilitatea Măriei Stuart erau la limita patologicului.

Cazul lui George III ţine de psihiatrie. Doi ani după primele tulburări apărute în 1788, acestea ji revin, şi încă într-un mod tot mai îngrijorător, în 1804, o recidivă mai gravă a necesitat prezenţa a cinci medici, în fiecare noapte^unul din ei era de serviciu la căpătâiul regelui, în 1807, starea regelui s-a agravat. Intervalele dintre crize s-au micşorat din ce în ce. Pe de altă parte, regele a orbit. "El se crede în stare să învie morţii, cere să fie îmbrăcat numai în alb, îşi închipuie că se află în paradis, vorbeşte despre el ca şi cum ar fi mort şi continuă, totuşi, să cânte la clavecin, neobosit, din Haendel," scria J. Descheemaker.

A fost lăsat singur la Windsor, nefiind nimeni

să-l radă şi să-l tundă, părul şi barba sa erau atât de lungi că semăna cu regele Lear. La 6 iulie 1811, fiul său a depus jurământul în calitate de regent.

Ravagiile bolii

Patru morţi sunt atribuite porfiriei intermitente acute. Mai întâi cea a lui Henric, prinţ de Galles şi fiul lui Jacob l. El a murit în 1612 în cursul unei crize care prezenta toate semnele tipice ale acestei boli. Tatăl său, din acelaşi motiv, îl va urma în mormânt treisprezece ani mai târziu.

Moartea Henriettei-Anne d'Angleterre, nepoata Măriei Stuart, soţia lui Filip de Orleans şi, deci, cumnata lui Ludovic XIV, a fost provocată tot de această teribilă boală. Ea a murit fa 26 de ani, la 29 iunie 1670, după nouă ore de agonie dureroasă. Unii cred că moartea ei a fost provocată de otrăvirea pusă la cale de cavalerul de Lorena. Acesta, mare favorit al lui Filip d'Orleans (Monsieur), închis — din ordinul regelui — în castelul Pierre Encise, în apropiere de Lyon, o detesta pe Henriette, considerând-o pe soţia lui Filip

1 fiul lui Ludovic XIII şi frate cu Ludovic XIV. Născut la 1640, mort la 1701.'

2 denumire dată fratelui care urma după rege.

(Madame) responsabilă de dizgraţia în care se afla. Ura lui faţă de englezoaică a crescut. O otravă violentă, adusă din Italia de Maurei de Vo-lonne, reîntors de puţin timp după ce stătuse lângă cavalerul de Lorena, ar fi fost pusă în ceaşca soţiei lui Fitip de către marchizul d'Effiat. Aceasta este ipoteza lui Claude Derblay.

După alte ipoteze, Henrietta avea o sănătate şubredă, fiind aproape mereu bolnavă. Mai semnificativ pentru noi este junghiul pe care-l avea în mod obişnuit si care o obliga să se întindă pe pământ trei, patru ore, neputând dormi. Contrastul între intensitatea "colicii" de care se plângea în timpul agoniei şi lipsa leziunilor anatomice constatate la autopsie este o caracteristică a porfiriei la
adult.

După împărtăşania ce i s-a dat de abatele Feuillet, un janseiîist cunoscut, a intervenit Bos-suet. El a asistat-o în timpul ultimelor clipe de viaţă, marcate de tulburări respiratorii şi a pronunţat apoi celebra cuvântare "Madame moare, Madame a murit", adevărată capodoperă a artei
oratorice.

fn sfârşit, iată şi cazul Carolinei-

Mathilda, fiica postumă a prinţului de Galles, Frederic-Ludovic şi al Augustei de Saxa-Gotha, sora lui George III, căsătorită la 15 ani cu Christian VII,
1 soţia fratelui care urma după rege.

fiul lui Frederic V (1786-1848), rege al Danemarcei şi al Norvegiei; 'Trandafirul englez" — aşa o numeau supuşii săi danezi — s-a îmbolnăvit la trei ani de la sosirea ei la Copenhaga. Medicul său, Jean Frederic Struense, n-a dezvăluit motivul pentru care a îngrijit-o cu atâta devotament. Mai târziu, Struense şi Carolina-Mathilda l-au îngrijit pe mfcul prinţ Frederic: în acele momente s-au născut legături foarte gingaşe între cei doi care vegheau la patul copilului.
Această dragoste a dus la pierzania Carolinei. La 6 aprilie 1772, s-a pronunţat divorţul din vina ei pentru adulter, ca şi condamnarea la închisoare pe viaţă în Kroenberg,
Englezii nu au acceptat acest lucru şi au trimis o fregată cu "sabordurile deschise şi cu tunurile gata" în portul Copenhaga.
La bordul fregatei se găsea lordul Keith, venit, în numele regelui George III, să ceară eliberarea Carolinei-Mathilda, principesă engleză. Prizoniera i-a fost dată lordului, împreună cu fiica ei, şi fregata a plecat, dar nu spre Anglia, ci spre coastele Hanovrei, pe atunci posesiune engleză.
(n fortăreaţa Celle, veche reşedinţă a ducilor de Brunswick,'ex-regina Danemarcei şi Norvegiei s-a îmbolnăvit din nou, desigur din cauza disperării că a fost despărţită

pentru totdeauna de Struense. Ea nu avea decât douăzeci şi patru de ani.
Ultima victimă renumită a porfiriei: Frederic al

Prusiei, denumit cel Mare, pe care îl cunoaştem în special datorită corespondenţei regelui cu Voltaire. Scrisorile sale redau calvarul pe care l-a îndurat din cauza acestei boli: dureri de stomac, vome, colici, paralizie parţială a picioarelor. Culoarea roşie a urinei indică diagnosticul. Această moştenire o avea din căsătoria lui Frederic V de Boe'mia (1596-1632) cu Elisabeta Stuart, fiica lui Jacob l. Frederic fi a murit, cu siguranţă, de por-firie.
Măria Stuart, Henrietta a Angliei, Frederic II, George III, George IV au fost atinşi de aceeaşi boală ereditară. Sunt, în total, treisprezece generaţii, desfăşurate pe patru secole, care au suferit de porfirie acută: această boală i-a omorât tineri pe unii, iar pe alţii după o lungă perioadă de suferinţă sau de demenţă.
Istoria ei aduce în memorie pe cea a hemofiliei, care s-a înverşunat asupra familiilor regale din Anglia, Spania şi Rusia.
Trebuie să-i omagiem pe cei care, cu un mare efort, au realizat o anchetă istorico-medicală şi au descoperit "porfiria regală" iămurind, astfel, numeroase aspecte enigmatice din istoria Europei.

CUPRINS

Partea 1-a Misterele paleontologiei şi ale preistoriei
1. Originea vieţii 11
2. Dispariţia dinozaurilor, 17
3. Şi maimuţa a devenit om 28
4. De la valea Neanderthal la platourile
Asiei Centrale 37
5. Pietre care privesc spre soare 50
Partea 2-a Misterele antichităţii
1. Potopul şi ştiinţa 61
2. Mit sau realitate? Blestemul lui Tutankhamon 67
3. De la oraşul Ys la Atlantida 81
4. Morţi misterioase în antichitate 95
5. A incendiat Nero cu adevărat Roma 111

Partea 3-a Misterele din Evul Mediu până în secolul XIX
1 îngrozitoarea boală a celor ce ard 123
2. Un castel, o capelă, un tezaur. 132
3. Un lucru neexplicat: harta lui Piri Ra'i's 141
4. Shakespeare fără mască
147
5. Omul cu masca de fier , 154
6. Un cromozom a făcut să se clatine
coroana Angliei 176